

MAGYAR MÚZEUMOK

1999/3

ŐSZ

HUNGARIAN MUSEUMS

Autumn Volume 5

Number 3

Az asztali örömök éve

Részletek a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum állandó kiállításaiából
 Details of the permanent exhibitions in the Museum of Commerce and Catering
 Fotó: Nagy Géza

Egykori kiállítási részlet az Angyalföldi Likörgyár gyűjteményéből
 Detail of an earlier exhibition of the Collection in the Liqueur Factory, Angyalföld

A Móra Ferenc emlékkiállítás részlete
 Detail of the Móra Ferenc Memorial Exhibition
 Fotó: Dömötör Mihály

Kiállítási képek
Exhibition review

Vegyeskereskedés az undi házban. Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum
 General shop in the house of Und. Szentendre Open-Air Ethnographical Museum
 Fotó: Deim Pál

Kiállításrészlet Budapest történetéről a Földalatti Vasút Hősök tere állomásán
 Exhibition on the history of Budapest at the Hősök tere station of the Underground Railway
 Fotó: Szalatnyay Judit

1999 – az asztali örömök, a magyar gasztronómia és bor éve

Ezt olvashattuk és olvashatjuk számos hirdetésen, újságcikkekben, hallhattuk és hallhatjuk az elektronikus sajtóban. Szerkesztőségünk úgy gondolta, a múzeumok világa is tud ezen a téren érdekes és látványos dolgokat bemutatni. Ezért kértük fel *Draveczky Balázs* kollégánkat, hogy a témában járatos szakemberek bevonásával írásban és képen ismeresse meg olvasóinkat a közgyűjtemények rejtett kincseivel, a kutatómunka eredményeivel. Ezzel egyben folytatjuk a tematikus összeállítások sorát, jelen esetben a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum bemutatkozásával. Reméljük, mindenki talál magának érdekes és számára eddig ismeretlen olvasnivalót lapszámunkban.

Továbbra is kérjük és várjuk olvasóink, kollégáink írásait, észrevételeit, leveleit, hiszen meggyőződésünk, hogy ezáltal még érdekesebbé, sokoldalúbbá, színesebbé tehetjük ötödik éve a múzeumok és tevékenységük megismertetését szolgáló folyóiratunkat.

Szerzőinkhez

A MAGYAR MÚZEUMOK szerkesztősége kéri a szerzőket, legyenek figyelemmel az alábbiakra:

– a kéziratokat *lemezen* (Word, IBM kompatibilis) és *kinyomtatva* is kérjük;

– az illusztrációkat pontos *képlistával* és *képaláírásokkal* kérjük, a képeket fontossági sorrendben *sorszámozva*, a *fotós(ok) nevének* feltüntetésével;

– *rövid* (maximum egy oldal) rezümét kérünk (magyarul vagy angolul);

– külön lapon kérjük megadni az alábbi adatokat: a szerző neve, születési éve, végzettsége, tudományos fokozata, foglalkozása, munkahelye, beosztása (a szerzőket bemutató rovatához).

Kérjük továbbá a kéziratok leadási határidejének pontos betartását. *Lapzártá*: első szám: november 30; második szám: február 28; harmadik szám: április 30; negyedik szám: augusztus 31.

Levélcímünk:

MAGYAR MÚZEUMOK Szerkesztősége

1476 Budapest 100.

Pf. 206.

Tel.: 210-1330/155, fax: 210-1336

MAGYAR MÚZEUMOK

1999/3

Ősz

MŰHELY

Draveczky Balázs: A terített asztal szolgálatában.....	3
Csoma Zsigmond: Bor a múzeumban.....	5
M. Albeker Mária: Borcímkek és számlócédulák.....	6
Lengyelne Kiss Katalin: Beszámoló a második harangtörténeti ankétról.....	8

VISSZATEKINTÉS

Ács Anna: Irodalom és gasztronómia Balatonfüreden.....	10
Korsós Zoltán: Móra Ferenc esete a lepkével.....	12
Ronkay László: Az <i>Oxytrypia orbiculosa</i> mives története.....	13

SZÁMVETÉS

Csapó Katalin: „Viharvert” gasztronómia-történeti dokumentumok.....	14
Nagyváthy Éva: Magyarországi szakácskönyvek.....	16
Ács Piroška: Védett belsők védelme.....	18
Rédey Judit: Vendéglátóipari fotó- és plakáttár.....	20
Pusztai Gabriella: Cukrászműhely Kunszentmártonban.....	22
Borsódy Mihály: Levél az Édesipari Emléktárról.....	23
Gerencsér Emil: A hétköznapi művészet.....	24
Széles Kálmán: Kirakati babák, avagy gondolatok a restaurálásról.....	25
Kovács Lajos: 45 éves a szegvári Falumúzeum.....	26
Selmecei Kovács Attila: „Az év múzeuma 1998” pályázatról.....	31
Juszkó Szilvia: Majális... és Múzeumi!.....	33

KIS MÚZEUMOK A NAGYVÁROSBAN

Siklós Zsuzsa: A Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény.....	35
Bogyirka Emil: A Pesterzsébeti Múzeum.....	37

KIÁLLÍTÁSOK

S. Nagy Anikó: Vegyeskereskedés a múzeumban.....	39
F. Dózsa Katalin: Egy rendhagyó kiállítás-sorozat a Millenniumi Földalattin.....	41
Nagy Imre: A Vásárhelyi Őszi Tárlatok újabb korszaka.....	42
Balogh Csilla: Utazás a föld alatti Magyarországon.....	45
Horváth Júlia: Emlékezés Boross Mihályra. Kiállítás Székesfehérváron.....	46
Báldi András: Hová tűnt a sok virág? Fedezd fel a természet sokszínűségét!.....	48

ÉRDEMES MEGNÉZNI!

Lukács László: A Sárréti Tájház Fülén.....	50
--	----

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Herczeg Gábor: „Kis múzeumok menedzsmentje”. Magyar-holland műhely.....	51
---	----

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Kerényi Ferenc: Szellemi szíveslátás.....	52
Deme Péter: Museum International 200. (1998/4.).....	53
Lakner Lajos: Az „irodalmi kiállítás” mint az irodalmi muzeológia megújulásának lehetősége.....	55
Orsi Zoltán: Két múzeumi folyóirat a szomszédból: a horvátországi „Muzeologija” 35. (1998) és az „Informatica Museologica” 29. (1998).....	56
Deme Péter: Museum International 202. (1999/2.).....	57

INTERJÚ

Szabó Lászlóval (Tál Gizella).....	59
Kertész Róberttel (Michnai Attila).....	61

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI.....	63
-------------------------------	----

E számunk szerzői.....	64
------------------------	----

A címlapon

Ismeretlen művész:
Mulató katonák (Olaj, vászon)
 XVIII. század első fele.
 Magyar Nemzeti Múzeum,
 Történelmi Képcsarnok
 On the cover
 Unknown artist: *Revelling soldiers*
 (Oil on canvas)

A borító 3. oldalán

Weber Henrik: *Lacikonyha*
 (Színes litográfia) XIX. század közepe.
 Magyar Nemzeti Múzeum,
 Történelmi Képcsarnok

On the cover 3

Henrik Weber: *Open air kitchen*
 (Colour lithography) mid 19th century
 Hungarian National Museum,
 Historical Gallery
 Fotó-photo: Képešy Bence

A hátlapon

*A barabási bolt a Sóstói
 Múzeumfaluban*
 On the back cover
*The shop of Barabás in the
 Museum Village at Sóstó*
 Fotó-photo: Nagy Géza

MAGYAR MÚZEUMOK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata

Megjelenik évente négyszer
 V. évfolyam 3. szám, 1999 ősz
 Felelős szerkesztő: Deme Péter
 Főszerkesztő: Selmeczi Kovács Attila
 Szerkesztőség: Basics Beatrix, Kriston Vízi
 József, Korsós Zoltán, Wellmann Nóra,
 Wollák Katalin

A szerkesztésben részt vett Draveczky Balázs
 Lapalapító és a szerkesztőbizottság elnöke:
 Eri István

A szerkesztőbizottság tagjai:

Balogh Balázs, Dercsényi Balázs, Kóczyáné
 Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter, Mihály
 Mária, Nagy Mihály, Timárné Balázs Ágnes
 Fordítások: Balogh Edina, Deme Péter,
 Korsós Zoltán
 Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 210-1330/155

E-mail: tkmets@elender.hu

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés:

TKME Tipográfiai Stúdió

Műszaki szerkesztő: Török Balázs

Színes feldolgozás: Repró Miló Kft., Bp.
 Nyomdai munkálatok: Veszprémi Nyomda Rt.

Felelős vezető: Erdős András

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),
 illetve postautalványon, csekkel vagy
 átutalással

ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 250 Ft,

közületeknek 500 Ft

HU ISSN 1219-4662

Megjelent a

Nemzeti Kulturális Örökség
 Minisztériuma

és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
 támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS 1999/3 AUTUMN

WORKSHOP

Balázs Draveczky: In the Service of the Well-Laid Table.....	3
Zsigmond Csoma: Wine in the Museum.....	5
Mária M. Albeker: Wine Labels and Bill Slips.....	6
Katalin L. Kiss: Report on the Second Bell History Conference.....	8

RETROSPECTIVE

Anna Ács: Literature and Gastronomy in Balatonfüred.....	10
Zoltán Korsós: The Story of Ferenc Móra and the Moth.....	12
László Ronkay: The History of <i>Oxytrypia orbiculosa</i>	13

RECKONING

Katalin Csapó: „Weather-worn“ Gastronomy Documents.....	14
Éva Nagyváthy: Hungarian Cook-books.....	16
Piroska Ács: Guard of Protected Interiors.....	18
Judit Rédey: The Photo and Poster Collection of Catering Industry.....	20
Gabriella Pusztai: Patisserie in Kunszentmárton.....	22
Mihály Borsódy: Letter on the Collection of Sweets Industry.....	23
Emil Gerencsér: Art of Everyday Life.....	24
Kálmán Széles: Shop-window Manikins.....	25
Lajos Kovács: The Village Museum of Szegvár is 45 Years Old.....	26
Attila Selmeczi Kovács: On the „Museum of the Year 1998“ Competition.....	31
Szilvia Juszko: Museum Weekend.....	33

LITTLE MUSEUMS IN THE BIG CITY

Zsuzsa Siklós: The Local History Collection of Kispeszt.....	35
Emil Bogyrka: The Museum of Pesterzsébet.....	37

EXHIBITIONS

Anikó S. Nagy: Grocery in the Museum.....	39
Katalin F. Dózsa: Unusual Exhibitions in the Millennium Underground Railway.....	41
Imre Nagy: A New Period of the Vásárhelyi Autumn Exhibition.....	42
Csilla Balogh: Underground Travels in Hungary.....	45
Júlia Horváth: Memory of Mihály Boross.....	46
András Báldi: „Where have all the Flowers Gone?“.....	48

HAVE A LOOK!

László Lukács: Sárrét House in Füle.....	50
--	----

INTERNATIONAL RELATIONS

Gábor Herczeg: Hungarian-Dutch Workshop on Small Museums' Management.....	51
---	----

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Ferenc Kerényi: Mental Welcome.....	52
Péter Deme: Museum International 200. (1998/4.).....	53
László Lakner: Exhibition of Literary Relics – a Method for Reformation the Literary Museology.....	55
Zoltán Orzsi: „Muzeologija“ 35. (1998) and „Informatica Museologica“ 29. (1998).....	56
Péter Deme: Museum International 202. (1999/2.).....	57

INTERVIEW

With László Szabó (Gizella Tál).....	59
With Róbert Kertész (Attila Michnai).....	61

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY.....	63
----------------------------------	----

Authors of this Issue.....	64
----------------------------	----

Műhely

A terített asztal szolgálatában

Draveczy Balázs

Sokan tudják, hogy 1999 a gasztronómia és a bor éve Magyarországon, de folytatódik a forradalom és szabadságharc 150 éves évfordulójáról való megemlékezés is. Sok helyen összekapcsolódnak a rendezvények. Ez lehetőséget és teret ad arra, hogy a *Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum* életének, megalapítása óta végzett tudományos és ismeretterjesztő tevékenységének eddig elért eredményeit széles körben, hazai és nemzetközi érdeklődés mellett ismertesse meg.

Alkalom kínálkozik arra is, hogy elképzeléseinknek, terveinknek megvalósításához új segítőtársakat, érdeklődőket, idősebb és fiatalabb befogadókat nyerjünk. Összegezés és számvetés is: a múzeum minden gyűjteménye és a szerény létszámú munkatársi gárda érdekelt abban, hogy sajátos lehetőségeink segítségével minél több formában és módon adhassunk számot gyűjtő, feldolgozó, értékelő és bemutató tevékenységünkről.

Gyűjteményeinknek e témával kapcsolatos hasznosulásával a jelen számban több írás is foglalkozik. Az alábbiakban néhány olyan érdekességre hívom fel tisztelt olvasóink figyelmét, amelyek valamilyen módon túlmutatnak a gyűjteményi bemutatáson.

Örömeinkre szolgál, hogy a múzeumot alapító és fenntartó szakmabeliek körében az elmúlt évtizedek szorgalmas és következetes aprómunkája eredményeként egyre nagyobb irántunk az érdeklődés. Mind többen igénylik tudományos, közművelődési, ismeretterjesztési és tudást közvetítő munkánkat. Még a legkisebb, csak jelképes közreműködésünk, parányi segítségünk is a hitelesség, a szakmai, a történeti megalapozottság érdekét szolgálja! Számos szakembernek már nemcsak érdekesség, de igény, többüknek elvárás, nem ritkán követelmény is, hogy eredményeinkből részesülhessenek! Így közvetlen visszajelzést kapunk: hol, mely területeken értük el a legtöbbet és merre, milyen irányban kell javítanunk az elkövetkező évek múzeumi munkáját.

Fontos számunkra az is, hogy a szakmai szervezetek, a civil kezdeményezések ma már egyre inkább tudományos megalapozottságú, történeti hűségű bemutatkozásokra, rendezvényekre törekednek.

Ismeretnyújtásunkban meghatározó a szakmai közép- és felsőoktatási intézményekkel kialakított mindennapi kapcsolatunk.

Részlet a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kiállításából
Detail of the exhibition of the Hungarian Museum of Commerce and Catering
Fotó: Nagy Géza

Szívesen jönnek rendhagyó órára, tájékozódnak tegnapelőtti, tegnapi eszközök használatáról, ismerkednek a folyton változó főzési, ételkészítési és kínálási praktikák napjainkban felújítható, népszerűsíthető kezdeményezéseivel.

A Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolának ilyen témában sok rendezvénye zajlik ebben az évben. Legtöbbjük el sem képzelhető intézményünk, munkatársaink közvetlen vagy közvetett részvétele, támogatása nélkül! Ebbe a munkába más intézményeket, pl. a Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményét, a BTM-et, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumot, más múzeumok kapcsolható eredményeit, de a szakmai magángyűjtőket is egyre jobban be tudjuk vonni.

Meg kell emlékeznünk azokról a szakmai verseny- és diplomadolgozatokról, amelyek eddig nem kutatót vagy kevésbé méltányolt témákat választanak, sokszor közvetlenül hasznosíthatók, felhasználhatók a mai vendéglátásban. Ilyen pl. az első ismert magyar nyelvű, a XVIII. században kézzel írott cukrász-receptkönyv feldolgozása vagy Jókai írásából a gasztronómiai-borászati különlegességek összegyűjtése. Színessé, életszerűbbé, emberközelibbé tesznek kort, divatos készítményeket, hajdanvolt különlegességeket.

Az egész országot érintő, a legkisebb falvaktól a nagyvárosokig a vendéglátást széles körben népszerűsítő rendezvénysorozatok különleges kiállítási tevékenységeket is igényelnek. Sajnos, múzeumunk állandó kiállításai mellé – mivel nincs időszakos kiállításai terünk – nem tudunk a témához illő kiegészítővel kapcsolódni. Pedig a műhelymunka, a gasztronómia és bor évét előkészítő kutatás és témabővítés lehetővé tenné, hogy akár egy-egy gasztronómiai régió, akár egy-egy történeti időszak konyhaművészetét és borkultúráját reprezentáló rendezvényt kiállításokkal kiegészítve komplexebbé tegyünk!

Több szakmai szervezet, szaklap és televíziós adás is felhasználja kutatási eredményeinket. A főiskola Ingyes Klubjának kezdeményezéseire nemcsak könyvtári, de illusztrációs anyaggal is folyamatosan adunk segítséget.

Figyelemre érdemes elképzelés és megvalósításra méltó a Magyar Borok Házával közös tervünk a hazai gasztronómia és bor történeti kapcsolatának kiállításán történő bemutatására, ismeretterjesztő céllal. Munkánkba a Mezőgazdasági Múzeumot, a Budapesti Történeti Múzeumot és a témát ismerő szakembereket is bevontuk.

A Rémi (ma Nemzeti) Szálló szórólapja, 1896
Handbill of Hotel Rémi (today Nemzeti), 1896

A Millenniumi Földalatti Vasút állomásai szép tablóra tervezett kiállításunk nagyszámú hazai és külföldi látogatóknak kínál villanásnyi összefoglaló ismertetést a népszerű témáról. Nagy kár, hogy ilyen nagy léptékű kiállítás csak pályázatokon elnyerhető támogatással valósítható meg. Az eredetileg a Budapesti Búcsúra tervezett megnyitó emiatt későbbi időpontra tolódik. Reméljük, hogy amikor beszámolónk az olvasók kezébe kerül, a kiállítás utolsó simításain is túl leszünk. Megvalósul és gyönyörködhet benne a közönség.

Szervezzük a XII. kerületi „Hegyvidék” című lappal közös kereskedelem-, vendéglátás- és idegenforgalom-történeti tárgy- és dokumentumgyűjtő pályázatot. Anyagát kiállításra is szeretnénk bemutatni.

Ugyanígy széles körű, elsősorban szakmai összefogással emlékezünk meg a „jó öreg kocsmáros” és felesége halálának 150 éves évfordulójáról. (Kevesen tudják, hogy a vendéglős szakma példaadó elődjének tekinti Petőfinek a szabadságharcban is részt vállalt „vén zászlótartó” édesapját. Az sem köztudott, hogy a Kerepesi temetőben lévő családi síremléket a „méltóságos vendéglős-szállodás” és műgyűjtő Glück Frigyes kezdemé-

A Hauer Cukrászda képe bonbonosdoboz fedelén, XX. század eleje
Confectionery Hauer on the top of bonbon box, beginning of the 20th c.

nyezésére szakmai összefogással és anyagi támogatással 85 éve készítették el a vendéglős és szállodás iparosok.)

Számos olyan rendezvény, jubileumi esemény kapcsolódik a szakma ezévi igényes bemutatkozásaihoz, ahonnan nem hiányozhatnak a múzeumi tárgyak és egyéb relikviák. (Borünnepek, a regionális gasztronómiai társaságok rendezvényei, a Magyar Nemzeti Gasztronómiai Szövetség kiállításai, bemutatói, stb. Ugyanígy helyet kaptunk a Gerbeaud, a Thermal Hotel Margitsziget, a Százéves, az Alabárdos Vendéglő stb. rendezvényein is.) „Étkezési szokások”, „Mit ettek a híres emberek”, „A márciusi ifjak és a gasztronómia”, „Tábori és hadi ételek”, „Jókai és a gasztronómia” – ezek a legnépszerűbb témák, amelyekre rádiós beszélgetések, szakmai és iskolai előadások, szakemberek továbbképző tanfolyamai stb. keretében manapság kíváncsi a hallgatóság. Szívesen kapcsoljuk-kapcsolják az ilyen ismeretszerző lehetőségeket nagyobb ünnepséghez, jubileumhoz. Még műsoros fogadáshoz, megemlékezéshez is.

A fenti tapasztalatok sarkalltak bennünket, hogy szervezett és széles körben meghirdetett pályázat keretében („A Hagyományos és mai Magyar Konyha” című magazinnal és a Kossuth Szövetséggel közösen) összegyűjtjük a Kossuth Lajosra és a 48-as hősökre vonatkozó, a nép körében élő gasztronómiai hagyományt, a hozzájuk fűződő történeteket, meséket, legendákat és természetesen az elkészíthető és kínálható ételek receptjeit.

A Kossuthal kapcsolatos hagyományörző helyek vendéglátóhelyeinek, műsoros rendezvényeinek, de az iskolai helytörténeti-honismereti és hazafiságra nevelési munkának egyformán komoly segítsége lehet pl. egy-egy ilyen pályázatból összeállított kiadvány. Jó példa a hosszú évek óta eredményes balatonfüredi Jókai-napok sorozatának gasztronómiai kiegészítése, vagy a pápai Kossuth Étteremnek a helyi hagyományból merített és a jeles államférfihoz köthető ételkínálata. Ugyanígy a budapesti Beugró Vendéglő különlegességei, ahol a híres emberek híres ételei találhatóak és választhatók étlapról, mely ugyancsak hagyományt felelevenítő vendéglői újság része. Figyelemre méltó a Jégbőlé mestercukrászának, Szabó Pálnak közel két évtizedes munkája, az egykori jeles politikai és közéleti nagyságok nevéhez fűződő édességkeverékek korszerű, a mai táplálkozási normákhoz igazított felújítása is (pl. Kammermayer-, Esterházy-, Palugyay-, Fedák-torták, vagy a kereskedelem-történeti kiállításunkhoz kapcsolódva, a Dreher-család hagyományos süteményének kínálatba tétele).

A Közép-Duna-medence hazánkkal kapcsolatos gasztronómiai régiói (elsőként Szlovákia és Jugoszlávia, de a távlati tervek szerint Burgenland és Kárpátalja is) élénken érdeklődnek a területeikre is érvényes kutatási eredményeink iránt. Így korábban a pozsonyi édességkészítés történetének kapcsolódása volt igényelt téma. A forradalom és szabadságharc évfordulója, valamint a gasztronómia és a bor évében az elszállásolás és vendéglátás történetének közös értékei állnak érdeklődésük homlokterében. (Pl. a pozsonyi „Zöldfa” fogadó erkélyéről mutatta be Kossuth a koronázó városnak és az országnak az első felelős kormányt és miniszterelnökét. Tulajdonosa a híres borkezeskedő, Palugyay Jakab a magyar gasztronómatörténet egyik kiválósága volt. Sokan Pozsony Gundeljának is nevezték.) A jugoszláviai események miatt egyelőre terv marad a Szabadka-palicsi „gasztronómia és bor ünnep”. Részvevői múzeumunk mellett a Törley cég, a Gundel Étterem és a magyar Nemzeti Gasztronómiai Szövetség lettek volna. (Érdekesség, hogy a főleg idegenforgalmi jelentőségű rendezvény egyik fő szervezője annak a Dunderszky „palicsi nábob”-nak az unokája, aki szerb voltára haláláig büszke volt, de az ott lakó egyéb nációkkal békeségben fejlesztette szülőföldjét. Megbecsült alakja lett Mikszáth, Krúdy, Hunyady Sándor és mások irodalmi alkotásainak!)

Nemcsak tudományos és ismeretterjesztő eredményeink hasznosulnak a legkülönbözőbb területeken a gasztronómia és bor évében, de a hírverés, a reklámszakma is mazzolázik értékeinkből. Plakátjaink, különleges eszközeink és attraktív fényképeink mellett számológécdulák és borcímkék jelennek meg naptárak, előjegyzési naplók illusztrációjaként, szerepelnek tévéfilmekben, és reméljük, az év végére már múzeumi műtárgymásolatként is!

In the Service of the Well-Laid Table

1999 is the year of gastronomy and wine in Hungary. This provides excellent occasion for popularising the scientific and educational work of the Hungarian Museum of Commerce and Catering. The series of events give chance to professionals of catering, trade and the tourism industry to take good use of the museum expertise in their exhibitions and programmes. The museum's collections also provide professionals with consultation and permit to publish copies of documents as illustrations. The results are widely used by students and teachers of technical schools and colleges. Diploma and competition works are of particular value. Almost no week can pass without the museum appearing on the national and commercial channels, cultural radio columns as well as in professional and general press. Most of the curator's achievements result in the well-organised co-operation with professional, museum and civil associations, venerable companies and enterprises. It is a great pleasure for them that foreign countries are also interested in their results.

Bor a múzeumban

Csoma Zsigmond

„A vízital igen árt az étel közben.
Gyomrot meghidegít, s nem emésztet könnyen,
Valamint bevészed, jó ki majd akképpen,
Hanemha mind estig dolgozol erősen.
Igyanak bort azért inkább az emberek,
A több állatoknak jót téznek a vizek.
Vagy mikor folyam nincs éltessek kútfejek
Nem jó, hogy csak vízzel éljenek emberek”

Ezt a rímekbe szedett jótanácsot a középkortól virágzó salernói orvosi iskola „De conservanda bona valetudine” címmel ismertté vált tankölteményében olvashatjuk. A mű a XVIII. századig több mint háromszáz kiadást ért meg, 1693-ban magyarra is lefordították. Felfogása, mondanivalója Európaszerte, és természetesen Magyarországon a szőlőhegyeken és a borpincékben is lelkes követőkre talált. Mindez nem lehetett véletlen, hiszen a szőlő-borkultúra végigkíséri az emberiség történetét az ősi civilizációktól napjainkig. Mindezt a bor és a borkultúra az emberi közösségek történetét megörökítő, feldolgozó regionális és országos múzeumokban is megtalálható, bemutatható örök kiállítási téma.

A globalizálódó, egységesülő Európában a helyi tradíciók, a nemzeti kulturális örökségnek számító ízek, az étel- és italkészítéshez kapcsolódó helyi kulturális hagyományok ugyanúgy színesítik a hétköznapi és ünnepi életet, mint az un. magas kultúra elemei. Ugyanakkor ezek a hagyományok identitásunk, egészséges nemzeti büszkeségünk szempontjából sem elhanyagolhatóak. Sőt, az egységesülő világban a homogenizálódással szemben ezek az egyéni színek, ízek, az eltérő fejlődésű történelmi múltból adódó különbségek egyre inkább felértékelődnek, szerepük pedig napjainkra megnő. Ha tömören fogalmaznám meg mindezt egy mondatban, azt kellene mondanom: a hagyomány a jövőnk. Mindazok az ismeretek, amelyekre épül az életünk, vagyis tudásunk gazdag és kiapadhatatlan forrása, a múltból táplálkozik. Ez a múlt bár sokféle, nem megtagadható, nem elhanyagolandó, mert minden új magában hordozza a régit, amit ugyan általában meghalad, de nélküle ingatag és bizonytalanul válik minden újdomság. Végeredményben a múzeumi-közgyűjteményi munka alapja is ez az elv adja.

Ebből a felismerésből hirdettük meg a Mezőgazdasági Múzeumban a „Hagyomány a jövő” című rendezvény-sorozatot 1998-1999-ben, amelyben *Az asztali örömök és a bor éve* kedvező lehetőséget biztosított. A Turizmus

Bacchus. Tabáni vendéglő színes kerámia cégére, XIX. század vége.

Bacchus. Coloured ceramics inn-sign from the Tabán, end of the 19th c.

Fotó: Nagy Géza

Rt-vel, a Múzeumi Történelmi Borházzal, a Magyar Bortörténelmi Társasággal és a Centrál Európa Alapítvánnyal közösen olyan gasztronómiai, bortörténelmi kiállításokat rendezünk, előadásokat szervezünk, történelmi borkóstolókat vezetünk, mini-bortörténelmi fesztiválokat hívunk életre, amelyek a fentebbi filozófiát jól tükrözik. Erre a bor és a hagyományos ízeket felmutató történelmi borkóstolók jó példával szolgálnak. Egészen más az, ha az ember csak leírja és próbálja magyarázni a történelmi ízeket, illatokat, mintha azokat meg is kóstoltathatja a program vendégeivel, az érdeklődő múzeumi látogatókkal. Így válik teljessé az izaharmónia, a gasztronómia a bortörténelmettel, a száraz tudomány a művészetekkel, a mindennapok étkezése az ünnepnapok különlegességeivel. Minden kóstolási alkalom egyben történelmi iztúra. Olyan utazás, amikor a Múzeumi Történelmi Borház asztala mellett képletesen több évszázadot és több száz kilométert utazhat be a palackba zárt ízcsodák és a tányérokon roskadozó hagyományos, régi ételek, borkorcsolyák segítségével a látogató.

A Mezőgazdasági Múzeum több mint egy évszázada szolgálja a főváros és az ország szívében, a híres Vajdahunyad várban a hazai muzeológiát, idegenforgalmat. Hirdeti és öregbíti a magyarországi mezőgazdaság, így a szőlő-borkultúra eredményeit, jó hírét. Látogatói sorában számos külföldi és neves személyiség is megfordul, akik a bemutatók, kiállítások, rendezvények segítségével alkothatnak képet Magyarország gazdasági, idegenforgalmi, környezeti képéről, az ország lakóiról, agrársikereiről és a nehézségekről.

Ezért tartjuk fontosnak az Európában nagy múltú magyar szőlő-borkultúra sajátosságainak bemutatását a Múzeumi Történelmi Borházban. Itt mind gasztronómiai, kulináris élvezetekkel, mind szakmai-művészi ismeretekkel gazdagodik a látogató. Elsősorban szervezett turisztikai, városlátogató csoportokat akarunk megnyerni, de természetesen a múzeumot megtekintő minden látogató szívesen látott vendége a Múzeumi Történelmi Borháznak, ahol szervezett kultúrtörténelmi borkóstoló révén, gyakorlatban is cseppenként ismeri meg a borvidékek, a szőlő-bortermelő közösségek történetét, a termelt régi fajtákat, a hungaricumokat és bormárkákat. A borokhoz, a bortermeléshez kapcsolódó történelmi legendák és a történelmi valóság szembesítésével pedig Magyarország történetét ismeri meg a kultúrtörténelmi borkóstolón résztvevő. Pablo Neruda chilei költő Magyarországon tett látogatása után megjelent kötetének címéül azt adta: *Megkóstoltam Magyarországot*. Ezt a gondolat-sort továbbgörgetve választottuk ki a Múzeumi Történelmi Borház szlogenjét és filozófiáját: *„Kóstolja meg cseppenként Magyarországot múltját, jelenét”*. Szórányainak, kiadványainak is ezt szerepeltetjük, ami utal a kultúrtörténelmi borkóstolásra.

A Mezőgazdasági Múzeum Történelmi Borháza a múzeumi szőlészeti-borászattörténelmi kiállításban helyezkedik el, több évszázados műtárgyak, eredeti eszközök között, amely az országban az egyediségét biztosítja.

A magyarországi regionális szőlészeti-borászati kiállítások általában a helyi szőlőtermesztés és borászat múltját, esetleg jelenét ismertetik. A történelmi borvidékek (ma 22 van) közelében lévő múzeumok mind bemutatják történelmi-néprajzi kiállításaiikon a helyi szőlő-borkultúrát. Ezek hangulatos, nem egyszer enteriőr kiállítási részekkel színezettek, így a látogatók szeretik és kellemesen érzik magukat itt.

A Mezőgazdasági Múzeum a nagyobb szőlő-bortermelő gazdaságoknak az 1970-es évek közepétől több ilyen szakgyűjteményt, kiállítást rendezett, amit a helyiek megbecsülésük jeleként bormúzeumnak hívnak (Boglárléle, Badacsony, Bóly-Békáspuszta, Villány, Eger, Tolcsva, Nagyréde, Keszthely, Kecskemét, Lajosmizse). Ezeket általában a helyi gazdaság gondozta, ápolta, amíg meg nem szűnt, vagy a privatizáció során át nem változott. A kihelyezett muzeális műtárgyért a készítő múzeum vállalta a felelősséget. Ezeket a „bormúzeumokat” a termelő üzemek, gazdaságok nem egyszer muzeális boraikkal gazdagították, amelyek értéke adott esetben palackként több tízezer fo-

Részlet a borászati kiállításból
Detail of the viniculture exhibition
Fotó: Csecsetka Ferenc

rint is lehetett. Természetesen a nagy borpalackozók, mint pl. a Tokaj Kereskedőház Rt, a Villányi Borászat Rt önálló és nagyszámú muzeális borok gyűjteményével rendelkeznek, amelyek ugyanúgy, mint a borászati kiállítások dokumentumai, muzeális műtárgyai, a magyar nemzeti kulturális örökség részeként is felfoghatóak. Nem véletlen, hogy újabban Magyarországon is borárveréseket rendeznek. Itt a kiállítási árnál jóval drágábban (nem ritkán tízszeres vagy még magasabb áron) kelnek el a régi, nagyhírű palackok. Ezek az árveréseken sajnos a múzeumok a költségvetésük miatt csak nagy ritkán szerepelhetnek eredményesen vásárlóként. Pedig ezeket a palackokat is egy-egy példányban megkérni őrízni az utókornak, mint nemzeti örökségünk egy speciális részét. Talán annyiban különböznek a többi műtárgytól, hogy ezek elfogyaszthatóak.

Nemcsak a muzeális (5 évnél idősebb) borok, borkülönlegességek (Magyarországon a XIX. század közepéről ismert legrégebbi, 1866-os tokaji 6 puttonyos aszút őríz a Mezőgazdasági Múzeum, de 1895-ből is nagyobb palackmennyiség került Villányból napvilágra pár éve), hanem az „Év Bortermelője”-címmel kitüntetettek híres borai is (Báthory Tibor Etyek; Villányból Gere Attila, Tiffán Ede, Polgár Zoltán, Bock József; Szekszárdról Vesztergombi Ferenc; Egerből Thummerer Vilmos és 1998-1999-ben Gál Tibor). Sőt akkor töltik be ezek az ízcsoadék az igazi hivatásukat, ha nemcsak a szemünkkel, hanem más érzékszerveinkkel is érzékeljük őket!

Wine in the Museum

The Hungarian Agricultural Museum has for long decades considered it extremely important to present viniculture. In the last few years the impressive cellar exhibition is supplemented by a „live” show arranged by the Historical Wine House: tasting of historical wines. Interested visitors may taste the most significant wines of Hungary in a museum milieu. The museum and Wine House organises different gastronomic and wine events, tasting, lectures and meeting of experts.

Borcímkék és számolócédulák

M. Albeker Mária

Zengtem ugyan sokszor, de azért kikiáltom a sirból:

Rajta, vidítson a bor, elfed amugyis a por.

(Anakreon)

Valamennyi nagy kultúrának megvan a saját legendája arról, hogy kit tart a szőlőtermesztés meghonosítójának. A perzsa hagyomány a mitikus Dzsemzsid királyt, az egyiptomiak Ozirisz istent. A görögök Dionüszosz, a rómaiak Bacchus ajándékának tekintették a szőlőt és a bort. Kultuszukban a bor mámor emelte a résztvevőket a napi élet gondjai fölé, és kötötte össze a transzcendens világgal.

A földi világba visszalépve, a föníciai és görög kereskedők hajóikkal bejárták a Földközi-tenger egész partvidékét, amforákban szállítva a khioszi, rhodoszi, thaszoszi borokat a kolóniákba. A régészeti leletek tanúsága szerint innen a folyóvölgyek ősi kereskedelmi útjait felhasználva jutott a bor a szárazföld belsejébe. Így találtak a Jura hegy-ségben is ión boros-amphorákat. A római hódítás után a provinciákban a császári szó

is beleavatkozott a szőlőtermesztésbe és a borkereskedésbe. Domitianus császár féltette Itália borexportját a provinciák kiváló minőségű boraitól, ezért pl. Pannóniában is kivágatta a szőlők felét, és megtiltotta az itáliai szőlővesszők provinciákba való exportját.

Amikor a IX. század végén a magyarok meghódították a Kárpát-medencét, magukkal hozták a szőlőművelés keleti tradícióit. Ez találkozott a római szőlőkultúra helybeni maradványaival s rövid idő alatt, már Szent István idején felvirágozott a szőlőművelés.

A bor iránti igény a kereszténység általánossá válásával, az egyházi szertartások számának növekedésével jelentősen emelkedett. Közvetve tükrözik e tényrt ránk maradt okleveleink, melyek egy része az egyház részére történő szőlőbirtokok adományozásáról szól (Pannonhalmi, Garamszentbenedeki apátság).

Középkori kereskedelmünkben a só, gabona, jószág, hal mellett a bornak is jelentős szerepe volt. Borkivitelre vonatkozó első, hiteles adat 1226-ból maradt ránk. A középkori városok fejlődésében a borkereskedelem fontos tényezővé vált. A királyok által

adományozott kiváltságok (árumegállító jog, vámmentesség, harmincad, stb.) már a XIII. századtól a városi fejlődés mozgatórugói lettek. Az erre alkalmas területeken (mint pl. Sopron, Pozsony, a Felvidék városai, Buda, Brassó) a borkereskedelem lett az alapja a városfejlődnek.

A XV. század végéig a borkereskedelem az uralkodó szerepet a szerémségi borok játszották. A délvidéki kereskedők Budára, Kassára és Lengyelországba jártak megpakott szekereikkel. A török hódoltság alatt a somogyi, baranyai és tolnai borok kereskedelme lendült fel, a hazai kereslet (Szeged, Debrecen, Kecskemét) mellett külföldre is szállítottak. A középkortól a XVIII. századig a borkivitelnek négy fő útiránya volt: 1. A soproni és pozsonyi borvidékről Morvaországon át Sziléziába irányult a szállítás. 2. Pozsony-Bécs útvonalon az osztrák örökös tartományok vették fel a magyar bort. 3. A Szepességen át Lengyelországba, majd innen Oroszországba is irányult a borkivitel. A XVI. századtól ez irányba főleg a tokaji bort vitték. 4. Erdélyből Moldovába és a Havasalföldre szállítottak.

A XVIII. század folyamán a külföldi piacokat fokozatosan elveszítette a magyar borexport. Ennek összetett politikai és vámpolitikai okai voltak. A külső piacok hiánya viszont a hazai termelésben minőségi romlást vont maga után, ami még a gyéren fellelhető piaclehetőségeket is tovább rontotta. Ezért előtérbe került a bormérés jogának (kocsmálás) megszerzése.

A stagnáló helyzetbe a századvégi filoxeravész hozott változást. Mivel a kötött talajra ültetett szőlők Európa-szerte kipusztul-

tak, a magyar homoki borok keresettek lettek. Az európai élvonalba tartozó magyar szőlészeti-borászati szakemberek érdeme, hogy 1896-ra már jelentős eredményei voltak az általuk vezetett szőlőrekonstrukciónak. Munkájuk nyomán új szőlővidékek születtek, elsősorban a homoktalajokon.

A borkereskedelem alapvető szükséglete a jó tárolás. A borkészítés hosszú története során a tároló- és szállítóedények jól mutatják az emberi találmányosságot. A földbe süllyesztett cserépedényeken, sziklába vájt üregeken, bőrtömlőkön, amforákon, faedényeken, hordókon át vezet az út az üvegművészet elterjedése után a palackozásig. Különböztetés és „minőségvédelem” céljából eleinte a borpalackokra „pecsétet”, „tulajdonjegyet” fűváltak. A porcelán tulajdonjegyekhez hasonlóan ez a tulajdonos címeréből, monogramjából, nevéből, stb. állt. II. Rákóczi Ferenc „R” monogramot használt híres Tokaj-hegyaljai borainak palackjain. Város vagy táj nevével ellátott palackok is voltak.

A XIX. század közepétől, az üzleti borkereskedelem lassú kialakulásával született meg a borospalackok oldalára ragasztott *papírcímke*, melyet eleinte – a holland Veldemer cégről – *vignettának* neveztek. E korai időből csekély számban maradtak fenn, de a század utolsó harmadában már általános az üvegekre ragasztott címke, a termelők és a forgalmazók egyaránt használták. A címke célja a figyelemfelkeltés, ezért hamarosan eszköze lett az üzleti versengésnek is. A borhoz kevésbé érték a címke alapján vásároltak a díszítés, a reklámozott név és a minőség közötti összefüggés reményében. Így vált a címke a modern reklám eszközevé.

Testvére ebben a *számolócédula*, mely szintén az alakuló kapitalista kereskedelemben született meg. Ennek, a borcímkével ellentétben, kettős funkciója volt. Egyik oldalán bolti számla (amint a neve jelzi), másik oldalán figyelemfelhívó reklám. Fénykora a szecesszió idejére esett, ekkor készültek a legszebben rajzolt darabok. Jelentős művészek (Berény, Bortnyik, Faragó) is alkottak az új műfajban, amelyet funkciója után reklámgrafikának neveztek el. A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gyűjteménye igen gazdag e két reklámanyagban.

A soproni borral kereskedő Flandorffer Ignác számolócédulája hirdeti, hogy 1815-ben alapított nagykereskedést Sopron városában. Császári és királyi udvari szállítói címet is kapott. Sümegen a balatonmelléki és somlói borokkal Ramassetter Vince foglalkozott, aki 1817-ben hozta létre cégét. Utódai a század végén is árulták a fehér és vörös „Csutora-bort”. A pozsonyi Schmidt Ede és Társa nagykereskedése 1835-től badacsonyi és Buda-sashegyi borokat forgalmazott, a számolócédula tanúsága szerint. A termelő és nagykereskedő Dietzl József számolócé-

dulái két alapítási évet ismertetnek: 1849 és 1857. Valószínűleg a másodikhoz fűződik tényleges cég-fogalom. A szecessziós rajzú reklám a termelő Buda-sashegyi vörösborát hirdeti.

A későbbi nagynevű Palugyay cég alapítója, Palugyay Jakab végigjárta a mesterség minden lépcsőfokát. Borfiúként kezdte s végül a Monarchia udvari szállítója lett. 1864-ben már Mexikóba és az Amerikai Egyesült Államokba exportált. A pozsonyi, 1825-ben alapított Hubert J. E. cég a pesti első magyar iparkiallításon 1842-ben első díjat nyert, 1847-ben pedig aranyérmeket kapott. Az exportlehetőséget az 1867. évi párizsi kiállítás hozta meg számára. A szintén pozsonyi, 1852-es Lenard és Laban cég számolócéduláján kiemeli, hogy az általa gyártott pezsgő magyar gyártmány. Az egyéni bortermelők és kereskedőcégek mellett szép számmal találjuk a számolócédulák és borcímkek között a nagybirtokok, pincészetek vagy korai szövetkezetek emlékegyeit is.

A villányi borokat kínálta a Szt. István-pincészetből Fürst Konrád cége. A számolócédula grafikáját Bárti József festő (1877–1948) szignálta 1914 előtt. A Schaumburg Lippe hercegi pincészet szintén villányi termését Schuth Vincze és Társa árusította, császári és királyi szállítóként. A XIX. század végén Windisch-Grätz Lajos herceg tulajdonában volt a sárospataki Rákóczi kastély és vele együtt a Tokaj-hegyaljai szőlőbirtok, ahol borpincészetet üzemeltetett. Számos számolócédula és borcímke őrzi emlékét.

Tokaj-hegyalja kistermelői tömörültek a

Tokaji Bortermelők Társasága Részvénytársaságba, Tokaj székhellyel. Számlócédulájuk a világ legjobb borának hirdeti a tokajit. Bilicki Flórián pincészete tokaji furmintot

forgalmazott a századforduló táján.

A Szekszárdi Borvidéki Bortermelők Pince Szövetkezete borforgalmazásának emléke egy egyszerű borcímke a két világháború közötti időszakból. Ugyanekkor árusított a Hangya Termelő Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet szegedi pincéje is.

A számlócédula használata az 1940-

es évek végére teljesen megszűnt, alapfunkcióját felváltotta a gépi számlaadás. A borcímke viszont már több mint száz éve folyamatos virágkorát éli.

Wine Labels and Bill Slips

The Hungarian Museum of Commerce and Catering has a significant collection of the last 100-130 years of wine trade. Wine labels replaced possession slips and bottles seals as wine trade was developing. The first labels, which were made around the middle of the 19th century, already served as regular advertising tools in the 80s.

Bill slips combined the role of the invoice and the advertising. Price was indicated on one side, and the advertisement of the product or manufacturing company, or both, on the other. Recognising the importance of business advertising overcame the aversion even of the greatest artists and with their participation the genre of advertising graphics was formed. This collection preserves the wine labels and bill slips of several early company. Of these this article shows some by name.

Beszámoló a második harangtörténeti ankétról

Lengyelne Kiss Katalin

Az Országos Műszaki Múzeum Öntödei Múzeuma a két évvel ezelőtt tartott nagy sikerű rendezvény után ez év április 9-11-e között ismét harangtörténeti ankétot szervezett az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, valamint a Fémiszövetség támogatásával. A rendezvényre sikerült a tema kutatásában nemzetközi elismerést szerzett legrangosabb külföldi előadókat is meghívni. Az első napot az Öntödei Múzeumban töltötték el a résztvevők.

Dr. Vámos Éva, az OMM főigazgatója köszöntötte a vendégeket és a nagy számban megjelent hallgatóságot. Hangsúlyozta: a téma a jövőben is igényli, hogy a kutatók rendszeresen beszámoljanak egymásnak munkáikról, ezért az Öntödei Múzeum szeretné két évente megrendezni a harangtörténeti ankétot. Itt lehetőség nyílik arra, hogy a témakör iránt érdeklődő technikatörténészek, öntő szakemberek és a nagyközönség is megismerhesse az eredményeket. A rendező múzeum nevében Lengyelne Kiss Katalin üdvözölte a hallgatóságot.

Az alábbi előadások hangzottak el: dr. Vályi Katalin régész (szegedi Móra Ferenc Múzeum): Árpád-kori harangöntő műhely feltárása a szeri monostor udvarán; Drescher, Hans nyugalmazott régész (Hamburg): Korai harangok rekonstrukciója; Peter, Claus, a westfáliai evangélikus egyház harangszakértője; Gerdt van Wou, középkori

holland harangöntő mester munkássága; Rincker, H. Martin, a sinni Rincker Glocken- und Kunstgiesserei harangöntő mestere; A Rincker-harangöntőde és mai öntési technológiája; dr. Benkő Elek régész (MTA Régészeti Intézet); Erdélyi harangöntő mesterek; L. Kiss Katalin kohómérnök (OMM Öntödei Múzeuma) – dr. Pilissy Lajos kandidátus (OMBKE); A Seltenhofer és a Szlezák ha-

rangöntőde története; dr. Patay Pál régész, kampanológus: Hiedelmek a harangokról; dr. Illényi András kandidátus – Dániel István (BME Akusztikai Kutatólabor): A Jeney–Oborzil-féle alumíniumharangok akusztikai vizsgálata (ezt egy rövid videofilm vetítése követte a résett alumíniumharangokról).

Az előadások közötti szünetekben bemutatták az erre az alkalomra az esztergomi

A Magyar Nemzeti Múzeum kis harangjairól dr. Patay Pál tart ismertetőt az Öntödei Múzeumban
Dr. Pál Patay's lecture in the Foundry Museum on the small bells of the Hungarian National Museum

Balassi Múzeumtól kölcsönkért, most éppen a keszthelyi Helikon Múzeum kiállításán szereplő *csolnoki harangot*, Európa legrégebbi olyan harangját, amely még megszólaltatható. Alsó átmérője 36 cm, magassága a korona nélkül 36, koronával 47,5 cm. Méhkas alakú formája alapján a XI. században öntették. 1966-ban egy traktor szántotta ki a földből.

Délben a bányászhimnusz harangjátékkal felvett kezdő akkordjai szólaltak meg, ami egyébként az Öntödei Múzeum mindennapos szolgáltatása a környék lakosságának.

A résztvevők megismerkedhettek a Magyar Nemzeti Múzeumból ideszállított nyolc kisebb átmérőjű haranggal, illetve az Öntödei Múzeum tulajdonában lévő néhány haranggal. Ezek között kettő olyan, amelyik nem a hagyományosan harangöntésre alkalmazott bronzból, hanem diósgyőri acélból (1923), illetve alumíniumból (1986) készült. Ez utóbbit a résett alumíniumharang szabaldalmazatója, *Jeney Tibor* ajándékozta a múzeumnak. Sajnos, ő néhány éve elhunyt. Nem sokkal halála után felesége, a csodálatos díszítőmotívumokat alkotó *Oborzil Edit* művész is meghalt, így nagy álmuk, a „Világharang” már nem készült el. Most az örökös, *Oborzil Gyula* jóvoltából egy nagyobb, 80 cm átmérőjű harangjukat közelről is megcsodálhatták az ankét résztvevői.

Az előadások után élénk eszmecsere folyt a harangöntészet titkairól, az erdélyi szász harangok veszélyeztetett helyzetéről, az alumíniumharangok egykori mintakészítési és öntési gyakorlatáról. Rincker úrról megtudtuk, hogy ő a harangöntő dinasztia 13. tagja, s átadta a múzeumnak a családi archívumban őrzött magyarországi emlékeket. Nagypapa volt ugyanis az a harangöntő mester, aki a két háború között az egyházi tulajdonú Harangöntő Művek Rt. csepeli műhelyének volt a vezetője. Mindeközben csengtek-bongtak a harangok a múzeumban, C. Peter úr bemutatta mérő és hangoló szerszámaint.

A zárzóban a múzeumigazgató kifejtette, örül annak, hogy a múzeum ennek a kultúrtörténeti szempontból sok értéket hordozó tárgynak a kutatását, a magyar harangöntő műhelyek és mesterek munkásságának felderítését tudományos témái közé felvette. Különösen nagy jelentősége van annak, hogy dr. Patay Pál közel 50 éves szisztematikusan gyűjtőmunkáját még ma is aktívan folytatja, s mindenkinek, aki ezzel a témával kapcsolatba kerül, segítséget, útbaigazítást ad. Az Öntödei Múzeum szeretné menedzselni egy olyan kiadvány megjelenítését, amely Patay Pál „harangadatbankját”, kb. 16 000 harangról összegyűjtött információját közkinccsé tehetné. Majd megköszönte a múzeumoknak, templomoknak és Gombos Lajos harangöntő mesternek a rendezvény előkészítéséhez nyújtott segítséget. Végezetül Patay Pálnak valamennyi résztvevő és minden ku-

Órbottyáni műhelyben Gombos Lajos fogadja a harangtörténeti ankét résztvevőit
Lajos Gombos receives the participants in his Órbottyán workshop

tató nevében egy virágcsokor kíséretében további sikeres gyűjtőmunkát és jó egészséget kívánt.

Az ankét második napján a résztvevők autóbusszos szakmai körutat tettek. Az esztergomi Vármúzeumban a Magyar Nemzeti Múzeum 21 harangból álló gyűjteményét és a Székesegyház Nagyboldogasszony harangját tanulmányozták. Ez utóbbit meg is szólaltatták, s a német szakértők méréseket is végezhettek rajta. Ez hazánk legnagyobb, magyar mester által öntött harangja. Szlezák László öntötte 1937-ben a következő évi eucharisztikus kongresszus tiszteletére. Átmérője 218,5 cm, tömege 5 827 kg.

A Főszékesegyházi Kincstár, a Keresztény Múzeum valamint a visegrádi Mátyás Király Múzeum megtekintése után *Gombos Lajos* harangöntő mester órbottyáni műhelyébe mentünk. Itt a mester minden részletre kiterjedő bemutatót tartott arról a technológiáról, amellyel évszázadok óta készítik a harangokat. Nemhiába öröklődik ez a mesterség apáról fiúra, a mintegy 220 egymást követő művelet elsajátítása nagy-nagy figyelmet, türelmet és hozzáértést követel. Az aranykoszorús harangöntő mester sokoldalú munkája és szíves vendéglátása mindenkinek életre szóló élmény marad.

Az ankét harmadik napján is szakmai tanulmányutat tettünk Szegedre és környékére. Az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban az előzetesen Vályi Katalin előadásában leírt szeri harangöntő gödörben talált forma restaurálása alapján az újra leöntött méhkas alakú harangot, ill. a keresetpusztai cukorsüveg formájú harangot tekintettük meg. Ebéd után a Rincker-cég mindezidáig legnagyobb tömegű (8537 kg), s hazánk

legnagyobb átmérőjű (245 cm) harangjának megtekintésére a szegedi Fogadalmi Templom 1927-ben öntött harangjához másztunk fel a toronyba. Jó volt látni azt a megilletődöttséget, ahogyan a cég mai vezetője a dédapja és nagypapja által öntött harang hangját hallgatta a szegedi Dóm téren. Arra is szakítottunk időt, hogy a templomban egyik öntő kollégánk, *Galambos Sándor* 1968-ban öntött bronz püspöki székét is megnézzük.

A szegedi Móra Ferenc Múzeum algyői raktárában a több mint kétezer darabból összeállított restaurált szeri harangöntőforma felső részét, az ún. köpenyt vizsgáltuk meg. Ez a lelet és az összeállítására fordított óriási munka, ami egyébként *Glattfelder Lucia* (az MTA Régészeti Intézet munkatársa) munkáját dicséri, megérdemelné, hogy ne egy raktár mélyén porosodjék, hanem a lelőhely közelében, Ópusztaszeren kiállítsák.

Report on the Second Bell History Conference

Hungarian Cast Museum arranged its this year's conference between 9 and 11 April with the participation of several renowned researchers coming from abroad. The event gave a chance to introduce scientific results in a wider range, too. Members of the conference congratulated dr. Pál Patay on the occasion of his fifty year's scientific work and announced the importance of publishing his study which accounts 16.000 bells. During a two-day study-tour participants were introduced to several collections, artifacts and archaeological excavations of great importance.

Visszatekintés

Irodalom és gasztronómia Balatonfüreden

Ács Anna

„A szerelem oltárán elhamvadnak a lángok, de a tűzhely vonzereje örökké tart.”

(Jókai Mór)

Jókai önmagában értéket és mértéket jelölő nevéhez sokféle állandó jelzőt fűztek kortársai, majd ezen impozáns sort tovább gazdagította a hálás utókor. Jókai, a gasztronómus – kissé szokatlannak tűnő párosítás, ám az író valóban sokszínű életművének ismeretében kellően indokolt. Ma már kevesen veszik kézbe Jókai első regényét, az 1846-ban megjelent *Hétköznapokat*. Felejtést nem érdemlő munkájában fogalmazta meg a következő sorokat: „Szép vagy te, óh termőföldede a töltött káposztának – Magyarország! ... Vannak végtelen láthatáru pusztáid, de tele gulyákkal és ménesekkel; határtalan rónáid, hol egy szál fa is erdő, de hol özöne van kenyérnek és kalácsnak; erdeidben makk, tavaidban fogas, mocsáraidban nád terem! Oh, te szép vagy, s nem is halt meg senki hátaídon belől éhen, bárha lett légyen regényíró! Szeretlek is én téged, mint a szilvás derelyét; de ezzel nem mondom, mintha szeretnélek megenni, óh hazám! Szívem elég tág számodra, de kebelem azon része, mely visel gyomor nevet, nem olyan nagyravágó. Oh, hiszen téged tizenhárommillió gyomor sem bír elemészteni, sem tizenhárommillió fejnek tizenhárommillió véleménye!”

A nemzeti gasztronómia hol kedves íróniával, hol megalapozott szaktudással, ihletőn kísérte végig Jókait hosszú írói pályáján. Szinte minden művében étel- és lakomaleírásokra bukkanunk a saját asztali örömei, utazásai közben készített jegyzetei és a hallottak, olvasottak alapján. Némelyik közülük forrásértékű, mint *A kőszívű ember fiai* című regénye. Mindenváró Ádám fejezetének paraszti konyha leírása, amely a dorongánk-sütés titkaiba is bevezet bennünket. A *Felfordult világ* című művében a rétesbetéttel felszolgált „illatos, éltető” tyúkhúsleves dicsérte a vacsora kezdő fogásaként a herbatea-dívat ellenében. A hagyományos alföldi farsangi menüről szintén étvágygerjesztő képet rajzolt nemzeti nyelvünk minden erejével. A *Barátfalvi lévita* című késői, 1898-ban kiadott regénye a „karácsony előtti pénteknap”, azaz a böjt sajátos étrendjét jellemezte hosszán és ízesen a XVIII. század végi Miskolc világát

Jókai dolgozószobája a balatonfüredi villában
Study in Jókai's villa, Balatonfüred

idézve. A *Sárga rózsza* című művében a parasztjaink által magyar kávénak hívott hippokratesről, a cukrozott, fűszerezett fehér és vörös borról olvashatunk. A hazai kávézás elterjedésének korai szakaszát elevenítette meg az *Elátkozott család* című munkájában mintegy kigúnyolva az új módit, divatkövetési hajlamainkat. A *Kárpáthy Zoltánban* ugyancsak a „haladó korszellem” nemzeti hagyományainktól erősen eltérő büfjét, a svédasztal őseit karikírozza szellemesen, vendégkínálási rítusainkat féltően.

Hazai gasztronómiánk kutatói körében ismert, de kevésbé idézett Jókai *Nemzeti eledeleink* című írása. Kakas Márton álnéven publikálta a népszerű Vasárnapi Újság 1862. július 6-i számában. A tanulmányértékű újságcikkben így írt: „*Napjaink feladata minden téren összegyűjteni azt, ami sajátunk, azt ami nemzeti életünk alakító része, népünk költészete, dallamai, viselete, összegyűjtve, értékükbe visszaállítva, megbecsülve, rendszerezve vannak. Hasonló érdemmel és beccsel bíró gyűjtemény volna egy olyan nemzeti szakácskönyv, mely valódi magyar ételek készítmódját adná elé...*” E gondolatok megfogalmazására az ösztönözte Jókait,

hogy egyik tisztelője megküldte számára a birtokában levő, legrégebbnek tartott kézírásos magyar szakácskönyv másolatát. Jókai négy, egymást követő folytatásban közölte az 1601-ből származó szakácskönyv 54 receptjét és felkerlte hazánk asszonyait, gyűjtsék össze a általuk ismert magyar ételek leírásait, mert azokból – ékes előszóval – *Valódi magyar szakácsnék könyvei* címmel kötetet kíván kiadni. A terv valóra váltása sajnos elmaradt. Műveiben viszont helyet kaptak a nemzeti ételek és a magyar konyhaművészet. „A magyar konyha valóságos művészet. Mégpedig olyan művészet, a mely önmagából fejlődött ki” – fejtegette 1881-ben *Nők a tűzhely mellett* címmel közzé tett novellájában. Részint igazat adhatunk eme kijelentésének is: „A ki meg akarja ismerni egy nép kultúrai fokát, nézze meg annak tűzhelyét.” Nem lehet véletlen, hogy a gazdaszszony nők szerepét dicsőítő elbeszélés csattanóval, a háromszéki székelő tűzhely, háztartás ideálizálásával zárul.

Jókai kedvelt ételeiről is tudomásunk van írásai és a róla szóló visszaemlékezések révén. Jókai Jolán szerint „nagyon kis evő volt, de nagyon szerette a csibének a zúzóját meg

a combját, libának a mellét, hidegen. Tavaszszal a tárkonyos bárányt". Édesanyja gyakran főzött neki lencsét disznó fülével és sonkával, borsót csikos káposztával. A böjti csikos káposztát ekként jellemezte Jókai: "...messziről látva igen hasonlít, de közelből nézve még jobban hasonlít egy fészek kurta kigyóhoz, lében úszó széna közé elhelyezve". A csikhalat Miskolcra küldték az ünnepeket író tisztelői a gyermekkorát idéző étel elkészítéséhez. A nemzeti eledelünk közé sorolt komáromi csiramálé mézesre emlékeztető illatával, sajátos ízével szintén gyermekéveitől kísérte, mint a kapros-túrós lepény és a bableves füstölt malackörmivel, amelynek ezt a tréfás nevet adta: „görög olvasó angyal-bakancsal”. Étrendjükben szerepeltek a változatosan főzött-sütött halfélék és gombák: fogas és a süllő mellett a pisztrángénál külön ízűnek tartott garda parázson megsütve, a hússal töltött kucsmagomba és a tejfelben dinsztelt korallgomba. Télen a hízott liba sültjét „sárga kásával”, azaz köleskásával ették. A Füreddel szomszédos Pécselyen – ismerve kedvenc ételeit – szalonnában sült fogollyal és lencsepürével vendégelték meg. Jókai alkalmanként jól pörkölt szalonnát falatozott kávézás után. A kávéivás szertartássá lett a Jókai családnál. Laborfalvy Róza maga pörkölte hozzá a kávé s friss tejjel, tejszírével itták.

Mikszáth Kálmán szerint ugyan Róza asszony saját háztartásában eltörölte a magyar konyhát, vendégeit jobbra franciás ételekkel traktálta, mégis főzött férje számára kolozsvári töltött káposztát, szüreteiken üstben készült a híres gulyáshús s a vasárnap zamatos húsvévesek sem éppen a francia konyha divatját követték.

Váli Mari naplója, Jókai Jolán, Fesztyné Jókai Róza és Eötvös Károly visszaemlékezései intimításokat tartalmaznak a házaspár füredi életviteléről, háztartásáról. A színházról visszavonult Laborfalvy Róza egész kedvteléssel élt a fürdőhelyen a gazdasszonykodásnak. Vidéki háztartást vezetett nagy gonddal, férje gasztronómiai ízlését szem előtt tartva. Csibét, fiatal pulykát, ürühúst fogyasztottak, a halak három-négyféle módon elkészítve kerültek az asztalra. Helybeli asszonyoktól szereztek be a friss zöldbabot, borsót, nyári káposztát, korai francia barackot, torzsátlan körtét, a mézbéllű szultánfügét, az édes tejskukoricát. Külön asszony szállította a házhoz a tejet és a finom tejszírt. Laborfalvy Róza Füreden eltett befőttjeit, cukorba főzött szultánfügét, görög-dinnyéit és aszalékait nyár végén óriási, rekeszes kosárlábadában utaztatták Pestre.

A házaspár alig járt vendéglátóhelyekre Füreden. A Fürdővendéglőben fordultak meg néhányszor, és Jókai a „Gyönyörde” alatti kávéházba tért be alkalmanként a társaság kedvéért.

1992 óta minden május első péntekjén –

Jókai halálának dátumához kapcsolódva – az írófejedlemre emlékezik Balatonfüreden nemzeti irodalmunk hagyományait tisztelő közönség. Jókai költőisége a fürdőhelyhez közismert. 1857-től a mindősze három napos első útjuk élményeinek hatására többször visszatértek Füredre, ahová 1866-tól rokoni szálak fűzték őket Laborfalvy Róza féltettvére révén. A legenda szerint Jókait a Balaton mellé vonzotta gyámleánya, *Az arany ember* Noémije is. A füredi levegő pedig enyhítette az író egyre erősödő hörghurutját. A Kerek templom szomszédágában felépített nyaralója 1870-től 19 éven át szolgálta Jókai és családtagjai testi-lelki felüdülését.

Az ízléses, nagy alapterületű, külön dolgozószobával berendezett villa, amelynek ablakaiba szinte behajoltak a saját ültetésű rózsák, a Balaton-parti „Senki szigetét” jelentették Jókai számára. Felfrissült munkakedvét, írói munkásságának aranykorát olyan művek jelzik, mint *Az arany ember*, a *Fekete gyémántok*, a *Damokosok*, a *Három márványfej*. Ezenkívül számtalan kisregénye, elbeszélése, hírlapi cikke jellemzi füredi korszakát.

A *Jókai Nap* rendezvénysorozata az 1954 óta múzeummá lett villa kertjében indul emlékbeszéddel, felkérésre írt alkalmi verssel és a Jókai szobor megkoszorúzásával. A városban folytatódik több helyszínen kiállítás-megnyitással, irodalmi matinével, tudományos előadásokkal és térzenével. A program este a Jókai villában zárul az író életútjának, munkásságának egy-egy momentumát vagy szakaszát bemutató dokumentumdarab premierjével.

Mindezek ellenére nem túlzás, ha azt állítjuk: a nap egyik várva várt fénypontja a *Jókai-díszebéd*. Az ünnepi menü Jókai kedvelt ételeiből, a műveiben szereplő és a róla elnevezett ételkből állítjuk össze. Az eredeti receptek, ételleírások fellelésében mindig nagy segítségünkre volt a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum. Kezdetben az *Aranykorona Vendéglő* fogadta a díszebédekre hivatalos vendégeket. Az étterem vezetője plakátokon és az e napra készített étlapon hirdette az ünnepi ételkínálatot. A Jókai Napon ezekből a különleges ételekből választhattak az étterembe betérő vendégek is. Az ünnep résztvevőit az étterem külön menükártyával lepte meg. Fájó szívvel vál-

Jókai-díszebéd az Aranykorona Étteremben
Jókai banquet in Restaurant Aranykorona

tunk meg hat év múltán a barátságos helytől és az udvarias személyzettől. A rendezvényektől való nagy távolság miatt közelebbi éttermet kellett választanunk. Jelenleg a Jókai-villa közelében lévő *Blaža Étteremben* költi el ebédjét az ünneplő társaság. A *Blaža Lujza* egykori nyaralójában működő vendéglő igényesen kialakított belső terével méltó környezetet kínál a Jókai-díszebédhez.

A Jókai Nap vendégeit a kezdetektől a különleges programok és sajátos ételek mellett a Jókai irodalmi gasztronómia vonzza. Az ebéd felszolgálása előtt, mintegy étvágygerjesztőül és hangulatteremtő szándékkal részletek hangzanak el Jókai gasztronómiai tárgyú írásából. A választék e téren is bőséges és egyedülálló. A múlt évtől ünnepi pohárköszöntő teszi kedélyesebbé a régmúlt idők világát felvillantó „Jókai-lakomát” Balatonfüreden.

Literature and Gastronomy in Balatonfüred

Jókai was recorded as a great story teller and a renowned writer among both Hungarians and foreigners. This article depicts a quite unusual portrait of him about his gastronomic activity. Apart from his descriptions of the culinary pleasures it gives an account of the dishes which had occurred in Jókai's works. The author introduces the favourite dishes of the writer. Important writings related to the topic are published in „Women by the cooker” which is an outstanding publication in the history of gastronomy.

Anna Ács describes the environment and contemporary Balatonfüred where the great writer lived for 19 years and where he wrote a number of significant novels.

The Jókai Day, celebrated in May, has been a feast for over six years in Balatonfüred. In addition to the memorial lectures, art performances and presentations of literary history, the ceremonial lunch, consisting of contemporary dishes, and made according to authentic Jókai related descriptions, also attracts a great number of people.

Móra Ferenc esete a lepkével

Korsós Zoltán

Móra Ferenc természettudományos tevékenységét mind írói, mind muzeológusi szemszögből részletesen elemezte Csongor Győző.¹ Móra 1904-ben került a szegedi múzeumba, ahol a természetrajzi gyűjtemény gondozását is rábízták. Első munkája a teljesen összekevert állapotban lévő csigagyűjtemény rendezése volt. A rovarvilág iránti vonzalmát és érdeklődését bizonyítja az, hogy hazánkban szinte az elsők között rendelte meg a múzeum számára az akkoriban teljesnek mondható Seitz-féle monográfiát a világ lepkéiről. Szakértelmét csak ragyogó tehetséggel megírt novellái szárnyalják túl, amelyekben nem egy ritka vagy nevezetes „múzeumi műtárgy” sorsát és bekerülését örökítette meg. Ezek közé tartozik a „tizaranyas pille” is, amelynek „regénye” az élvezetes stíluson felül izgalmas forrásanyagot is szolgáltat a korabeli rovarászat „forró pontjairól”.²

A Tizaranyas Pille regénye

A nemrégiben megjelent legújabb magyar lexikonban a pillékről is szó esik. Az ismertetésben meg van említve a *Valeria orbicularis* nevű ritka pille-faj is, mint a budai hegyek specialitása.

Hát én ezt a Valeria-ügyet megellenzem. Ugyis, mint minden hiábavalóságok tudora, ugyis, mint szegedi ember.

Először is ezt a Valeriát nem hívják Valeriának. Mikor a Pallas-lexikon V betűje készült, akkor még úgy hívták, mert azt hitték, hogy a Valeria-pillék közé tartozik. Azóta azonban önállósították és lett belőle *Oxytrypia*. Ez alatt a név alatt aztán olyan érdemeket szerzett, hogy megipszilonosították és most *Oxytrypia orbiculosa* a becsületes neve. Lehet, hogy mire a Révai-lexikon V betűje elkészül, akkorra megkapja a harmadik ipszilont is. Igaz, hogy ő minderről nem tud semmit, de az nem baj. Ha az emberek felül is sok mindenféle intézkedés történik a megkérdésük nélkül, a pillangók is viseljék el a sorsukat türelemmel. Aminthogy nem is igen tud róla senki, hogy a pillangók valaha zokszót ejtettek volna. [...]

Az *Oxytrypia orbiculosa* első példányát 1798-ban fogták Szeged környékén. (Azért van nekem jussom ebbe a dologba beleavatkozni. Meg kell védenem a városom dicsőségét. A „szegedi kormány“-t kínáltuk Budapestnek, de nem kellett neki. A szegedi pillangót most már azért se adjuk oda.) Hogy, hogyse, a lepke, amely még akkor névtelenül libegett a világűrben, Koy Tóbiás budai entomológushoz került.

Koy Tóbiás ugyan bécsi ember volt, aki az udvari kamara pénztárosának került Magyarországra, de azért mégis ő volt az első magyar ember, akinek rovargyűjteménye volt. (Abban az időben a szittyáktól nem is lehetett ilyen boldogságot várni.) Az öreg német ürgetteforgatta a selyem pillénél valamivel nagyobb; de sokkal gracilisabb, sötét tarka szegedi leletet, de nem tudta, melyik skatulyába szurja bele, mert ilyen még sose látott. Nem talált hozzá hasonlót a szakkönyveiben sem. Más bogaras ember, akivel összeülhetett volna tanácskozni, nem találtott a magyar korona országaiban. Kapta magát, kiküldte a csodát Erlangenba, tudós barátjához, Eugen Johann Cristoph

Esper-hez, aki teológusból lett muzeumigazgató és hatkötetes könyvet írt Európa pilléiről. Ez az Esper vezette be a mi lepkénket az irodalomba, adván neki vezetéknevet, keresztnevet és beosztást, amint az megillet egy beérkezett pillét, akinek még az a jelessége is megvan, hogy nincs belőle több, csak egy. [...]

Nekünk elég annyit tudnunk, hogy az első *Oxytrypia* baj nélkül hazaérkezett Erlangenből, Koy Tóbiás külön dobozt készíttetett neki s vigyázott rá, mint a szeme fényére. Az ő halála után Frivaldszky birtokába került az unikum, attól megvette a Nemzeti Múzeum s ott már régen megünnepelte a százéves jubileumát is, ha el nem felejtette.

Történt azonban 1847-ben, hogy Merkl pesti evangélikus tanító a Városligetben fogott egy *Oxytrypia*-t, lévén a kezdő bogarászoknak olyan szerencsésük, mint a kezdő kártyásoknak. Persze nem tudta, szegény feje, hogy mit talált s begombostúzta a kincset a káposztapilléi, meg a szenderei közé. Ott látta meg egy jószemű pil-lekereskedő, *Kindermann* Albert, aki éppen akkor jött meg oroszországi gyűjtőútjáról, hozván magával egy láda csudaszép orosz pillét, meg egy csudaszép orosz asszonyt. *Kindermann* rögtön ráismert az addig csak szakkönyvekben látott ritkaságra, de jó üzletember léte nem kapott rajta mohón, hanem válogatott még hozzá egy-két közönséges pillét s akkor cserét ajánlott a tanítónak, néhány fémes ragyogású orosz *Plusijá*-t. A naiv Merkl kapott az üzleten, *Kindermann* hazavitte az *Oxytrypia*-t s néhány hét múlva már el is ígérte egy bécsi gyűjtőnek *tíz aranyért*. S a városligeti *Oxytrypia* ki is vándorolt volna Bécsbe, ha közbe nem lép egy magyar gyűjtő, *Praznovszky* Ignác.

Praznovszky tulajdonképpen ur volt, gavalér magyar ur, módos pesti ügyvéd, a Károlyi grófok ügyésze, – de szenvedélyes entomológus is, nemcsak szép asszonyok, hanem szép pillangók kedvelője is. (Hiába, negyvenyolc felé járt az idő, a nemes urakat is kikezdte már a tudományos mételty.) Ez a szenvedélye tette barátjává *Kindermann*nak, akinek házához járatos volt s ez ejtette kétségbe, mikor meghallotta, hogy Bécsbe akarják vinni a második csuda-pillangót. Mindjárt megajánlotta érte a tíz aranyat ő is, de a kereskedő a bécsi üzletfelével való megállapodásra hivatkozott. Ő már a

szavát meg nem másíthatja, ha szolid hírében nem akar kárt szenvedni.

Szorultságában aztán *Praznovszky* diplomáciai uton próbált boldogulni: a szép *Kindermann*-t nyerte meg szövetségésének s keresztűz alá vették a pille-boltost. *Aigner* Lajos, aki első történetirója volt a nevezetes lepkének, úgy meséli, hogy *Praznovszky* térdenállva kérte *Kindermann*-tól a lepkét s az asszony ugyanakkor addig istenkedett az urának, hogy az kénytelen volt engedni a barátság és a családi békeség kedvéért. *Tíz aranyért* *Praznovszky* Ignác lett a pesti *Oxytrypia*, ami akkor összeg volt akkor, hogy mostani bankóban kalappal kellene mérni. És befejezi az *Oxytrypia*-romantikának ezt a szakaszát az, hogy *Praznovszky* halála után, a nyolcvanas években a gyűjteményét a szegedi múzeum vette meg. Így került az első *Oxytrypia* Szegedről Budapestre és így került a véletlen szeszélyéből a második *Oxytrypia* Budapestről Szegedre s így vagyok én egyéb napló foglalkozásaim mellett az idő szerint a legdrágább magyar pillangó pásztor.

A pille romantikájának azonban itt még nincs vége. Egész 1861-ig csak ez a két nevezetes példány volt belőle ismeretes s a szakemberek már misztifikációra gyanakodtak. Hátha ezt a két példányt valahonnan keletről csempészték be? 1861 októberében azonban – mert az *Oxytrypia* az őszi napfény gyermeke – az *Anker*-testvéreknek, híres bogárkereskedőknek megint sikerült rátalálniuk a rejtélyes pillére a budai Kamara-erdőben. *Darabját száz forintért szállították külföldre*, ennélfogva titokban tartották a dolgot, ameddig lehetett. De csak egy-két évig lehetett, mert akkorára a konkurrens cég, *Pech* János budai lepkész rájött, hogy az *Anker*-eket szép őszi délutánokon nem a mélabu viszi ki a Kamara-erdőbe asszonyostul, gyerekestül, sógorostul együtt. *Pech* János is összegyűjtötte atyafiságát s esernyőkkel és pillehálókával felszerelve orvul megtámadta az *Anker*-eket az *Oxytrypia*-k paradicsomában. *Anker* Rudolf a rendőrségtől kért jogorvoslatot, mivel azonban a törvénykönyvből kifelejtették a pillangó-vadászat szabályozását, az *Anker*-had a háboru helyett jobbnak látta véd- és dacsövetségre lépni a *Pech*-hadal. Most már együtt irtották a pillét, míg a Kamara-erdőben elfogyott, a katalógus-ára

pedig leszállt 20-30 forintra, sőt a kilencvenes évek végén már éppen annyi márkára.

Akkorára ugyanis a Sashegyen is megtalálták az *Oxytrypia*-t, az óbudai hegyekben is ráakadtak, a krisztinavárosi temetőben is kerül, a rákosi régi lóversenytéren is, de mindenütt csak szórványosan és mindenütt nehéz volt elfogni a gyorsröptű és röptében ezüst csillogású pillét, amelynek hernyója, bábja, biológiai viszonyai továbbra is rejtélyesek maradtak a szakemberek előtt.

Csak 1913-ban derítette fel a tizaranyas pillé misztériumát *Schmidt* Antal, aki megállapította, hogy az *Oxytrypia* hernyói a vad Iris-

fajok gyökérgumóiban élnek, vagyis ezek a táplálóló növényei a pillének, amelynek az őshazája valahol bent van Ázsia belsejében. Onnan vándorolt idáig ez a nagyon régi pilléfaj még valamikor a jégkorszak után, a postglaciális időkben, mint tipikus alföldi pillé s amint a kultúra feltörte az iriszes homokokat, a pillé lassankint felszorult a budai hegyekbe. A szép lepkefaj napjai azonban nyilván ott is meg vannak számlálva. Mert ha a kultúra nem terjed is, egyre fogy a szűz terület és szaporodnak a pillangó-vadászok.

Az *Oxytrypia orbiculosa* mintha szimbólikus pilléje volna a magyarságnak. Turán mező-

iről jött és elterjedése nyugoti határa összeesik a mienkével... Eltűnődve nézem szárnya hieroglifáit, amiket a tudomány tolvajnyelve „bagolyrajzolat”-nak nevez: ugyan mi van beléjük írva?

Jegyzetek

1. *Csongor Győző: Móra Ferenc és a természet-tudomány. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1958-59. 227-249. o.*

2. *Móra Ferenc: Beszélgetés a ferdetoronnyal. Budapest, Genius Kiadás. 224-230. o.*

Az *Oxytrypia orbiculosa* míves históriája

Ronkay László

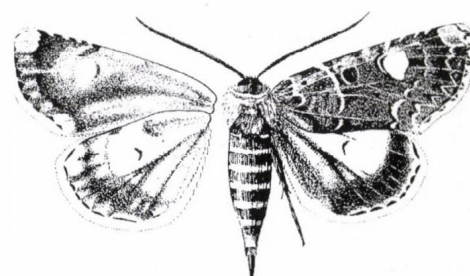
Az *Oxytrypia orbiculosa*, a nagyfoltú bagoly nevezetes lepkefaj, mely számos szállal kötődik Magyarországhoz, a hazai lepkészet történetéhez. Legelső példányát Magyarországon (helyesebben az akkori Osztrák-Magyar Monarchia területén), mégpedig Szeged mellett gyűjtötték. A lepkét a kor neves entomológusához, Esperhez küldték ki meghatározásra, aki megállapította, hogy az egy, a tudomány számára ismeretlen fajhoz tartozik, és 1799-ben le is írta *Bombyx orbiculosa* néven, mely az elülső szárny nagy fehér vesefoltjára utal.

A lepke ezután hosszú időn keresztül sehonnan sem került elő, egy volt a magyar Alföld kuriozitásai között, mígnem a XIX. század végefelé a Budai-hegyvidéken és a Pesti-síkságon „újra felfedezték”. A nagy szenzációt keltő felfedezésnek hamar híre ment, számos hazai és külföldi lepkész igyekezett megtalálni, újabb és újabb lelőhelyei váltak ismertté, de még mindegyik Magyarországon volt. Ebben az időszakban a faj gyűjtésével kapcsolatosan olykor kisebb háborúskodásnak beillő események is történtek, ne feledjük, akkortájt ehhez komoly üzleti érdekek fűződtek. A kifejlett lepkék viselkedéséről egyre többet sikerült megtudni, azonban fejlődési alakjai, tápnövénye továbbra is ismeretlenek maradtak. Az első világháborút megelőző években *Schmidt* Antal, ismert magyar lepkész, a Magyar Nemzeti Múzeum Természetiek Tárának őre éven át kutatta a faj életének titkait. Vizsgálatait siker koronázta, 1913-ban közzétett dolgozatában részletesen ismertette az *Oxytrypia orbiculosa* egyedfejlődését, fejlődési alakjait, tápnövényét.

Dióhéjban összefoglalva a hazai populációkról tudottakat (átlagos esetet tekintve) az alábbiak mondhatók el. A lepke száraz,

meleg sziklagyepekben, homoki réteken, sztyepréteken honos, ősszel (főként október elején) repül, meleg, napfényes délelőttökön és kora délután. Főképp a hímek aktívak, igen gyors röptűek, a földön, illetve a föld közelében növényeken ülő nőtényeket keresik. A nőtény csak a párzás után kel szárnyra, petéit a sekély talajba rakja le hosszú, hegyes tojócsövével. A peték telelnek át, a kis hernyók tavasszal kelnek ki a petékből és keresik meg tápnövényeik, különböző nőszirm-fajok (elsősorban az *Iris pumila*) friss tőleveleit. Ebbe rágiák be magukat és haladnak lefelé, a rizóma (gyökertörzs) irányába. A hernyó maga endofág, a rizómában lakik, melynek belső részeit lassan elfogyasztja, de kergét sértetlenül hagyja, ezzel mintegy zárt odút biztosítva magának. Ez egyben a kiszáradástól is megvédi a nyári forróságban ugyancsak felmelegedő talajban lakó hernyót. A hernyó nyár közepére éri el teljes fejlettségét, a rizómán belül bábózik, és csak a bábból ősszel kibúvó lepke látja meg ismét a napvilágot.

A história akár itt véget is érhetne, de nem ér véget. Nem, mert az előző bekezdésben elmondottak csak a hazai állományokra vonatkoznak, az időtájt nem is ismerték más honnan a fajt. Ezek a populációk azonban, úgy tűnik – bizonyos számos ok kapcsán – megszűntek létezni, az utolsó biztos hazai adat 1941-ből származik. Nagyjából ebben az időben fedezték fel a Balkán több pontján is (Dalmácia, Macedónia, Albánia), később pedig Kis- és Közép-Ázsiában is megtalálták. Mai ismereteink szerint Spanyolországtól Közép-Európán, Dél-Ukrajna, Dél-Oroszországon és a Kaukázus előterének sztyepterületein, Kis- és Közép-Ázsián, Szibérián és Mongólián keresztül Japánig és Koreáig terjedt el. Ez az elterjedési kép nagyrészt foltos, de a valamikori zonális sztyep-övben, a késő őszi időszak egyik karakterfajaként bizonyos összefüggő, nagy területeken élt és

gyakori volt. Az ázsiai populációk döntő többsége viselkedésében is erősen eltér a közép-európai és balkáni állományokétól: a lepkék az időjárástól függetlenül csak kivételesen repülnek nappal, viszont mindkét ivar aktív éjjel. A hímek szinte egész éjszaka mozognak, bár leginkább a besötétedést követő időszakban és éjjel után figyelhetőek meg, míg a nőtények elsősorban szürkületkor és hajnalban jelentkeznek a mesterséges fény körül. A kisázsiai populációkat – kisebb méreteik, világosabb színezetük mellett – éjszakai aktivitásuk miatt is önálló földrajzi alfajnak tartjuk, melynek neve is erre utal: *Oxytrypia orbiculosa noctivolans* („noctivolans” = éjjel repülő).

The Story of Ferenc Móra and the Moth

Ferenc Móra, the well-known Hungarian novelist started his museum career in 1904 in Szeged, when he became the curator of the natural history collection. In addition to the enthusiasm with which he put in order the different collections, e. g. that of the snails and the insects, he also used his novelist talent to tell the story of certain famous objects. One of these is the so-called "Ten-crowned moth" the story of which was published in Ferenc Móra's collection of short stories: "Talking to the oblique tower". The story is about the famous moth now known as *Oxytrypia orbiculosa*, of which the first specimen was collected by amateur entomologists in 1798 around Szeged. Ferenc Móra's description of the adventures of the specimen is completed with a short biological account on the life history of this noctuid moth species, written by expert Dr. László Ronkay, lepidopterist of the Hungarian Natural History Museum.

Számvetés

„Viharvert” gasztronómia-történeti dokumentumok

Csapó Katalin

„Étlap, menülap? – olyanok, ezek, mint a lejárt villamosjegy vagy kiolvasott újság: használat után eldobandó – mégis kedvesek és sokat mondók a sokszor gyűrött, szakadozott, viharvert kis dokumentumok...” – írta jó harminc évvel ezelőtt, önmagát a „szakma szerelmese”-nek nevező Gundel Imre, amikor múzeumunk vendéglátóipari dokumentumai az ő szakértő gondozásában voltak.

Bizonyára Brillat-Savarin (1755–1826), a kiváló francia gasztronómiai író is fontos olvasmányának tarthatta őket, mert véleménye szerint a terített asztal az egyetlen hely, ahol az ember az első órában sohasem unatkozik. Unaloműzésre szolgál az étlap és a menülap is, melyet gyomornedveink felkészítésére izgalommal ragadunk kézbe az első percekben. Áttanulmányozásuk után kíváncsian várjuk a folytatást, vajon milyen tartalommal jelenik meg a maga valóságában az étel, mi rejtőzködik a jól hangzó ajánló nevek mögött.

Ezek között az érdekes szakmai és kortörténeti dokumentumok között lapozgatunk, melyek az árlapokkal és a műsorfüzetek elenyésző számával együtt csaknem 21000 darabot számlálnak a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gyűjteményében. A receptkönyvek és szakácskönyvek mellett tartalmuk és technikai kivitelük egyaránt kifejezői egy-egy kor étkezési kultúrájának, művészi és gasztronómiai ízlésének, de gazdasági helyzetének is. Az étlapok az éttermek és a vendéglők teljes választékát, a menülapok az egy, rendszerint különleges, főleg ünnepi alkalommal kínált ételsort tartalmazzák. Utóbbiak árak nélkül készülnek.

A mai értelemben vett étlap első megjelenését a franciák és az osztrákok is magukénak tulajdonítják. Valójában mindkét országban egymástól függetlenül és nagyjából egyidőben született meg, amikor a XVIII. század utolsó évtizedeiben az első éttermek és így az étlap szerendi: *à la carte* étkezés is megjelent. A bécsi *Piros Alma* vendéglősének 1784-ben jutott először eszébe, hogy vendégeinek ún. konyhacédulát nyújtson át, amelyen a felkínált ételek és az árak is olvashatók voltak. A legrégebb fennmaradt étlap viszont 1791-ből, a párizsi *Grande Taverne de la République*-ből származik. A Magyarországon megtalálható első eredeti étlapot Nyíregyházán, Márkus Mihály vendégfogadás írta meg 1834-ben és a nyíregyházi levéltár őrzi.

A lap tetején a *Tariffa!* megjelölés olvasható. Márkus úr az ételek (mint pl. a szalámi, sódar, kocsonya és a paprikás csirke) mellett a szoba, az ágy és a fűtés árát is feltüntette. Számos forrás már korábbi változatokról is tudósít. Így ír pl. Schams Ferenc 1821-ben kelt útleírásában a pesti első osztályú fogadókról: „Az úgynevezett vendéglői közös asztalok, Table d'Hôte, most már ritkábbak, mint azelőtt, ellenben az idegenek a rendes vendéglői szobákban délben és este az ott elfekvő étlapok szerint étkezhetnek, amikor is mindenki gyomra befogadóképessége vagy erszénye teljesítőképesége után igazodik”.

Gyűjteményünkben a legbecesebb értéket képezi a XIX. század első feléből származó fennmaradt néhány étlap: 1835-ből a mosonmagyaróvári Fekete Sas fogadóból, az Angol Királynő szálló 1847-es német nyelvű étlapja, valamint *Az Arany Kéznél Étél- és bor-árjegyzék Pesten 1848-dik esztendőben* feliratot viselő II. osztályú vendéglői színvonalú példány. Rajta Zartl Lipót vendéglős minden ételt és italt magyarul és németül is szerepeltetett. A francia konyha múlt századi hatását ugyan itt is tapasztalhatjuk, választékában mégis a magyaros jelleg dominál! Háromféle leves: fehérleves reszelt tésztaival, burgonyaleves és kenyérleves tojással; kilenc marhahúsból készült étel, kétféle főzelék (pl. Sárga Réba virslivel), kétféle hal, háromféle tojásétel és kilenc becsinált (azaz töltött káposzta, lúdmáj riská-

sával, pörkölt hús galuskával, vesepecsenye gombóccal stb.) szerepel a felsorolásban. Vannak tészták, csemegék (linzi torta, mondola ív), sülték és saláták, hideg ételek (pl. szalámi) és háromféle befőtt. Az italok között egy hazai fehérbor és egy vörös, a csemegeborok címszó alatt pedig: „Igazi franc. Pezsgő, magyar pezsgő, 1 üveg tokai bor, 1 üveg ruszti és 1 üveg ménesi bor” szerepel. Sör csak egyféle volt, az is palackban.

A legrégebb étlapok után búvárkodjunk a rendkívül változatos menülapok között. A nyelvészek feltételezése szerint a menü szó *Menes*, vagy *Meneus* egyiptomi király nevéből származik. Őt tartják a meghatározott ételrend szerinti evés szülőatyjának. A rómaiak alkalmazták az első menülapot, akik a különleges ételsorok és az étkezés fényűzésének művészei voltak. Heliogabalus császár idejében szokássá vált, hogy a felszolgált ételek nevét megfelelő sorrendben hírnök kiáltotta ki, a házigazda pedig ugyanezt (nem ritkán arany) táblácskával vésvé vendégeinek ajándékozta. Más alkalommal dicsőítő versek kíséretében értékes emléktárgyakra rótták az elfogyasztott ételeket.

A középkor minden fényűzést tagadó aszkézise nem kedvezett a gasztronómia, így a menülapok fejlődésének sem. Nyugat-európai első előfordulása Angliába tehető: a yorki érsek, Nevil György 1470. évi beiktatásának ünnepi ételsorát tartalmazza.

A Continental Szálloda menülapjai, 1905
Menus of Hotel Continental, 1905

A legrégebb ismert hazai menülapunk gyűjteményünkben Székesfehérváron kelt és 1863-ból származik. A múlt század hetvenes éveiből több tucatnyi, 1900-ig pedig több száz menülapunk van. Legtöbbjük ünnepi alkalmakra, díszes, gyakran művészi kivitelben készült. Tartalmazzák az ételsort, sok esetben az italokat is, néha a zeneszámokat, szónoklatokat vagy a fellépő művészeket. Gundel Imre a menülapok 3 fő típusát különbözteti meg: az egyik a társas étkezésekre, bankettekre készült menülapok típusa, másik a szilveszteri, báli vacsorák, különféle estélyek menülapjai (ahol a vendégek nem egy közös asztalnál foglalnak helyet) és végül az étlap kiegészítése, a harmadik fajta illetve a penziós étkezéseknél sok esetben az étlapot helyettesítő napi menülapok.

Gyűjteményünk zömét az első két típus alkotja. A múlt századi darabok legtöbbje a Grand Hotel Hungáriából és az István Főherceg Szállóból származik, de megtalálható közöttük az Angol Királynő, Central, Drechsler, Európa, Frohner, Nemzeti- és Országos Casino, Palugyay, Pannónia, Park Club, Royal és a Vadászkiirt menülapja is. Gazdag választékot kínál az a nyomdatechnikai szempontból is igényes példány, amelyre egy 1897-es büfé menüsora került Gundel János István Főherceg Szállójából. Hátlapján ceruzával olvasható az alkalom: *Dr. Gorda Dezső és Krausz Ilonka menyegzője. Buffet 100 személy 500 ft.* Gundel Imre megjegyzése szerint: *azon ritka menülapok egyike az, mely nem ültetett étkezés ételsorát tartalmazza, hanem (álló) büféét! Az ételek választéka a korszak francia ízlését tükrözi a gasztronómia nyelvén, franciául. Másik különleges ételsorunk is lakodalmi. Ebéd a Grand Hotel Hungáriából, szintén franciás ízléssel. Ez kivételesen magyar nyelven íródott és érdekes szóhasználat: *éltető leves, csirág* (spárga) *hollandi mártással, jegezedett tejhab* (azaz parfé). A szá-*

zadforduló gyönyörű szecessziós menülapjai közül egy kedves női párt választottunk 1905-ből, a Nádor utcai Continental Szállodából. Belül olvasható a menüsor: *Bouillon en tasses, Fogas de Balaton á la Chambord, Tournedos de boeuf á la Duchesse au legumes variés, Poulards rôtis, Salade Saison, Compôte Française, Parfaits en bombe, Fruits, Fromages, Café noir.*

A századforduló volt a nagy bankettek és így a nagy evészetek fénykora is. Mátyás királyunk asztalánál lehet, talán nagyobb volt a választék, de ott ki-ki abból evett csak, amit megkívánt. Századunk elején viszont mindenkinek végig kellett ennie, amit körülszerveztak. Az ételek ilyen gazdagsága később már nem tért vissza. A Kisfaludy Társaság 1903. évi díszlakomáján még tíz fogást, 1931-ben már csak négyet szolgáltak fel! A nagyszabású szakmai rendezvényen, a Szállodások Nemzetközi Egyesületének 51. közgyűlésén – 1926. szeptember 30-án – is elegendőnek tartották 7 fogás beállítását...

A két világháború között a gazdasági válság, a társadalmi változások és az életritmus felgyorsulása miatt a díszetkezések leegyszerűsödtek, de a nyersanyagok sokszínűsége, gazdagsága, az elkészítési módok igényessége megmaradt.

A különböző korok menülapjai tartalmi és stílusbeli különbözőségük mellett formailag és nyomdatechnikailag, sőt anyagukban is igen változatosak. Vannak szív alakúak és legyezőformájúak, csipkés szélűek és aranyozottak, maslival vagy virággal applikáltak. Van fajszenz kulacsra nyomott múlt századi menülapunk is, az 1920-as és 1930-as évekből pedig selyemre szövött, nyomtatott, de kézzel írt példányok. Egyik selyem menülapunkon becses történeti értékű kézírások is olvashatók: *Lord Edmond Harmsworth és Prince Edward*, akik 1928-ban a Dunapalota-Ritz szállodában étkeztek. Az elegáns ételsor után felszolgált Bombe Rothermere természetesen külön a híres magyarbarát vendég tiszteletére készült!

Étlap- és menülap-gyűjteményünkről nem mondhatjuk, hogy a polcok mélyén porosodik. Kiállításainkon általában központi és gyakran kiegészítő szerepű, de kiváló forrást jelent a kultúrhistorikusok vagy szakmatörténettel foglalkozó kutatók számára egyaránt. Ismeretterjesztő és művészi produkciók alapja vagy inspirálója, kiadványok illusztrációja. Tartalmi és formai ötletekkel gazdagítja a mai vendéglátás szakembereit, akik újra felfedezik a régi értékeket. Segít választékuk bővítésében, szokások, korszakok megelevenítésében, vagy reklámcélú tevékenységüket könnyíti meg. Legutóbb egy ilyen jellegzetes kérésnek tettünk eleget: a MOL cég részére készült igényes kivitelű 1999. évi Szakácsnaptárban menülap-gyűjteményünk és fotótárunk becses darabjait láthatjuk viszont.

Ennek a gazdag gyűjteménynek a gazdajaként elmondhatom, hogy igazi örömet és büszkeséget jelent a szakma egyre gyakrabban tapasztalható érdeklődése, a múlt emlékeinek és értékeinek megbecsülése. Így bizonyos, hogy az asztali örömek múltékony emlékei, a „viharvert” étlapok és menülapok a jövő nemzedék számára is tartós értékek maradnak.

„Weather-worn” Gastronomy Documents

Weather-worn little documents ... still dear and meaningful ... – remarked Imre Gundel, descendant of the renowned family and museologist of the catering documents in our museum, on the pricelists and menus. The papers represent valuable professional, historical and cultural documents, and consist of 21,000 pieces. The pricelists contain the whole choice of the restaurants and eating houses, while menu sheets usually include a food series served on a ceremonial occasion. Pricelists first appeared in the last decades of the 18th century in Austria and France. The first Hungarian menu dates back to 1834. We display a pricelist from the Arany Kéz Inn from 1848.

The word 'menu' comes from the name of Menes (Meneus), an Egyptian king. He is reckoned the 'father' of eating the different dishes in a specific order. Heliogabalus, a Roman emperor gifted his guests a series of dishes carved in golden tablets. In Western Europe the first known menu was made in 1470 in England. The oldest piece of our collection dates from 1863. We show a buffet menu from 1897 and a wedding list from Grand Hotel Hungária. Besides in exhibitions our collection can also be seen in illustrations and publications and has access to researchers.

Magyarországi szakácskönyvek

Nagyváthy Éva

„A jó muzsikához a partitúra,
a jó ételekhez használható
receptkönyv szükségeltetik“

Vendégeket várunk a világ minden tájáról. Ínyenceket, akik – reményeink szerint – azért kelnek útra, talán még távoli országokból is, hogy helyet foglaljanak terített asztalainknál. Útikönyvek, színes prospektusok, ínycsiklandó ételkreációk, hagyományos- és tájjellegű ételeinket összegyűjtő szakácskönyvek, rendezvények, bemutatók népszerűsítik és adják hírül: 1999 a magyar gasztronómia és bor éve!

Januártól decemberig bővelkedünk kulináris eseményekben: lesz bortúra és pince szemle, halfőző verseny és ökrösütés. Felvonulnak a borrendek, rendeznek borfesztivált, aratás idején aratóébred készül és nemzetközi mezőny töltött káposztafőző-versenyen méri össze tudását. Folyamatosan ismerkedhetünk a magyar gasztronómia historikus korszakaival: milyen is a ceremóniája egy reneszánsz lakomának, mit főzhetek-süthettek a román kori konyhákban, s vajon hogy állnak helyt királyi szakácsaink Nagyszakácsiban? Reméljük, sokan viszik hírét kuruc ételeinknek, s hódolnak barokk-kori kávézási szokásainknak.

Itt az idő, hogy ország-világ megismerje kemencében és szabadfűzőn készült ételein-

S Z A K Á T S M E S T E R S É G N E K K Ö N Y V E T S K É J E. M E L L Y B E N

Külömb-külömb féle válogatott
tzipra, jó, egészséges, halzsos, tiszta,
és szapora Értekeknek meg-készítéle, Sü-
réle, és Főzéle, mint egy Éles kamarában,
rövideden le-irattatik, és kinek-kinek
hasznára le-ábrázoltatik.

MELLY MOSTMEG-BŐVITTEVÉN.

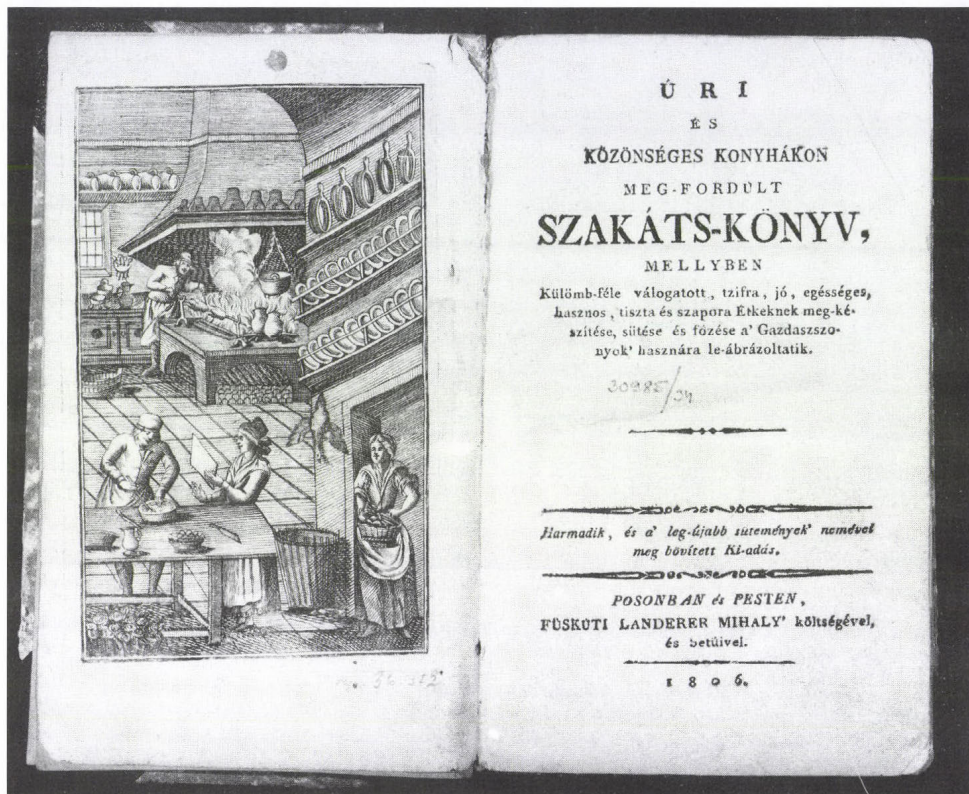
- I. Több szükséges, és hasznos Értekek ne-
meinek készítésével.
- II. LIKTARIOMOK 's egyéb holmik szí-
nálásáról egy jeles Tractátván.

A' GAZDA SZSZONYOKNAK
nagy könnyebbségekre e' formá-
ban ki bortsáttatott.

NAGY-SZOMBATBAN.

A' Király Univers. Betűivel.
1785. Ezüstandóben

ket. Az sem baj, ha eldugott kis falvak madár se látta egyszerű népi ételei ismertté válnak a már nemzeti legendává magasztosult gulyáslevesünk mellett. Előtérbe kerülnek a magyar tájak főzési-étkezési szokásai is! Lesz palóckonyha és népi gasztronómia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nem marad ki Hortobágy és Bugac pusztaromantikája, sem Somogyország és Bakony íz-csodáinak bemutatása. Kínálnivalónk van bőven, és hagyományunk is a szíves-látásban. Bár már nem vagyunk „Európa éléskamrája“, sem „Kincses Magyarország“, azért még 22 borvidék és 10-12 „főzési zóna“ ételeitala kerül terítékre.

E régi receptek, főzés módok, különböző tájak, korok hagyományainak, konyhai eljárásainak kutatása fontossá, keresetté tették műzeumunk szakácskönyv gyűjteményét.

Érkeztek hozzánk – szép számmal – szakácsok és vállalkozók, főiskolai hallgatók, de rendezvényszervezők is. Sosem hallott kis település polgármestere, máskor ambiciózus vendéglőse kereste nálunk szülőföldje régi ízeit, főzési hagyományait. A szakácskönyvek kínálta recepturát sok esetben néprajzi leírásokkal, múzeumi évkönyvek tudományos dolgozataival, egy-egy tájegység monográfiájával, vagy a magyar néprajz klasszikusai munkáinak felhasználási javaslatával egészítettük ki.

A gasztronómia éve szakmai szempontból azt is jelenti, hogy (a múlt századvéghez hasonlóan) ismét felfrissül a vendéglátóipar

kínálata, még ismeretlen népi ételekkel, új ízekkel és szép régi ételnevekkel.

Közben természetesen mi is gazdagodtunk. (Nem az egész év turisztikai hasznára, s nem is az egész éven át tartó eseménysorozat forint-hozamára gondolok! Meg nem is arra, hogy gyűjteményünk a helyi ételek leírásával számszerűen is gyarapodik. Nem beszélve a rendezvények nyomán megjelenő kiadványokról, receptfüzetekről!) Amivel igazán gazdagabbak lettünk, az nem más, mint „az öregek emlékezetének“ felidézése, mindennapi és ünnepi asztalainknál. És ha szép régi étkezési hagyományaink, főzési-sütési szokásaink, konyhai eszközeink láthatóvá, ízelhetővé, fogyaszthatóvá válnak, akkor ezek előbb-utóbb értékke nemesednek. Ez az igény már a múlt században megfogalmazódott írófejedelmünk, Jókai tollából. A Vasárnapi Újság (1863) hasábjain így ír: „...érdemmel és beccsel bíró gyűjtemény volna egy olyan nemzeti szakácskönyv, amely valódi magyar ételek készítmódját adná elő...“

„Nemzeties összefoglaló“ szakácskönyvek íródtak azóta is, tájjellegű konyhai leírások is készültek, de bőven vannak még tájegységek, amelyekről csak nehezen hozzáférhető források számolnak be. Akadnak olyanok is, amelyek egyszerűen nincsenek megírva.

Szerencsére enni-inni szerető nép vagyunk. Ez alól írónk sem kivételek. Ilyenképpen a szépirodalom is forrásértékű. Az is áldás, hogy vannak tollforgató szakácsaink és

fakanalat is forgató íróink! Azzal is gazdagodik a gasztronómia irodalma, ha tudósaink, irodalomtörténészeink a „gyomros matériába” keverednek, főleg Zolnay Lászlóra, Kovács Sándor Ivánra és a többiekre gondolunk. Felelegethetnénk sok író, utazót és visszaemlékezőt, álnéven író újságíró, egyszerű háziasszonyt vagy híres író-feleséget. Végül azt is számba vehetnénk, hogy Mikes Kelemen káposztás leveleitől Végh Antal száz szatmári parasztételéig – Mórát, Tömörkényt, Mikszáthot, Krúdyt sem feledve – ki mindenki járult még hozzá a gasztronómia évének sikeréhez?

Itt az ideje, hogy szót ejtsünk a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum gasztronómiai irodalmáról. Abban is ez alkalommal leginkább a szakácskönyvekről. Természetesen nem a teljességre törekedve, sokkal inkább egy-egy kort reprezentáló szakácskönyvre hagyatkozva. Legrégibb nyomtatott szakácskönyvünk a *Szakácsmesterségnek könyvecskéje* Tótfalusi Kiss Miklós kiadásában jelent meg Kolozsváron, 1695-ben és 1698-ban változatlan szöveggel. E szakácskönyv még tíz kiadást ért meg. Igazi gasztronómiai bestsellerként végigkísérte az egész XVIII. századot. Reprint kiadása elé Kovács Sándor Iván értékelő tanulmányában ezt írta: „Ebből az erősen nemzeti, polgári és kolozsvári érületű szakácskönyvből nemcsak Erdély, az egész történelmi Magyarország főzött emberöltőkön keresztül”. Könyvtárunk az 1785-ös nagyszombati kiadást őrzi. Középkori főzésmódja, és a majd minden receptjében szereplő tipikus reneszánsz fűszerek (bors, gyömbér, safrány) használata miatt historikus lakomákhoz bő választékot nyújt.

A történeti gasztronómia másik fontos forrása a csáktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratos szakácskönyve. Történelmi korok konyháinak felidézését, régi szép ételneveink mai étlapokon történő szerepeltetését segítette e kéziratos szakácskönyv reprint megjelenése.

Ugyancsak reprintben vált közkinccsé régi magyar szakácskönyveink egyik érdekessége, *Bornemissza Anna szakácskönyve 1680-ból*. Tulajdonképpen a híres Max Rumpolt-féle 1604-es kiadású „Ein new Kochbuch” magyarra fordított változatáról van szó. Múzeumunk dicselkedhet a Rumpolt-könyv reprintjével is, valamint az eredeti magyar kézirat Gundel Károly által 1940-ben készített fotókópiájával.

Keszei János – a fordító – Apafi Mihály erdélyi fejedelem megbízásából ültette át magyarra e divatos német konyhai munkát. A megbízást az tette szükségessé, hogy a XVII. század második felében a német főzésmód kezdett hódítani. A nájmódi bevezetésére különösen Erdélyben volt szükség, a gyakori követjárások és egymást érő politikai látogatások miatt. Korunk rekonstrukciós törekvé-

seinél azért ajánlott e könyv, mert belőle olvasható a korabeli Erdély udvari protokollja, konyhai hierarchiája! Összeállított kész menüsorai pedig mintha csak a megvalósításra várnának.

A XIX. századot az *Úri és közönséges konyhákban megfordult szakácskönyv* nyitotta, melyben „külömb-féle válogatott, tzfira, jó, egészséges, ... Étkeknek meg-készítése, sütése és főzése a Gazdaszszonyok hasznára leábrázoltatik”. Hogy ennek az újmódi és úri konyhának a kínálata mennyiben hasonlít Tótfalusi népszerű szakácskönyvére, most nem taglalhatjuk, toldaléka viszont a nyugatról kelet felé haladó édesség-divat térhódítását dokumentálja. A magyar konyhát ért idegen hatásokat a legpregnansabban a *Külömb-féle Tortáták, és Sütemények* receptjei mutatják. „Az olasz diókat csinálni; Az ausztriai új tészta mív; a Spanyol tésztát csinálni” csak néhány e gazdag kínálatból. Érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy múzeumunk tulajdonában van e könyvnek az 1811. editiója, amely csak könyvészeti lajstromokban szerepel. Még az OSZK gyűjteményéből is hiányzik!

Szakácskönyv-kultúránk új fejezetét József nádor udvari szakácsa, Czifrai István műve nyitotta. Magyar nemzeti szakácskönyvének legfeltűnőbb rovata – a levesek önálló fejezete. S míg előtte a szakácskönyvek sorra úgy kezdődnek: „Mint kellessék mindenféle Hust főzni”, s alatta rendre sorakoznak a „Tehén-hus, Berbéts hus, Sállyás Petsenye, Tyuk és Lud ételek”, addig Czifrai már 67 féle levest kínál, amely a bővített kiadások során egyre szaporodik. Szakácskönyvének legnagyobb érdeme, hogy benne jelenik meg először az „új fűszer”, amely nem más, mint a paprika. Ugyancsak Czifrainak köszönhetjük a már világhírű és jellegzetesen magyar ételspecialitásaink szakácskönyvi megjelenését is. Az 1830-as, vagy az 1845-ös kiadásokban ugyanis a gulyásos hús mellett a pörkölt húst és a paprikás csirkét is szerepelteti. Nem véletlen, hogy a gasztronómia irodalma innen számítja a magyaros főzésmód kezdetét.

A reformkor divatos nemzeti szakácskönyvei mellett jelentkezett egy „Nemzeti Szakácsné” is, Németh Susanna személyében. „Biztos útmutatója” alapján 12 kiadást megért szakácskönyvből sütöttek-főztek nemzeti érzelmű szakácsnéink szerte az országban szinte a századfordulóig.

Ezzel ellentétben Dobos C. József (alias Duby Károly urasági szakács) 1881-ben megjelent *Magyar-francia szakácskönyve* már egyáltalán nem a szerény háztartások számára íródott. Ételkreációit arisztokrata inyencek és főúri konyhák ihlették. Könyvének díszes műmellékletei ünnepi ebédek, alkalmi vacsorák különleges fogásait kínálják. Egy nem mindennapi konyhaművész fölényes mesterségbeli tudását is bizonyítják.

Dobos gasztronómiai érdeme azonban nem merül ki e különleges, ma is érdeklődést keltező kompozíciók örökül hagyásában. Neki köszönhetjük, hogy a hazai főzésmódban uralkodóvá váló francia hatást úgy alakította át, hogy közben a magyaros ételek karaktere megmaradjon, csak ízkombinációjuk finomodjon, és ezáltal a nemzetközi ízléshez igazodjon. Erre törekedett a század végén több kiváló szakácsunk, mint pl. Marschall József, de sajnos roppant gyakorlati tudását nem hagyta az utókorra. Erre törekedett Csáky Sándor is, akinek *A huszadik század szakácsművészete* című munkáját igényesebb vendéglőseink ma is forgatják.

A Gundelek természetesen külön fejezetet érdemelnek a hazai gasztronómiai kultúrában. *Gundel János*, a dinasztia-alapító nem írt ugyan recepteket, de Palóc levele, valamint nagy íróink róla szóló írásai őrzik emlé-

két. *Gundel Károly* elméleti és gyakorlati gasztronómiai tudását számtalan cikke és könyvei is dokumentálják. A legváltózatossabb újságokban megjelent írásait még fia, *Gundel Imre* sem győzte számba venni a *Gasztronómia*ról és *Gundelekről* írt családregejében. Legfontosabb munkái: *A vendéglátás művészete*, *A vendéglátás mestersége*, *A vendéglői felszolgálás kézikönyve*, – a gasztronómia évében is közkezen forognak. *Kis magyar szakácskönyve*, amely a *Gundel* új ételkreációit veszi számba, 38 idegen nyelven jelent meg! Napjainkban is igen keresett mű. Az

1900-as évek elején is csak kis példányszámban kiadott és *Karinthy*vel közösen írt: *Vendéget látni – vendégnek lenni* című munkája ma is kuriózum.

Mikszáth Kálmán azt írta *Gundel János*-ról: „Úgy vezette dolgait, mintha nem is fizető fogyasztókat fogadna helyiségeiben, hanem... szívesen látott kedves vendégeket, akiknek jóvoltáról gondoskodni nem üzlet, hanem magyaros vendégszeretet.”

Reméljük, a gasztronómia évében terített asztalainknál sem fogyasztók, hanem vendégek foglalnak helyet.

Hungarian Cook-books

Ways of cooking in different times, the use of spices and special foods are preserved in the gastronomy literature and recipe books. This time we introduce those cook-books which authentically represent a period or conditioned local cuisine for a longer time and were unique in their times.

A cook-book is not only a collection of recipes. It constitutes an important part of a culture. The use or neglect of it determines our social status, expresses our cultural, existential and financial conditions. It is suitable for showing us how our ancestors lived, ate and drank, or the way they had fun.

Védett belsők védelme

Ács Piroska

Az 1963. évi 9. trv. 10. §-a értelmében a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya – a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum felterjesztése alapján – az elmúlt évtizedek során jó néhány szálloda, vendéglő, étterem, cukrászda és különféle kereskedelmi egység belső berendezésének védelmét rendelte el. A kijelölt enteriőrök nyilvántartása az Iparművészeti Múzeum Adattáráának feladatkörébe tartozik. A védési ügyiratok mellékletét képező leírások annak idején mindenhol a pillanatnyi helyzetet rögzítették; szerencsés esetben az eredeti állapotot, máskor a korábbi átalakítások nyomait magán viselő variációt.

A múlt idő és a nagy forgalom előbb-utóbb valamennyi belsőt nyomot hagytak. Elkerülhetetlenné váltak a felújítások. A meginduló átszervezések, tulajdonosváltások szintén szaporították az igényeket. Az ilyen jellegű munkálatok engedélykötelesek. A múzeumi szakemberek a megbízókkal és tervezőkkel való előzetes egyeztetés után a kivitelezés aprólékos lépéseit is nyomon követik. Az elmúlt évtizedek valamennyi újjávarázsolt enteriőrjét nincs módunk felsorolni, ám néhány példaértékű megoldást bemutatunk.

A sort a *Kárpátia Étteremmel* kezdjük. A belváros szívében, a ferencesek egykori kolostora telkén 1876-77-ben építették fel a *Ferenciek Bazára* nevet viselő átjáróházat *Frey Lajos* és *Kéler Napóleon* tervei alapján. Földszintjét üzlethelyiségeknek adták bérbe, ahol különböző tulajdonosok különféle vendéglátóegységeket működtettek. A mai *Ecclesia* helyén tiszavirág életű kávézó üzemelt. Nagyobb jövő várt a *Holzward György* által bérelt étteremre, melyet *Csalányi Károly* vezetett. A müncheni söréről híres, ki-

tűnő villásreggeliző helyet a nagyközönség még akkor is „Csalányi”-ként emlegette, amikor a századforduló idején már *Neusiedler Géza* állt az élén. 1918-ban bekövetkezett halála után az üzlet fokozatosan hanyatlani kezdett. 1925-ben az étterem a szakmában nagynevű – más vendéglőt és kávéházat is működtető – *Spolarich* család tulajdonába került. Ők építették át a mai formájára. Gazdasági nehézségek miatt a *Spolarich*ek 1934-ben csődbe mentek, kénytelenek voltak bérlőt keresni. *Károlyi László* vezetése alatt bővült a választék. Ő adta az étteremnek a ma ismert nevet. Ezeket az eseményeket a sörözőhelyiség előterében elhelyezett két márványtábla szövege örökíti meg:

ÉPÜLT
BODON KÁROLY tanár
tervei szerint
REISCHL KÁROLY
festőművész-tanár
KOLLÁTOR HENRIK
szobrász-tanár és
PÁNDY JÓZSEF
festőművész
közreműködésével
1926.

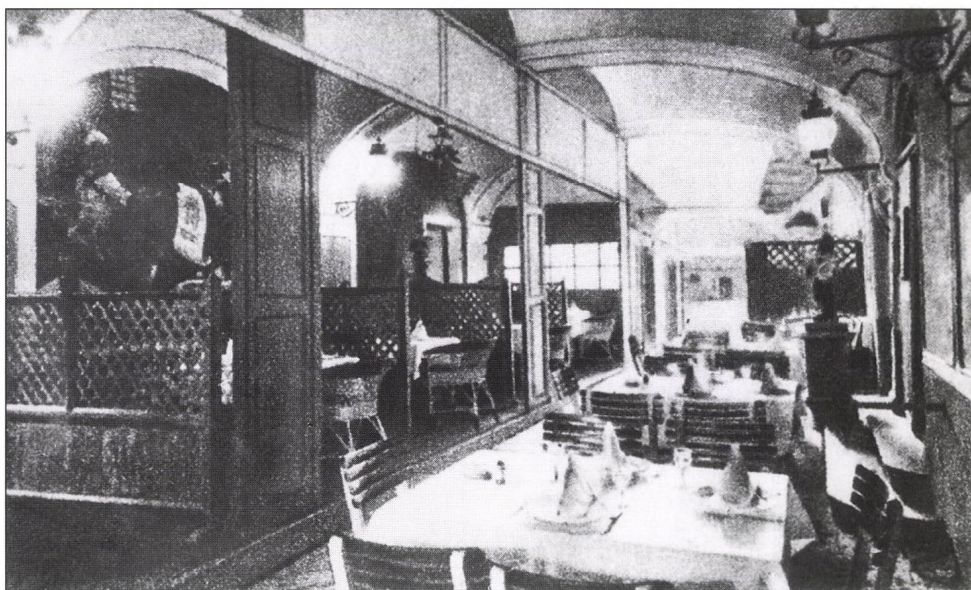
A KÁRPÁTIA SÖRÖZŐ
bútorberendezését
LINGEL KÁROLY és FIAI
a díszítőfestő és mázólmunkát
HANTOS TESTVÉREK R.T.
a díszüvegezést
PALKA JÓZSEF
a villamos berendezést
BARTA KÁROLY
a csillárokat a
díszvasalásokat
NAGY ANDOR
a padlóburkolatot
MELOCCO PÉTER R.T.
készítették.

A *Kárpátia Étterem* felújítása a hetvenes évek végén történt, 1979-ben nyílt meg újra régi pompájában. A betérőket vendéglő, sö-

röző, drinkbár és négy különhelyiség várja. A Spolarich-familia egészen Zrínyi Miklósig vezette vissza családfáját. Erre a kapcsolatra utal az egyik szoba elnevezése és dekorációja is: a Zrínyi-terembe vezető ajtó oromzatában a hős mellképét ábrázoló stukkóművet láthatunk, melyet körben szőlőindornamentika, alul szalagdísz keretel. A többi egység (Vitéz, Regős, Szigetvár) berendezése, falfestése és a vitézi zsánerképek sora szintén e kor hangulatát idézik.

Alig néhány percnyi gyaloglás a városközpontban, és máris elérjük következő állomásunkat, a Vörösmarty téri *Gerbeaud-házat*. A földszinti üzlethelyiséget elfoglaló *cukrászda* védett berendezésének felújítása 1998-ban boszorkányos gyorsasággal zajlott le. Kugler Henrik az ötvenes évek végén a pesti József téren nyitott cukrászdáját 1870-ben áthelyezte a közeli Régi Színház térre (ma Vörösmarty tér) – oda, ahol korábban a Privorszky kávéház működött. Üzlete hamarosan „az elegáns világ találkozóhelye” lett. Kugler hívására 1884-ben érkezett Budapestre a svájci származású cukrászmester, Gerbeaud Emil. Főnöke és társa szakmai utódjaként hamarosan átvette az üzletet, és 1886-ban kisebb csokoládégyárral egészítette ki. A különleges finomságok mellett főleg a környezet vonzotta oda a vendégeket. Az első nagyszabású felújítás az 1910-es években zajlott. A tervező Darilek Henrik, a szecesszió tiszta vonalvezetésű, „könnyű kezű” képviselője, itt teljes mértékben a tulajdonos ízléséhez igazodott. Gerbeaud Emil ugyanazt a nagyvonalúságot és kényelmet kívánta életre hívni a cukrászdában is, mint ami az üzletsor felett elhelyezkedő magánstúdióját jellemezte. S mivel a megrendelői igényesség Darilek tervezői igényességével találkozott, a belső terek rafináltan elegánsak, ugyanakkor otthonossá szellemültek. Az idő természetesen itt is elvégezte pusztító munkáját, s egy tulajdonos-váltáshoz kapcsolódóan az elmúlt évben újra iparosok vették birtokba a terepet. Az avatott kezek munkájának köszönhetően a különféle helyiségek: a kis és nagy szalon, valamint az ezeket összekötő terem, továbbá a zöld terem, a dohányzó és az úgynevezett kis-üzlet nemes faanyagból készült lambériái, a mennyezetek rokokó mintázatú stukkódíszítései, a reprezentatív csillárok és falikarok, a puhán omló drapériák ma már eredeti pompájukban tündökölhetnek. A Kuglertől örökölt eklektikus stílusú, márványlapos asztalkák éppúgy megújultak, mint a Gerbeaud által feltehetőleg az 1900-as párizsi világkiállításán vásárolt, szecesszióba hajló társaik.

Csupán egy jó kőhajításnyit kell haladnunk visszafelé a Pesti Barnabás utcához, hogy elérjük a *Százéves Éttermet*, amely már réges-rég elmúlt százéves. Nevét 1931-ben kapta, amikor centenáriumát ünnepelte. Az egyemeletes palota, a pesti barokk világi építészeti jeles emléke, 1755-ben épült. A ha-

Enteriőr, Százéves Étterem
Suite, Restaurant Százéves

gyományok szerint már a XVIII. század végén vendéglő működött benne. Mindenesetre tény, hogy 1831-ben *Buda Városához* cégérezve itt üzemelt a Hasslinger-féle fogadó. 1864-től a Krist-család három egymást követő generációja vette át vezetését, akik *Fehér Hajóként*, majd *Krisztként* jegyezték. 1923-tól azonban újra a régi módon hívták. Az 1931-es ünnepségre kialakított berendezés védelem alá került ugyan, de a hatvanas évek elején sajnos olyan – akkor még múzeumi felügyeletet mellőző – felújítások zajlottak benne, amelyek némiképp megbontották a különböző helyiségek eredeti, hangulatos enteriőrjeit. Bár a működtetők anyagi lehetőségei korlátozottak, a jelenlegi figyelmes üzletvezetés a fokozatosra tervezett, teremről-teremre haladó elkerülhetetlen felújítások során legalább a megmaradt állapotok konzerválására, illetve korhű kiváltására törekszik. Így például 1998 végén a Vadász-szoba ülőpadjait a régiket másoló újak váltották fel, s az eredetiek a Vendéglátóipari Múzeum raktáraiba kerültek.

Végül visszakanyarodunk kiindulóponthoz, amikor a Kárpátiával csaknem szemközt levő, Károlyi Mihály utcai *Centrál (Központi) Kávéházat* vesszük sorra. Az 1887-ben megnyitott üzletet Seemann kávé alapította veje számára. Néhány üzletvezetőcsere után az igazi felvirágzás Mészáros Győző idején indult meg. Az eredetileg banktisztviselő Mészáros családtagként tévedt erre a területre, ám az idők során választott szakmájának jeles képviselőjévé nőtte ki magát. A Centrál nevéhez hűen a főváros szellemi életének központja, afféle „szabadegyetem”-e lett. Az elsők között ütött itt tanyát Kiss József és a Hét szerkesztőségének asztaltársasága. 1926-ig a Nyugat írói is szinte mindennapos vendégek voltak. Babits, Kosztolányi, Karinthy Frigyes, Heltai Jenő, Molnár Ferenc szívesen múltatták itt idejüket. A

kötetlen szeánszok később azonban keddi esti hivatalos „ülésekre” zsugorodtak. A szerda a magyar írók találkozójának napja volt, 1936-tól „Kaffka Margit Társaság” néven jegyezve. A népies írókat, többek között Erdei Ferenc, Féja Géza, Tamási Áron és Veres Péter képviselte. Az írókon kívül képzőművészek, művészettörténészek, egyetemi tanárok koptatták itt a bőr karosszékeket (Abanovák Vilmos, Pátzay Pál, Szőnyi István, Genthon István, Gerevich Tibor, stb.).

A kávéház a negyvenes évek végéig működött. A helyiség későbbi sorsa meglehetősen hányatott volt. Jó darabig az ELTE Eötvös Klubja működött falai között. Ekkor a belső tér számos, kevésbé szerencsés átalakításon esett át. A 1990-es évek elején a korábbi bérletet és albérletet a Terimpex Kft. váltotta fel. Úgy tűnik, a tavalyi év szerencsés fordulatot hozott. A háttérben szerényen meghúzódó új tulajdonosok a kezdetekhez szeretnék visszanyúlni, s a helyiséget eredeti funkciójában, kávéházként felújítani. A védett belső berendezés „túlélő” maradványai és archív fotófelvételek alapján rohanó világunkban a jövő esztendő elejére a boldog békeidők egy nyugodt szigetét kívánják visszavarázsolni, ezzel köszöntve az ezredfordulót.

Guard of Protected Interiors

On the suggestion of the Hungarian Museum of Commerce and Catering and the Museum of Applied Arts the Ministry of Culture has declared more than 40 shop furnishings and interiors protected since the 1950s. These, renewed and altered several times, still authentically keep the atmosphere of the historical relations of milieu and function.

In recent years expert advice and instructions of qualified museums were used at restorations and alterations. This also contributed to their recent popularity.

The author introduces us to Kárpátia, Gerbaud and Százéves cafés and to the reconstruction and re-opening of one of the most famous literature cafés of Budapest, Centrál, which was preserved only in fragments.

Vendéglátóipari fotó- és plakáttár

Rédey Judit

Századunk utolsó éve sok nevezetes évforduló ünneplésére ad alkalmat, de megemlékezhetünk egy kevésbé kerek jubileumról is: 160 éve, 1839-ben tette közzé L. Daguerre fényképezési eljárását. Módszere abban állt, hogy ezüstlapot jódgőzzel tett érzékeny s higanygőzzel hívta elő a képet. Bár korábban is voltak kísérletek „fotográfiák” készítésére, mégis ezt az időpontot számítjuk a fotózás történetében a nagy fordulatnak. Még ugyanebben az évben gyártotta a párizsi Giroux az első fényképezőgépet is. A fénykép felfedezése egy új vizuális információhordozó, új történelmi forrás megjelenését is jelentette. Az írásbeliség több mint 5 ezer éves múltjával összevetve ez a 160 év rövidke időnek tűnik. Mégis a fotó ezalatt a másfél évszázad alatt, joggal mondhatjuk, „meghódította a világot”, és a történetírás jelentős képi eszközévé lépett elő. A magyar gasztronómia és bor éve rendezvénysorozathoz kapcsolódóan a Millenniumi Földalatti Vasút állomásain megrendezendő „Borok-Ízek-Korok” című kiállításnak (e sorok írásának időpontjában) folynak éppen az előkészítési, anyagválogatási munkálatai.

Egy készülő kiállítás mindig is jó alkalom a muzeológusnak, hogy gyűjteményét (az éppen megkívánt szempontok szerint) szinte teljes egészében átnézze. Ennél a kiállításnál különösen fontos szerepet kap múzeumunk

*A debreceni Arany Bika Szálló étterme
Haranghy Jenő festményével
Restaurant of Hotel Arany Bika, Debrecen,
with the painting of Jenő Haranghy*

*A Gundel Étterem kerthelyisége az 1910-1920-as évek fordulóján.
Jobboldalt háttul áll Gundel Károly
Garden of Restaurant Gundel at the turn of the 1920-1930s.
Right in the rear stands Károly Gundel*

vendéglátóipari fotó- és plakáttárának anyaga, mivel a rendelkezésre álló installáció a földalatti peronjain: a BTM tulajdonában lévő 88 db üvegezett tabló és vitrin. Tehát túlnyomó részt sík felületre kell megkomponálnunk a bemutatót. Ezért a kétdimenziós gyűjteményi darabok jöhetnek elsősorban számításba. A kiállítás témája a magyar államiség és a kereszténység felvételének ezer éves évfordulójához és „Az asztali örömök éve” rendezvényekhez kapcsolódóan a magyar gasztronómia és borkultúra bemutatása.

Az államalapítás korától a XIX. század második feléig terjedő időszak képi anyagának összeállítása okozta a legtöbb nehézséget. Szinte fellelegeztünk a válogatás és forgatókönyvírás során, mikor elérkeztünk a múlt század végéhez. Innentől kezdve bőséges (fény)képes anyagban dúskálhattunk. Nemcsak fényképekben válogathattunk kedvünkre, de az erre az időre tehető másik fontos vizuális információhordozóban, a plakátban is. Vele együtt terjedt el az egyéb képes reklámok divatja.

Plakátjaink legszebb darabjaival korábban már bemutatkozhattunk önálló vándorkiállítással: „Álljunk meg egy szóra!” címmel. Ezt a kamarakiállítást eredetileg a 100 éves magyar plakát ünnepére állítottuk össze még 1986-ban, az akkori Tavaszi Fesztivál időpontjában. Azóta plakátjaink az országban több helyen is láthatóak voltak, sőt eljutottak határainkon túlra, Szlovákiába is. A kiállítás külön érdekessége, hogy nagy számban találhatóak a plakátok között Tuszky Márton és Repcze János kereskede-

lemmel és vendéglátóiparral kapcsolatos művei. A rendezés időpontjában került múzeumunkba e két művész rendkívül gazdag hagyatéka. Általában egy-egy művésztől két-három plakátnál nincs több gyűjteményünkben. Ezért volt különösen értékes számunkra két ilyen „szinte teljes életmű” múzeumunkba való bekerülése. Adattárunk is gazdagodott életrajzokkal, fotótarunk pedig Repcze János portréfotójával. Az ilyen hagyatékok jelentik számunkra a legnagyobb örömet, ezek a legteljesebb, legjobban felhasználható információhordozók. Másik jó

példa: még az 1970-es években került gyűjteményünkbe Haranghy Jenő festő- és grafikusművész özvegyétől a művész néhány plakátja és plakátterve, de rengeteg fotóval kiegészítve. Nemcsak eredeti felvételeket kaptunk, hanem lehetőségünk volt reprodukciókat készíteni azokról a fotókról, melyektől az özvegy nem akart megválni. Többek között birtokunkba került Haranghy csaknem összes, vendéglátóhelyre tervezett alkotásáról készült fénykép. Pl. a Britannia (Béke) Szálló Kupolatermében és Szondy Sörözőjében lévő mozaikképekről és freskókról, a debreceni Angol Királyné Szálloda híres „Bunda” sörözőjének faliképeiről. A Bunda volt Ady Endre egyik kedvenc törzshelye debreceni tartózkodása alatt, de akkor még nem díszítették a falakat Haranghy szép képei. A másik debreceni vendéglátóhely, az Arany Bika Szálló éttermének freskóiról eredeti, jó minőségű fotók kerültek fényképtárunkba.

Vendéglátóipari fotógyűjteményünk egyik legérdekesebb és leggazdagabb anyagát a Gundel család képei jelentik. Évtizedekig volt kollégánk Gundel Imre, Gundel Károlynak (a klasszikus Gundel-éttermek vezetőjének) 13. (legkisebb) gyermeke. A Gundel utódok között ő viselte (talán szakmájából adódóan is) szíven családjá hagyományainak ápolását, feldolgozását. Az ő segítségével került hozzánk sok családi fotó Gundel Károly életművének két fő helyszínéről, a Gellért Szálló Étterméről és a városligeti Gundel Étterméről. Egész vendéglátó „dinasztiáról” van szó, – az alapító nagyapáról, a Bajorországból kisiúként bevándorolt Gundel Jánosról sem

Király Pál maratoni futóbajnok, vendéglős (jobbról a második) vendégei körében
Pál Király owner and marathon runner (second from right) with his guests

fedelkezhetünk meg. Róla és feleségéről, szül. Kommer Annáról is sok képünk van. Kommer Anna Kommer Józsefnek, az Arany Sas tulajdonosának unokahúga volt. (Ebben a fogadóban kezdte borfiúként pályafutását Gundel János, innen indult egészen a vendéglátó ipartestület elnöki posztjáig.) Nemcsak az arisztokráciára vagy a nemességre jellemző, hogy ugyanaból a körből házasodtak. Ugyanez megfigyelhető a kereskedő vagy vendéglátós családoknál is.

Fotótárunk egyik szép fényképe az a felvétel, amelyik Gundel Jánosné ábrázolja, mint az ipartestület első bálanyáját. 1877. szeptember 8-án rendezték meg az első nagyszabású bált a pesti Vigadó nagytermében a Budapesti Vendéglős Ipartársulat zászlaja felavatásának tiszteletére. Az első „patrona” megasztelendő szerepére az ipartársulat akkori elnökének, Gundel Jánosnak feleségét kérték fel. A bálanyai tisztség nemcsak megaszteltetés volt, hanem anyagilag nagy teherterelt is jelentett. A bálanya fizette a fogadás költségeit, a zenekart, a meghívó és táncrend elkészítését, a műsor költségeit, stb. A múlt századi bálók többet jelentettek egyszerű szórakozási lehetőségnél. Kitűnő alkalmak voltak ismerkedésre is, itt szövődtek többnyire azok a bizonyos szálak a különböző „dinasztiák” között.

A vendéglátóipari fotótár Gundel Imre egyik kedvelt gyűjteménye volt. (Bár tagadhatatlanul a „nagy szerelmet” az étlapok és menülapok jelentették számára.) Nagy megaszteltetés volt átvenni Gundel Imrétől a féltve, szeretve őrzött fényképeket, melyeknek sok darabjához személyes emlékei is fűzték. Különleges, sajátos osztályozási rendszert dolgozott ki tárolásukra, nyilvánartásukra, amelyet kisebb változtatásokkal a mai napig így használunk.

Intézményünket sokan keresik fel különféle adatokért, üzleti, vállalkozási és azokhoz kapcsolódó illusztrációkat is keresnek. Sok

bízott grafikusokat, könyvükhöz, cikkükhöz illusztrálást kereső írókat, szakdolgozatokat készítő főiskolásokat, egyetemistákat. Legutóbb pl. a hajdani EMKE kávéház teljes képanyagát kérte tőlünk egy belsőépítész, akit a kávéház felújítási terveinek készítésével bíztak meg. Örömmel hallottuk tőle, hogy szerinte a múzeumban van a leg gazdagabb EMKE anyag. Ezt még kiegészítik azok a családi fotók, amiket nemrégiben az EMKE kávéház alapítójának, Wassermann Jónásnak dédunokája ajándékozott múzeumunknak.

Harmadik éve írok cikksorozatot a Vendéglátás című szakmai folyóiratban. Ezekben a rövid kis tanulmányokban fotótárunknak azokat a képeit mutatom be, amelyek a szívemhez legközelebb állnak. Csak azokat a fotókat lehet „megszóltatni”, amikhez van felhasználható írott anyag is. Sajnos nem igaz, hogy a fénykép önmagáért beszél. Annál értékesebb egy fotó, minél több információt tudunk róla. Ezért igyekszünk a lehető legtöbb adatot megtudni a még élő hozzátartozóktól vagy a fénykép múzeumba juttatójától.

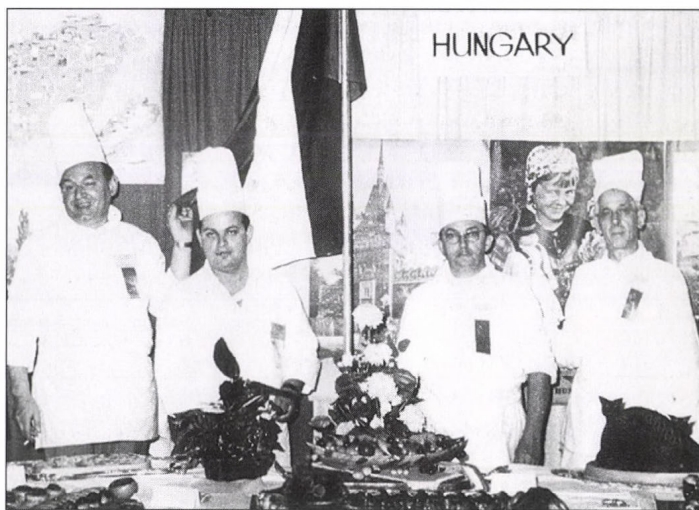
Egyik legkedvesebb témám: Király Pál, a maratoni futóbajnok vendéglős volt. Az ő életéről még leánya, Király Klára közölt személyesen adatokat. Múzeumunknak ajándékozott sok érdekes felvételt édesapjáról, a vendéglőjükről, amit stílszerűen a *Maratoni futóhoz* címezték. Illusztrációul az ő fotóját és múzeumunk legújabb szerzeményeit választottuk. Közülük kiemelkedik Turós Emil

kal gyakoribb, hogy kizárólag képanyagot kérnek általános témákban (pl. kávéház), vagy szűkebb körben (egy bizonyos kávéház, egy meghatározott városból, közösségből származó kávéházak stb). Gyakran jönnek hozzánk tudományos kutatók, társzmúzeumok munkatársai, de sok esetben ők irányítják hozzánk az újságírókat, TV riportereket, filme-seket, berendezőket, belsőépítészeket, vagy az étlapok, naptárak stb. tervezésével meg-

mesterszakács szakmai hagyatékának fotóanyaga. Sajnos, nem mutathatjuk be valamennyit, csak egyet, de igyekeztünk különleges választani. A fénykép aranyérmes szakács-csapatot ábrázol. A csapat „kapitánya” Turós Emil. A nagy gasztronómiai versenyt a Pan American an Restaurant cég rendezte meg *Főszakácsok a dobogón* címmel még 1966 ősztén... Hazánkat, ezen a nem mindennapi, kiállításal is egybekötött versenyen Turós Emil, akkor a Margitszigeti Nagyszálló főszakácsa, Eigen Egon, a Duna Szálló főszakácsa, Horváth Mihály, a Gundel Étterem főszakácsa és Kenderessy Zoltán, a Royal Szálló cukrászmestere képviselték. Ők a magyar konyhaművészetnek már több nemzetközi versenyen szereztek elismerést, de tengerentúlon sikerrel első ízben szerepeltek.

Úgy gondoltuk, felidézésre méltó emlék, különösen fontos a szakács- és cukrászművészet legnagyobbjaira tekinteni a *gasztronómia és a bor évében*.

Az aranyérmes szakácscsapat, Miami Beach, 1966
Gold medal winner team of cooks, Miami Beach, 1966

The Photo and Poster Collection of Catering Industry

In connection with the Year of Hungarian Gastronomy and Wine the Hungarian Museum of Commerce and Catering also takes part in the "Wines-Flavours-Times" exhibition displayed in the Millennium Underground Railway stations with its particularly important photo and poster collection. The exhibition shows our gastronomy and wine culture from the foundation of the state.

The institution supplies researchers with different professional data. Illustrations are also very often demanded. Many times happens that people are only interested in pictures. Researchers and colleagues from other museums are regular visitors, too. In many cases they send journalists, reporters, filmmakers, designers or graphic artists commissioned to create menus, diaries, writers who want illustrations for their book or article and students who work on their diploma. This year of „culinary pleasures” we are especially prepared for being in the centre of interest.

Cukrászműhely Kunszentmártonban

Pusztai Gabriella

Néhány éve a magyarországi cukrászmesterek találkozájának adott helyet a Körös-parti városka, Kunszentmárton. Éjjel-nappal készültek a díszmunkák, hogy egy múzeumi kiállítás keretében méltóképpen emlékezhessenek meg szakmájuk múltjáról, jelenéről. Lenyűgözve hallgattam az ide látogató cukrászudok emlékeit, történeteit. Meglepődtem, mennyi lelkesedéssel, nagyrabcsúlással szóltak mestereikről, idézgették mondásaikat. Különösen fontos volt számomra, hogy a mi városunk is büszkélkedhet a szakmán belül egy olyan nagy hatású, meghatározó szerepű egyéniséggel, mint *Nagy Sándor cukrászmester*, akinek sírjánál még ma is minden évben leróják kegyeletüket a tanítványok, s azok tanítványai.

Az ő mélyesége tiszteletük e nagyon szép mesterség, s annak régi művelői iránt indított arra, hogy Talmácsi József kunszentmártoni cukrászmester segítségével állandó kiállítás formájában megőrizzük a szakma emlékeit. A Nagy Sándor Cukrászdából fennmaradt gazdag tárgyi, írásos emlékek és a visszaemlékezések segítségével egy, az 1930-as évekből vidéki cukrászműhely és -üzlet képét szerettük volna felidézni. Korlátot jelentett számunkra a kiállítóterem adottsága: a múzeum épülete 217 éves börtönépület, melynek celláiban egy-egy mesterséget mutatunk be. Ezért egy helyiségben kapott helyet a műhely és az üzlet egy részlete.

Nagy Sándor cukrászmester 1909-ben nyitotta meg az első cukrászdát Kunszentmártonban. A környék cukrászainak egész nemzedéke tanult a keze alatt. Már az I. világháború előtt is volt tanonca. Később egyre többen következtek. Saját családjában két cukrász követte a mesterségben. Ma tanítványának fia, Talmácsi József viszi és fejleszt tovább a régi mesterségbeli fogásokat, alkalmazza a század eleji recepteket olyan sikerrel, mely itthon s külföldön is ismertté teszi a kunszentmártoni cukrászok nevét (világkiállítás Riminiben, 1999 január).

A műhely berendezése eredetileg nagyon egyszerű volt. A 40 m²-es helyiségben az öt nagy munkaasztalon kívül csak a beépített kemence és egy tűzhely volt látható. A műhelyből nyílt a raktár, ahová a parasztgazdák hordták be a tejet, túrót, tejfölt, vaját, tojást hetente több alkalommal. Ide kerültek a gyümölcsök (eper, málna, cseresznye), melyekből fagyalt, szórp, lekvár készült. 1939-ig minden munkát kézi erővel végeztek. 1940-ben Wertheim-fagyasztógépet vásárolt a mester. Sokszor emlegette, hogy egy kisebb

ház árába került! (Sajnos nem maradt ránk.) Később ostyasütőgép is került a műhelybe.

A műhelyben sokféle áru készült: csokoládék: táblás csokoládé, kosarak, Mikulás, praliné, desszertek, öntött csokoládéfigurák; kelt tészták: kalács, diétás kalács, briós; sütemények: linzerek, teasütemények (15-20 féle), torták, rolók, krémek, krémesek, migonok, sós teasütemény, grillázs, nyalóka, méz-, kámfor-, karamell-ízű darabolt cukrok, mézeskalács babok. A sütemények, tészták készítéséhez használt eszközöket a munkaasztalokon és környékükön helyeztük el. Tepsi, tortakarikák, tésztakiszúrók, habrolócsövek, mérőedények, sziták, kések, mozsarak mellett fontos kellékek voltak a réz habverők és habverő üstök. Használtak cukorórló követ, a darálókból pedig igen sokféle volt. Dió-szeletelő, cukorkaszeletelő, cu-

korka készítő gép (melyet kézzel forgattak), vajköpülő, néhány félkész áru és több díszmunka egészíti ki a szerszámokat a műhelykiállításban.

A fagyalt és a parfék készítéséről pikszisek (tárolóedények), parféformák és egy kisebb fagyaltgép árulkodnak.

Gyári árukat is hoztak az üzletbe, a Stühmer, Szerencsi, Dreher, Hollós cégektől. Már a negyvenes években folyamatosan rendeltek nyers kávé, melyet megpörköltek és törökösen főztek. Csak málnaszörpöt, limonádét, szódavizet és vizet szolgáltak fel.

Nemcsak az üzletben, hanem vásárokon is árultak. Néha nyolc – tíz sátrat is felállítottak. Voltak árusai a bálokon, a moziban, az Iparoskör rendezvényein, a piacon. A fagyaltot az utcákon is árulták az inasok. 1932-ben

már két kétkerekű fagyaltos kocsija járt Kunszentmárton utcáit. A jéggel teli dézsában két pikszis állt tele fagyalttal. A kocsija jöttét csengővel jelezték.

Kívülről két nagy kirakattal fogadta az üzlet a vendégeket. Középen keskeny ajtón léphettek be a mintegy 25 m²-es üzlethelyiségbe. Innen nyílt később az uzsonnaterem, ahol hat márványasztal állt – a kiállításon ebből egy látható –, négy-négy Thonet székkal. Egy szép, régi sarokvitrin is díszítette a termet értékes porcelánokkal és a mester okleveleivel.

A múzeumban az üzlet egy részletét rendeztük be pulttal, szekrénnel, asztallal, székekkel, s az árusított termékekkel (csokoládé és marcipán figurák, teasütemények, cukorkák, torták s egyéb sütemények). A cukrászdában teljesen zárt, üveges fiókban a teasütemények sorakoztak. Leánderrel körbefuttatott, lámpákkal díszített kerthelyiség is csatlakozott az üzlethez, mely legtöbbször zsúfolva volt vendégekkel. „Szép, hangulatos nyári estét töltöttünk itt.” „Minden első osztályú volt. Szolnokon a Kádár cukrászda süteményei utol sem érték” – emlékeznek vissza a helybeliek.

Az 1920-as évek elején másik cukrászüzlet is nyílt Kunszentmártonban, de Nagy Sándor cukrászata végig vezető szerepet játszott. Az egész Tiszazug (Kunszentmárton és a környező 10 falu) nála vásárolt. A törzsvendégek közé tartoztak ügyvédek, orvosok, bankigazgatók, kereskedők, iparosok. De betértek ide – többnyire vasárnap délután – ezek alkalmazzottai, segédei is. A megrendelések száma igen magas volt. A lakodalmas (őszi) szezonban egy-egy szombat-ra 300-400 tortát kellett elkészíteni! Karácsony előtt éjjel-nappal folyt a szaloncukor formákba öntése és csomagolása. Rendeltek nála tortát, süteményt, cukorkát családi és más ünnepekre (születésnapra, névnapra, lakodalomra stb.), a kereskedők árusításra is. Nagy Sándor nyugalomba vonulása után üzletét sógorának, Vigh Istvánnak adta át. (A kiállításához a Vigh család több eredeti tárggyal járult hozzá, melyekért köszönettel tartozunk.)

A kunszentmártoni múzeum fontos feladatának tekinti, hogy a pusztulástól megmentse s összegyűjtse a magyar cukrásziparral kapcsolatos mindennemű tárgyat, emléket. A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum segítségével szeretnénk az „édes” szép mesterség történetének, értékeinek ismert kiállítóhelyévé, bemutatójává válni. Nemcsak a turisták, kíváncsiskodók igényeit kívánjuk kielégíteni, hanem örülnénk, hogyha azok az iskolák, amelyek a vendéglátóipar számára képeznek ki szakembereket,

felhasználnák tanulmányaik kiegészítésére. Ez a sajátos gyűjtőkör és kiállítás módját adhat arra is, hogy a cukrászmestereken kívül a cukrászat történetével foglalkozó kutatók időről-időre városkánkban találkozzanak, tájékoztatva egymást eddigi kutatásaikról.

A kunszentmártoni múzeum minden érdeklődőt és ide látogatót szeretettel vár nemcsak a cukrászműhely, de a rézműves-, a szítás-műhely és a fotóműterem kiállításaival is.

Pâtisserie in Kunszentmárton

Confectioners' trade in Tiszaszig (Kunszentmárton and its surroundings) was one of the most famous and high level centre in the country from the beginning of the century. The Local History Museum of Kunszentmárton raises a monument to the old but still significant industrial activity with its special professional collection and exhibition. The author also tells us about the production and sales curiosities of confectioners' life.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Levél az Édesipari Emléktárról

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum hosszú évek óta törekszik arra, hogy a szakmátörténeti értékek iparszerű készítményeit a gyárak, üzemek történetével együtt megmentsse és megőrizze az utókornak. Ennek egyik szép eredménye volt a Szadai Édességtörténeti Gyűjtemény megalapozása, létrehozása és munkájának segítése. A munka dandárját Borsódy Mihály cukrász, majd vegyész mérnök, a Budapesti Csokoládégyár igazgatója, később nyugdíjasként lelkes amatőr szervező és kutató vállalta. A gyűjtemény sorsáról többszöri személyes és telefonbeszélgetés után az alábbi levelet kaptuk tőle.

Draveczky Balázs

Kedves Balázs!

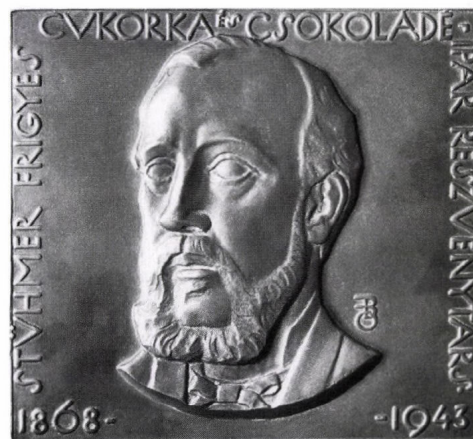
Hivatkozással beszélgetéseinkre, az *Édesipari Emléktár* alapításának és megszűnésének okairól és a szakgyűjtemény sorsáról írok Neked levelemben. Néhány gondolat az előzményekről: az édesipari gyűjtemény összeállításának jól megfogalmazható oka, előzménye van. Vannak pozitív előjelű történetek, melyek fel tudnak lelkesíteni és tevékenységre ösztönöznek bennünket. Ez történt az elmúlt évtizedekben is a magyarországi édességkészítő gyáriparban. A gyárak, idősebbek, egymás után jutottak el valamilyen kerek évfordulóhoz, melyet az akkori tulajdonos, az állam engedett megünnepelni, bizonyos keretek között azt kezdeményezte és támogatta.

A 25. évet vagy annak többszörösét ünneplő gyárak régi dolgozóinak többsége lelkesen gyűjtötte a gyárat és termékeit reprezentáló történeti emlékeket. Az évforduló megünnepelését saját ünnepüknek tekintették. A gyűjtés eredményeként gazdag vállalat-történeti bemutatók álltak össze. Az összegyűjtött dokumentumok, köztük régi fotók és elmondott emlékek arra is alkalmasak voltak, hogy ügyes, tollforgató szakemberek segítségével, írásban is összeállt egy-egy emlékfüzet a vállalatok életének, tevékenységének történetéről. Ismertették az alapítókat, továbbfejlesztőket is.

A gyűjtőmunka, a gyűjtemények bemutatásának sikere, az emlékfüzetek közlései nem várt változásokat indítottak el az egyes emberekben és a gyárak, vállalatok hivatalos szemléletében is. „Proféták” születtek, az édesipar történetének profétái. Minden gyárban akadt egy-két ember, aki a történetek hatására gyűjtővé vált. Nekik köszönhetjük, hogy az évfordulós ünnepekre gyűjtött emléktárgyak, relikviák megmaradtak és lehetőség volt, hogy az egyes gyárakban, oktatási intézményekben ismételt bemutatott legyen a gyűjtemény. Az akkori iparszervezet azt is lehetővé tette, hogy országos összefogással rendezzenek országos édesipar-történeti bemutatókat is. A jól sikerült rendezvények bizonyították, hogy az édesipari vállalatoknak külön-külön, de az összesnek a birtokában van egy édesipari szakmúzeum létesítésének lehetősége, hozzá elegendő emléktárgy. Ez volt az előzménye az Édesipari Emléktár megalakításának.

Az akkori – nyolc gyárat üzemeltető – három édesipari vállalat közös szerződésben vállalta az Emléktár alapítását és a fenntartás költségeit. Az alapítás esélyeit erősítette, hogy a MTESZ-ben és a MÉTE-ben az élelmiszeripari ágazatok történetének feltárását támogató bizottságokat hoztak létre és az ipartörténeti emlékek, műemlékértékű épületek, gépek védelmére miniszteri rendelet is megjelent. A fentiek, ha nem is tették kötelezővé a vállalatok részére az ipari emlékek gyűjtését, de illett a kezdeményezéseket támogatni. A miniszteri rendelet, a MÉTE Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága meggyorsította az élelmiszeriparban, így az édesiparban is a történeti emlékek összegyűjtését és védelmét.

1983-ban a Budapesti Édesipari Vállalat Csemege Édesipari Gyárának szadai szabadidő-parkjában kaptunk egy épületet, melyet a három magyarországi vállalat felújított és megnagyobbított. A tároló berendezéseket a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum szaktanácsa segítségével készítettük

*Emléklap a szadai gyűjteményből
Memorial plaque from the Szada Collection*

el. A gyűjtemény elrendezésében a Nemzeti Múzeum egy muzeológusa volt segítségünkre.

Az akkori vállalati megoszlás szerint a kiállítás is 8 gyárnak megfelelően oszlott meg a kiállítóteremben: minden gyár önálló helyet kapott saját gyűjteménye bemutatásához. Az egyik termet technológiai, technikai és a szakma múltjára jellemző kézműipari emlékekkel rendeztük be. Ide kerültek a kis gépek és a kézieszközök, szerszámok. A központi épület helyiségeinek falain helyeztük el a Cukrász Ipartestület történetét dokumentáló, a választott vezetőséget bemutató tablókat, a testület sport- és dalkörének emlékeit, a cukrászok 1936-ban felavatott székházának, a cukrász-zászló felszentelésének, az Ipartestület megalakulásának 25. éves évfordulóján készült fényképek tablóit. Az Emléktár épületének külső falán, a bejárat mellett kapott helyet az a márványtábla, melyen a székházat építő vezetőiség névsora és a támogatók szerepeltek. A magyarász táblákkal ellátott nagyobb gépeket a parkban, az Emléktár épülete köré helyeztük el. Az Emléktárban nyugdíjas szakember vezette végig a látogatókat, melyek többségét a szakiskolák tanulói, a szakgyárak dolgozói, valamint a tájat felkereső turisták tették ki. Az Emléktár szakmailag is olyan egésznek volt tekinthető, mely alkalmas arra, hogy a szakemberek és szakiskolák tanulói számára egyaránt újat, hasznosat adjon; az érdeklődő látogatók számára is az általános műveltséghez nyújtott kiegészítést.

Kedves Barátom! Levelemben többször használtam a kifejezést, hogy csináltuk, kive-rekedtük stb. Ki, mi van a kifejezések mö-gött: A MÉTE Édesipari Szakosztály életre hívta Ipartörténeti Munkabizottságát. A „mi csináltuk” alatt ezt a munkabizottságot és az Édesipari Szakosztályt értettem, de a segí-tők a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum, a MÉTE Tudomány és Techni-katörténeti Szakosztálya és az Édesipari Gyárak vezető szervezetei is megemlíten-dők. Az a tény, hogy az ipartörténeti munka-bizottság volt a mozgató, nem vitatható. A munkabizottság tagjait a gyárak MÉTE cso-portjai és vezetői delegálták. A gyárankénti egy-két embert azokból válogatták ki, akik a gyári gyűjtemény felkutatásában már ered-ményesen közreműködtek.

Az Emléktár megalakítása az édesipar dol-gozóiban is elindította a múlt emlékei iránti érdeklődést, a rejtőzködő tárgyak felderítését és megmentését. Számos felajánlás érkezett régi iparosok hagyatékából, az iparban dolgo-zók leszármazottaitól. A Pesti Barnabás Élel-miszeripari Szakiskolával együttműködési szerződést kötöttünk, melynek értelmében a tanulók oktatására felhasználhatták a gyűjte-ményt. Úgy éreztük, hogy olyan szakmai Em-léktárat rendeztünk be, ahová emlékezni és tanulni egyaránt érdemes elmenni. Munkabi-zottságunkban a publikálás lehetőségét is megalapozta az Emléktár. A rendelkezésre ál-ló ipartörténeti anyagok kínálták magukat az írásbeli közlésre is. Együttműködtünk a MÉTE Tudomány- és Technikatörténeti Szakosztá-lyával *A magyar élelmiszeripar története* című könyv megírásában. Az édesipari fejezetét mi írtuk meg (Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1986, átdolgozott kiadása 1997).¹

Közel 10 évig működött hasznosan és élt alkotó életet a MÉTE Édesipari Szakosztály

Ipartörténeti Munkabizottsága. A felfelé ívelő szakasz az 1990-es évek elején, a privatizá-lás után véget ért. Elsőként az Édesipari Emléktár léte került veszélybe. Felmondtak a gyűjteményt gondozó alkalmazottaknak. A gyűjtemény őrizetlenül maradt, és zárt ajtók mögött várta a sorsát. A privatizálás befeje-zése után a szadai létesítményt az új tulajdo-nos, a Stollwerck értékesítette. A gyűjtemény megmentésének egyetlen módja a gyors ki-költöztetés volt. Szerencs és Győr kérésünkre hazavitte a gépek kivételével saját anya-gát. A BÉV tulajdonát képező részt és az egyéb helyekről származó emlékeket a Pesti Barnabás Élelmiszeripari Szakiskola vette át megőrzésre, a Stollwerck tulajdonjogának fenntartása mellett. Az iskola a gépekből csak a kisebb darabokat tudta átvenni. A na-gyobbakat felajánlottuk a Magyar Műszaki Múzeumnak, ami nem járt sikerrel. Az akkori mentő intézkedések mögött az a remény hú-zódott meg, hogy az iskola és a Stollwerck közösen keresik a végleges helyet a gyűjte-ménynek. Ez csak remény maradt. Az újabb történések szomorú bizonyítványt állítanak ki a szakmatörténeti emlékek megbecsüléséről. A X. kerületi Önkormányzat felmondta a tu-lajdonában lévő épület bérletét a Sütőipari Emléktárnak. Az ott tárolt édesipari emlékek ismét hajléktalanokká váltak. Kérésünkre a Stollwerck helyet adott azoknak a Vágóhid utcai telepen. (Feltételezésem szerint a gyűjtemény jelenleg a Vágóhid utcában és az is-kola Vezér utcai telepen van tárolva. Meg-mentésükre talán még nem késő új akciót indítani.) Sürgősen utána kellene nézni, mert értesülesem szerint a Stollwerck tervezi fel-számolni a neki csak lomot jelentő gyűjte-ményt! Ebben a mentő munkában kellene összefogni azoknak, akik valamit is tenni tud-nak, illetve folytatni kellene azt a munkát,

melyet közösen a Stollwerck megbízottal együtt, a Vágóhid utcai telepen egy helyszíni szemlével már megkezdtünk.

A gyűjtemény a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és a Budapesti Tör-téneti Múzeum segítségével talán megment-hető. Javasolom az eddigi részmegállapodá-sok realizálását és az általunk is jó megol-dásnak tartott vidékre telepítés lehetőségé-nek kidolgozását. Információm szerint a le-véltári anyagokat, a dokumentumokat a Ma-gyar Országos Levéltár már kiválogatta és elvitte. Azok megnyugtatóan biztonságban vannak. Minden egyéb anyag, a berendezé-sekkel együtt még mentésre vár. Megmenté-sükkel a magyarországi ipartörténeti tárat gazdagíthatjuk.²

Budapest, 1999. március 14.

Üdvözléttel, Miska bácsi
Borsódy Mihály

Jegyzetek

1. Borsódy Mihály: *Emléktöredékek*. Tanulmányok az édesipar múltjából. Budapest, 1986; *Édesipari Recepttörténeti Gyűjtemény*. Budapest, 1991; *Az édességkészítés története*. Budapest, 1995.
2. Megjegyezzük, hogy a lehetőség adott: a Kun-szentmártoni Helytörténeti Múzeumban mód nyílik a tárgyak és dokumentumok megőrzésére, és a már példás lelkesedéssel megkezdett édességtörténeti kiállítás bővítésére. (Draveczky B.)

Letter on the Collection of Sweets Industry

The author tells us about the hard years of founding and opening the Collection of Sweets Industry in Szada between 1983 and the beginning of the 90s. The collection was established on the incentives of the Budapest Chocolate Factory. As the new owner, emerging with the privatisation, has no intention of letting the collection further operate, he finds the solution in asking the national museums to give a helping hand.

A hétköznapi művészete – ipartörténetünk beszédes tárgyai és dokumentumai

Gerencsér Emil

Számos régi cég, ipari üzem teremtette meg törté-netének házi archívumát, hozott létre gyűjte-ményt, nyitott emléktárat, kiállítóhelyet, ahol be-mutatta értékes tárgyait és dokumentumait. Több évtizedes, szorgalmas megalapozó munkájuk ins-pirálhatja napjaink hasonló kezdeményezéseit.

G. Sadoul *A filmművészet története* című köny-vét ezzel a mondattal kezdi: „A film amely má-sodpercenként huszonnégy (régebben tizenhat)

képet vetít szemünkbe, azért kelti a mozgás lát-szatát, mert recharványon a tükröződő képek nem mosódnak el azonnal”. A technika tehát ki-használta a természet tökéletlenségét. De mi van akkor, ha az idő dimenziója a másodpercek-ről évekre vált át? Az eseményekről mi rögződik az emlékezés retináján? A kérdésre keres és esetenként választ is ad minden olyan törekvés, amely a jelen állandó mozgását állóképekké merevítve tükröt tart a mindenkori érdeklődő elé: – Íme, nézd mi minden volt egykor!

A gondolkodó ember vágya mindig is az volt, hogy valami maradandó értéket terem-

sen, amely túléli őt, melyben az utókorra örö-kítheti gondolatait, eredményeit, alkotásait.

Ám vannak dolgok melyeket nem ihletett szellemek, zsenik hoztak a világra, melyek szinte észrevétlen velejárói mindennapi éle-tünknek. Mellettük közömbösen megyünk el, egyáltalán nem tartva azokat a szó hétköznapi értelmében műalkotásoknak. A különböző ipa-ri tevékenységek, amelyek során a monoton hétköznapiakban mindenki a maga helyén teszi a dolgát, teremtik meg a számunkra nélkülöz-hetetlen tárgyakat, eszközöket, termékeket. Ezenközben a „teremtőnek” esze ágába sem

jut magát abban a jóleső illúzióban ringatni, hogy maradandót alkot. Méltatlanul kevésbé figyelünk két kezünk munkájára. Nem látjuk meg a benne rejlő szépet, a tisztelni, esetenként a megörökíteni valót. Nem emelünk bemutatásukra fényes palotákat, múzeumokat. Nem adunk a tárgyokban testet öltött munkának kelendő tiszteletet. Kevés kivétellel nem tesszük meg, hogy egy-egy megmentett tárggyal tisztelgünk az alkotók jó szándékú igyekezetének!

A híres művészek neveit ismerjük, alkotásaikban gyönyörködünk. A milliányi névtelen munkája sok esetben nyom nélkül száll alá a mögöttünk hagyott idő horizontján. Amilyen féltve őrizzük – méltán – a különböző művészeti ágak emlékeit, olyan nagyvonalúan herdáljuk el hétköznapi tárgyainkat, ipari emlékeinket, ha már nincs szükségünk rájuk, netán csupán mert kimentek a divatból. Rendkívüli, pótolhatatlan értékekről mondunk le! Most különösen illenek odafigyelni mindezekre, amikor a történetek igencsak felgyorsultak.

Az intézményesen működő múzeumok és ipari gyűjtemények mellett nem kevés szakma már jó ideje megteremtette gyáraiban és üzemeiben magának azt a lehetőséget, amelynek keretében a saját maga számára kedves és főleg a szakmailag fontosnak tartott, így megőrzésre mindenképpen méltónak ítélt produktumait összegyűjtheti és bemutatathatja. Kialakultak a különböző gyár- és ipartörténeti gyűjtemények, emléktárak. Az e téren a korábbi években letisztult kép az utóbbi időben kissé zavaros lett. A kilencvenes évek elejéig az ipartörténeti emlékek gyűjtése és bemutatása, a cégek történeti kutatása és publikálása az állami vállalatok tevékenységén belül, állami pénzből történt. Az imígyen – mondhatni – közösségi alapon működtetett rendszer a tulajdonosváltásokat követően elemeire hullott szét. Azóta a gyűjtemények kezelése, bővítése a gyárak, vállalatok tulajdonosainak kőkeményen profitorientált költségvetését terheli. A helyzetet nem javítja, hogy igen sok új tulajdonos külföldi, akik

érthetően a témára – az érzelmi motivációk hiányában – viszonylag érzéketlenek. Sok esetben a nonprofit jellegű kezdeményezések az egészen más beállítottságú management reflexeivel ellenkeznek. A magánkézbe került vállalatok nem tudnak mit kezdeni a szocialistának nevezett gazdaságirányítási vargabetű negyven évével. A jelenlegi vállalati képbe ezen múlt emlékeinek bemutatása semmiképpen sem fér bele. Nem is fűződik hozzá érdek. Csak kicsit más a helyzet, ha olyan cégről van szó, amely már az államosítás előtt is létezett. Ott a kontinuitásra hivatkozva az akkori tevékenységnek a bemutatása a vállalat mai PR munkájába így-úgy beilleszthető.

A kezdeti nehézségek, értetlenségek után azonban mára nem egy helyen biztatóbb helyzet kezd kialakulni. A vállalatok, ha új kezdeményezésekbe nem is fogtak, de a meglévő emlékek – gyakran kissé mostohább körülmények között ugyan – bemutatására, gondozására hajlandóságot mutatnak.

Ezt a szándékot kell támogatni, ha számottevő anyagiakkal egyelőre nem is, de erkölcsileg mindenképpen! Kultúránk e sajtóságos területe nem kap megfelelő nyilvánosságot! Nincs fórum a különböző ilyen gyűjtemények rendszeres bemutatására, új kezdeményezésekről való informálódásra, a netán csurranó-cseppenő anyagi források megismerésére. Az itt-ott időnként megjelenő híradások esetlegesek. Az ipar- és technikatörténeti anyagoknak, a vállalatok történeti anyagának bemutatása nemzeti kincsünk része, amiben köztudottan nem vagyunk bővében. A régi emlékek prezentálása elősegíti a termelési folyamatok fejlődésének megismerését, egyúttal irányt mutatnak a fejlődés tendenciáira. Gyakran az emlékhelyeken szemlélődve vesszük észre, mit csináltak elődeink régen és mit, hogyan csinálnak mi ma. Ilyenkor jogos elégedettség töltheti el az embert munkája láttán, és büszke lehet, amit két kezével létrehozott, legyen az gigantikus gépóriás vagy apró mindennapi tárgy, eszköz.

Minden jelen egyszer múlttá válik. A jelen és a múlt ipari emlékeinek megbecsülése és megmentése egyúttal az emlékek megteremtőinek és a tárgyokban, termékekben megtestesült mindennapi munkának tiszteletét is jelenti. Felidézése figyelmezteti a mindenkor jelen emberét: úgy tegye dolgát, hogy újabb évtizedek múlva tőle azt bátran számon kérhessék.

1939-ben, a new-yorki világkiállításon Robert Clayton ötlete nyomán egy hatalmas, különleges anyagból készült acéltorpedóba gyűjtötték a kor jellemző dokumentumait a világ minden tájáról, hogy azt a a földre helyezve majd csak ötezer év múlva bontsák ki. A sok száz tárgy teljes listáját még sehol sem olvastam, de jellemzőnek tartom, hogy helyet kapott az acélporsóban a Biblia és a kor történetét és a technika vívmányait bemutató filmek mellett seregnyi közönséges eszköz és tárgy: szövetdarabok, villanyborotva, fogkefe, szappan, futball-labda, fogaskerék és sok-sok egyéb. Rímelt mondandómra és számomra szimpatikus, hogy a válogatásban résztvevők is érezhetően meg voltak győződve arról, hogy a hétköznapi tárgyak minden másnál jobban fogják informálni rólunk jövő utódainkat.

Tiszteljük hát mi is magunkat és a hétköznapi napok sokmilliónyi névtelen „művészt” azzal: megőrzünk ipari tevékenységünk méltó darabjaiból egyet-egyet, melyeket aztán évek múlva is bátran vállalhatunk.

Art of Everyday Life – Talking Objects and Documents of Industrial History

The author considers very important to preserve objects and tools of everyday art with both museum and non-museum means so that they can serve as study tools for the future. He states that exhibition plans must be supported, initiatives to establish factory and industrial collections and historic archives promoted.

Kirakati babák, avagy gondolatok a restaurálásról

Széles Kálmán

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumba nemrég kerültek – alkalmi vétellel – kirakati, illetve szabó-műhelyben használt papírmásé babák. Restaurálásuk igen nagy szakmai kihívást jelentett számomra. A babák az 1920-as, 1930-as években készültek. Korhűen tükrözik az akkori divatot és női ideált. Kimunkálásuk magas fokú művészeti tudást igényelt a készítő mesterektől.

Mindent elkövettek egy-egy alkotásukkal, hogy koruk „női ideálját” hűségesen megjelenítsék. Ez a törekvésük összefüggésben volt a kor kereskedelmi szemléletével is. A kirakatba elhelyezett babáknak fontos szerep jutott, hogy a vevőket becsalogassák az üzletekbe.

A babák arckifejezései különböző korosztályt képviselnek. Megtalálható közöttük a kislánytól a felnőtt fiatal úrinőtől többféle típus. Az akkori mesterek megragadták a „kifejezés” és „pillanatnyi mozgás” karakterét.

A holnap divatját bemutató ruhájukkal az áru és a kirakat reklámhordozói lettek. Szerepük napjainkig mit sem változott. Nagyon szép fejek és rajta plasztikus vonások jellemzik az arckifejezés hangulatát. Tanúsodnak a mesterek magas anatómiai és arányérzékéről. A babák kiképzése élethű, csak épp hogy nem mozognak, bár „mozgásban” mintázták meg valamennyit.

A műtárgy-együttes nagyon rossz állapotban került a múzeumba. A restaurátori etika megkívánja a régi mesterek iránti alázatot. A

műtárgyak érdekében hosszú és megfontolt vizsgálódások döntik el a legmegfelelőbb javítási eljárást. Készítés-technikai szempontból a papírmásé (azaz péppé zúzott papír és ragasztó) úgy készül, hogy megmintázott „kaptafá“-ra öntik vagy ragasztják fel rétegesen a papír-anyagot, míg az eléri a kellő formát. Hagyják a száradást jól kikeményedni. Ezután leválasztják a negatív formáról a „pozitív“ alapot. Megtörténik az összeillesztés és a végleges formára való „anatómiai elkészítés“, a festés, színezés, a „karakter“ megadása.

Munkám során nagyon sok gonddal kellett megbirkóznom. Alapos előtanulmányozás után úgy döntöttem, hogy először egy tisztítási folyamatnak vetem alá őket. A tisztítóanyag desztillált víz és olyan enyhe mosogatószer volt, aminek aránylag semleges a kémhatása. Habbá verve a vízben, enyhe dörzsöléssel, vatta-labdával sikerült elég jó eredményt elérni. A babák „kivirultak“. A felületi festékréteget nem oldotta vissza, így fakulás, elszíntelenedés nem következett be. A régi összeragasztott felületeket óvatosan lebontottam. Sajnos, roncsolásmentesen nem sikerült, mivel a sebtapasz húzta magával a felszíni festett kréta-réteget is az összetákolt szakaszokon.

Ezután következett az igazi restaurálás: az eltört végtagokat megerősítés céljából beépített fadarabkákkal („protézis“ jelleggel) ragasztottam meg. A fához meleg enyvet, a szilárdításhoz és tartóssághoz két-komponensű műgyantát alkalmaztam. Ezután következett a felületi restaurálás: hegyikréta összekeverve nyúlenyvvvel és hozzáadva egy kicsi parafinolajat, ez adta meg az alapréteg masszát. Türelmes felhordással centiről-centire haladtam, míg a kívánt anyagvastagságot elértem. A folyamat végzetével meg kellett várni a teljes kiszáradást. Majd a csiszolás következett.

Előbb durvább üvegpapírt, majd a végleges „anatómiai“ forma megadása érdekében nagyon finom, úgynevezett „olajpapír“-t használtam. Néhány nap pihentetés után, a teljes kikeményedésig következett a retusá-

lás. A babák teste „bórszínű“, ezért az alapszín kikeveréséhez temperát és higított plectolt használtam. Egyben az alapszín megadásával a konzerválási folyamatot is elvégeztem. Természetesen 60-70 év elteltével ugyanazt a színt nem lehet kikeverni, mindig van árnyalatnyi különbség az eredeti és a restaurált szín között! Ezek az árnyalatnyi különbségek nem rontanak a babák esztétikai megjelenésén. Az aprólékos „arcretusálás“: a szem, száj, orr, a nyaki részek mind-mind türelmes, egyedi színikikeveréssel történtek, ami szintén hosszadalmas és fáradságos munka volt.

Közel fél év után a régi szépségükben tündököltek, megmentve az utókornak és őrizve az idő vasfogától. Ez a műtárgy-együttes emeli múzeumunk gyűjteményi értékét (néhány jelenleg is gazdagítja a Budapesti Történeti Múzeum várostörténeti kiállítását). A restaurátornak szakmai önbecsülést ad. Sikerélményt, hogy meg tudta hosszabbítani a pusztulásra ítélt tárgyak, a kirakati babák életét.

Shop-window Manikins

The author, restorer in the Hungarian Museum of Commerce and Catering gives an account of his special job and the feeling of success: how he managed to restore and prepare some damaged manikins, which were made of pulp between the two wars, for an exhibition.

45 éves a szegvári Falumúzeum

Kovács Lajos

Szegvár Csongrád megyében, Szentes várostól délre, 8 km-re található. 86,2 km² nagyságú terület tartozik a nagyközséghez. Ebből 11,8 km² a belterület. A falutól északra eső külterületet Bereknek, Kontrának, Sápnek, Tűzkövesnek nevezi a szegvári ember évszázadok óta. Keleten a Kórógy-oldal, Derekegyház-oldal, Orom, Zsigerhát és Nagypusztá, délen Cickazug, Szőlőkalja, nyugaton Kurcarét, Úsztató-rét, Kis-rét, Körtehát, Tételhát, Tételhái rét, Csordajárás nevű külterületek veszik körül a települést. A vizek falvának is nevezik, mivel két folyó, a Kurca és a Kórógy folyik keresztül rajta. Természetes tava is van, a Kórógy tó, amely a községet két részre osztó Kórógy-ér mellett a falu közepét díszíti sima víztükrével, ligetes partjával. A Landor tó pedig

Tételháton, a településtől észak-nyugatra található. A Tisza is a falu határában kanyarog. A községtől nyugatra és északra eső határrész valamikor a folyó ártere volt.

Gazdag múlt

Bármennyire is dicsekvésnek tűnik, Szegvár egyike a legrégebb folyamatos emberi kultúrát őrző helynek. A Sápalom környékén, a Kórógy-oldalon, Ludas-ér partján a Szőlőkalján őszi mélyszántás után mostanában is találhat egy-egy cserépedény-töredéket, kovakódarabot, csontmaradványt a jó szemű sétáló. Az újfaluiban a Rákóczi – Tánicsics utca által körbezárt házak kertjeiben ásáskor mindig előkerül néhány vastag falú, körömbecsípéssel és karcollással díszített égetett agyagedény darab.

Az ásatások kiderítették, Szegvár és környéke a korai neolitikumban települt be. Első lakói a Kőrös-kultúra hordozói voltak.

Időben később, az újkőkor második felében a Tiszai-kultúra népe a hajdani Kontra tó magas partján 110 ezer négyzetméternyi területen hozott létre telepet. A régészek Szegvár-tűzkövesnek hívják ezt a lelőhelyet. „...Szobrok, ember- és állat alakú edények, arcok edények, oltárok, csörgők képviselték a kultúra művészetét.“¹

Szegvár-Tűzköves mint régészeti lelőhely a *Sarlós Isten* szobráról lett híres. Ez a szobor férfit ábrázol, zsámolyos trónon ül, méltóságteljes testtartással, sarlóval a vállán. Az ásatások folyamán rézkori, bronzkori, késő bronzkori, vaskori, népvándorlás kori leletek is előkerültek. Az I-II. században szarmaták éltek Szegvár területén. A II. századból nyolc telep, három temető, több száz feltárt sír bizonyítja ittlétüket. Fáradhatatlan kutatójuk dr. Vörös Gabriella régész-múzeumigazgató. A VI. században az avarak vették birtokukba azokat a füves puszt-

Újkőkori ház rekonstrukciója a falumúzeumban
Reconstruction of a Neolithic House in the Village Museum

tákat, melyeket a Kurca és a Kórógy átszel. Mintegy 300 koraavar sírt tárt fel gazdag leletanyaggal Lőrinczy Gábor régész tizenöt év alatt. A terület magyarok által való elfoglalásáról és a letelepedésükről a temetők szolgálnak bizonyítékkal.

A XI-XIV. századi írott források és a régészeti kutatások alapján ma már megbízhatóan meg tudjuk mondani, hol voltak az Árpád-korban falvak nagyhatarú községünk területén. Zeegh (Szeg) falu nevét 1332-ben említi először a donációs diplomák. Zeeghtől délre Szentgyörgy falu a Kurca folyó és a Kórógy-ér melletti magaslaton alakult ki. Ez a falu Szeg részévé vált Kórógszentgyörgy néven. Ma is így nevezik Szegvár déli részét. 1506-ban Dóczy János örökölte a birtokot a faluval együtt. Egy erős fallal körülvett castellumot építtetett a Kurca folyó partjára. Feltehetően erről kapta a nevét a mai Szegvár a XVII-XVIII. században.

A XVII. század végén elpusztult a település. 1722-ben Gróf Károlyi Sándor vásárolta meg a szegi pusztát. Telepeseket hozatott északi birtokairól. Az uradalmi gazdálkodás bevezetésével hamar megerősödött a kis telepés község. Csongrád Vármegye Nemesi Közgylőse 1727. december 22-én hatalma alá vette. Ez a dátum Szegvár második születésnapjának tekinthető. Az elsőt nem ismerjük. Valahol a XIII-XIV. század tájékán vagy még korábbi időkben kell keresnünk.

Mesélhetném még Szegvár krónikáját, hiszen elkészült a település monográfiája, pontosabban már kéziratban várja a nyomdába kerülést. Ha megjelenik, olyan gazdag tára lesz községünk történelmének, mint amilyenné vált a Szegvári Falumúzeum fennállásának 45 éve alatt.

A centenáriumi gyűjtés

1947-ben úgynevezett 48-as bizottságok alakultak az országban az 1848-49-es forradalom és szabadságharc centenáriumának méltó megünneplésére. A kezdeményezés a Vallás- és Közoktatási Minisztériumból indult. A kiadott rendeletben gyűjtőmunkára buzdították az iskolák nevelőit és a tanulóifjúságot. Szegváron Jaksa János tanító szervezte meg a gyűjtést a községben és a környékbeli tanyákon. A gyűjtőmunkában részt vettek az akkori népiskola VIII. osztályos tanulói, valamint az általános iskola III. osztályosai. A tanítók közül Ivancsics Hedvig és Agócs Anna segített Jaksa Jánosnak. A gyűjtés úgy történt, hogy a tanulók elhozták otthonról a régi tárgyakat, mindenféle eszközt és dokumentumot, azokat átadták a tanítóknak. Meghatározott napokon délutánonként egyenesen a gyűjtőhelyre – a volt polgári kör épületébe – vihették a felajánlott régiségeket. Az idős és nehezen mozgó embereket személyesen kereste fel a tanító úr. Tőlük kézikocsikon szállították be a felajánlott tárgyakat a kör épületébe. Óriási mennyiségű és nagyon értékes néprajzi és helytörténeti anyag gyűlt össze néhány hónap alatt. Ebből rendezte meg az első néprajzi és helytörténeti kiállítást Jaksa János tanító úr 1948. március 14-15-én a polgári kör épületének összes helyiségében. Ez volt az úgynevezett „centenárius kiállítás”, amelyhez hasonló valamennyi településen létrejött, ha a tanítók fontosnak tartották. A kiállítás fő helyét az 1848-49-es forradalom és szabadságharc fellelt ereklyéi, tárgyai, dokumentumai foglalták el. A többi helyiségben a néprajzi

anyagot helyezték el. A tárgyi néprajz rengeteg értékes anyaga gyűlt egybe. Óriási volt a siker. Ezek nézték meg a kiállítást a vendégkönyv szerint. Ez az anyag lett a mai falumúzeum kiindulási alapja, mivel a szegváriak nem kérték vissza a kiállításra beadott tárgyaikat.

A falumúzeum létrejöttét hosszú utána-járás és előkészítés előzte meg. Mielőtt erről írnék, meg kell ismerni Jaksa Jánost, a tanítót, a helytörténészt, akiről Móra Ferenc így írt: „...Én sokkal több tanyai tanítót ismerek olyat, akinek szobrot emelnék, mint akinek a kezére nem adnék gyereket. (Három tanítót meg is tudok nevezni, akiknek mint régész hálával tartozom: az egyik Hock Lajos volt dorozsmai, a másik Kiss István kétegyházi, a harmadik Jaksa János pusztaszeri tanító.)”²

Jaksa János 1904. december 27-én született Tömörkényen, népes tanyai parasztagazda családban. Házukban együtt élt dédapa, nagymama, nagyapa, édesapja, édesanyja és apjának három fiatalabb testvére. Tanítói jó eszű, tehetséges gyerekek tartották. A taníttatás anyagi nehézségekbe ütközött, nehezen tudta rászánni magát a család. Végül mégis sikerült megoldani a nehézségeket. A kiskunfélegyházi tanítóképzőbe íratkott be, ahol néptanítói oklevelet szerzett. Pusztaszerre került tanítani az Árpád emlékmű mellett lévő Árpádalmi iskolába. Amikor önálló lett a község, ő lett az első iskolaigazgató. Móra Ferenc, a szegedi múzeum akkori igazgatója többször is végzett ásatásokat azon a tájon. A tanyai iskola szolgálati lakásán szállt meg. Jaksa János nem csak vendégül látta, hanem felajánlotta segítségét az ásatásokhoz, amit Móra szívesen fogadott. Jaksa János ekkor kedvelte meg a helytörténeti kutatást és a „múzeumi” munkát, amit aztán élete végéig gyakorolt, mint „amatőr”. A harmincas években a tanyai, falusi tanítókat rövid nyári tanfolyamokon képezték ki arra, hogy a környezetükben lévő tárgyi és szellemi néprajzi anyagot hogyan gyűjtsék, mert már ekkor látszott, ezek az értékek egyre fogynak. Az akkori szakemberek felismerték a tanyai, falusi tanítók szerepét ebben. Tudták, ha a tanítók nem foglalkoznak a néprajzi, helytörténeti gyűjtéssel, akkor elvesznek a tárgyi és szellemi néprajz elemei.

Jaksa János a pusztaszer-árpádalmi iskola előszobájában rendezte meg első néprajzi kiállítását, melynek anyagát tanítványai segítségével gyűjtötte a tanyák padlásairól, ólakból, színekből, górékből, istállók padlásairól.

1944. november 17-én került Szegvárra feleségével együtt. 1945. június 1-jétől ideiglenesen kinevezték iskolaigazgatónak, míg Ágoston Lajos rendes igazgató vissza nem tért. Azután tanított egészen nyugdíjazásáig. Szegváron töltött évei összefonódtak a

*Kemence a tisztaszobában
Oven in the bedroom*

néprajzi és helytörténeti gyűjtőmunkával, a falumúzeum létrehozásával, majd a falumúzeum új épületbe való költöztetésével és az új helyen való működtetésével.

Törekvés a falumúzeum létrehozására

1951. július 15-én a tanácsülésen a következők hangzottak el: „...Meg lettek javítva a Kurca-hidak, a közeljövőben tervbe van véve a múzeum létesítése állami támogatással, amely meg fogja őrizni Szegvár község néprajzi, történelmi és kulturális vonatkozású tárgyait.”³

Tehát megszületett, és írásban is rögzítve lett az első gondolat a falumúzeum létesítéséről. Tulajdonképpen ettől a pillanattól kezdve létezik az intézmény. Az igazi születésnapra bizony még várni kellett jó néhány évet. Még ebben az évben végrehajtó bizottsági határozat is született a leendő múzeum épületének a kijelölésére: „...A községtanács végrehajtó bizottsága a létesítendő múzeum részére a volt Polgári Kör helyiségét jelöli ki. Felhívja a vb. Titkárt, hogy a helyiség igénybeviteléről és kiutalásáról intézkedjék.”⁴

Ugyanez év októberében a végrehajtó bizottság a múzeum jellegét is meghatározta: „...A vb. a létesítendő múzeumot, mint *Falu múzeum* kívánja megvalósítani. A megvalósításhoz a végrehajtó bizottság a Múzeumok Országos Központjának kiküldöttjének szóbelileg megajánlott 9000 forint pénzeszeget folyósítani kéri. Ezen összegből belső átalakítást, festést és belső berendezést eszközölni tudná.”⁵ Ezután több, mint három évig nem került napirendre a múzeum ügye. Ennek ellenére bizonyára folytatódott a múzeum szervezés, mert 1954 júniusában megjelent egy írás a Viharsarok című napilapban, melyben Jaksa János beszámolt a

hamarosan megnyíló falumúzeumról és annak fontosságáról.⁶

Ezt követően 1954. július 25-én hivatalosan is megnyílt a szegvári Falumúzeum a Hunyadi János utca 13. szám alatt, a volt Polgári Kör épületében. „Megnyílt Szegváron Csongrád megye első falumúzeuma” címmel jelent meg a híradás a Viharsarok című napilapban 1954. július 27-én. A cikk méltatja Jaksa János önzetlen munkáját, ami a „móraferenci rózsetűz melegéből született és táplálkozott”. Jaksa János Móra Ferencről nevezte el a falumúzeumot, az író iránti tiszteletből. Ezt a nevet nem viselhet sokáig a falumúzeum, mert az 1950-es évek ismert néprajzi szakértője, Csalog József szentesi múzeumigazgató nem tartotta helyesnek az elnevezést.

Jaksa János múzeumvezető az első pillanattól kezdve vendégkönyvet vezetett. Így mindegyik nyitvatartási nap látogatóinak nevét és számát ismerjük. A falumúzeum megnyitási napján, 1954. július 25-én, vasárnap 2200-an látogatták meg a falumúzeumot. A nyitás estéjén megrendezett bál vendégei közül is megtekintették 600-an. Az első napon 22.30 óráig volt nyitva. Ezt követően hétvégeken és délutánonként lehetett látogatni az új intézményt, mivel tanított a múzeumvezető. A látogatók száma átlagosan 9-13 ezer volt az ötvenes évek második felében.

Az első években gyűjtési naplót vezetett Jaksa János, melybe beírta a gyűjtött tárgyak adatait: sorszámát, vételárát, nevét, mire használták, hány éves, és azt is, hogy kitől és mikor gyűjtötte. Később abbamaradt ez a precíz „leírásos leltározás”, szabványos leltárkönyvet kellett vezetnie. A gyűjtőmunka tovább folyt a hatvanas években. A tárgyak egyre szaporodtak és lassan

kicsinek bizonyult a községi tanács által adományozott valamikori polgári kör épülete. Új épület után kellett nézni, mert nemcsak a kiállítóhelyiségek száma bizonyult kevésnek, hanem a raktárak is megeltek.

Új helyre költözik a falumúzeum

A Községi Tanács Oktatási, Népművelési és Családi Ünnepeket Szervező Állandó Bizottsága hatáskörébe tartozott a falumúzeum, mint intézmény. Ennek a bizottságnak számolt be munkájáról Jaksa János múzeumvezető 1967-ben. Ekkor esett szó arról, hogy a „hét lábás” Szeri Lajos-féle házat kellene megvásárolni a falumúzeum számára, mivel a régi épületet már kínosna a gyűjtemény. Ez a ház a templom közelében állt. Egy gyönyörű, hatalmas nádtetős régi épület, az utcai részén hét oszloppal. A Gróf Károlyi család építtette az 1740-es években ispánháznak. Most két család lakott benne. Jaksa addig járt utána, míg meglelt az eredménye. Az Országos Műemléki Felügyelőség Műemlékfelügyeleti Osztálya 1968. november 25-i keltezéssel 200.000 Ft műemléki támogatást adott a ház megvásárlására.

Megkezdődött az épület átalakítása, helyrehozása. Hosszú, kitartó, türelmes várakozás és munka eredményeként végül 1973. szeptember 30-án a Múzeumi és Műemléki Hónap nyitóprogramjaként felavatták az új falumúzeumot. A rendbehozatala, átalakítása 1,5 millió forintba került. A megvásárlást és a felújítást a szegedi Móra Ferenc Múzeum és az Országos Műemléki Felügyelőség segítségével bonyolították le. Végre méltó helyre került a nagy mennyiségű és nagy értékű gyűjtemény. A kiállítások rendezését a szegedi múzeum munkatársai végezték, dr. Juhász Antal a néprajzi kiállításokat, Oltvai Ferenc és Goldman György a levéltári anyagot.

Az épület nyolc kiállítási helyiséggel rendelkezett. Az első helyiség az előszoba volt, ahol Purgel Ferenc helyi amatőr festő két nagyméretű festményét helyezték el, valamint a Kossuth relikviákat. A második helyiségben a helytörténet írásos dokumentumai: donációs diplomák, névsorok, fényképek kerültek elhelyezésre. A harmadik szobában egy szegvári szabadkéményes konyha pontos mását rendezték be a pitvarral együtt. A következő szobába a századforduló előtti szegvári fazekasok munkáit helyezték el, majd a festmények termei következtek. Ezekben kapott helyet több értékes alkotás között egy Tornyai János festmény is.

A sarki szobában szegvári „tisztaszobát” rendeztek be búbos kemencével, faragott bölcsővel, tulipános ládával, tornyos nyoszolyával, sarokpaddal, szublóttal és a többi kiegészítő berendezéssel. Az egyik kisebb szobába a szegvári pásztorkodás és a kenderfeldolgozás eszközei kerültek. A bejárat-

*A falumúzeum épülete
Building in the Village Museum*

tól jobbra lévő helyiségekben kapott helyet Jaksa János irodája. A begyűjtött tárgyakat öt raktárhelyiségben lehetett tárolni.

Perneki Mihály, a megyei levéltár munkatársa e sorokkal méltatta az intézményt és létrehozóit: „Hisszük, hogy Csongrád megyében még sok szegvári Falumúzeum létesül. Nem kívánhatunk jobbat, mint sok-sok Jaksa Jánost Csongrád megyének és az országnak, mert nélkülk nem létesülhetne falumúzeum a községekben. Gyűjtési tevékenységük felbecsülhetetlen, mert »éjfél előtt öt perccel« mentik meg az utókornak a magyar falusi, paraszti életmód emlékeit. Az utókor ezt sohasem felejtí el nekik.»

A már ekkor nyugdíjas Jaksa János továbbra is lelkesen folytatta munkáját, hiszen nagy álma valósult meg az új múzeum létrejöttével. Sokat segített a híres Szegvár-Tűzköves régészeti lelőhely feltárásában. Munkáját elismerték a múzeumi szakemberek, a község lakói, vezetői is. A rendszerváltás után az önkormányzat utcát nevezett el róla. Eseményekben és eredményekben gazdag élete 1981-ben fejeződött be.

Új vezető a falumúzeum élén

Jaksa János múzeumvezető halála után, 1981. június 1-jétől engem, a helyi általános iskola igazgatóját bíztak meg a falumúzeum vezetésével. Jól ismertem Jaksa János munkásságát, a falumúzeumot, a helytörténeti és néprajzi gyűjtőmunkát. Az egyetemen neveléstörténetből írtam diplomamunkám, melyhez a kutatás minden lépcsőjét végig kellett járnom. Ez később sokat segített múzeumvezetői munkámban.

A falumúzeummal kapcsolatos koncepciómat három téma köré csoportosítottam: 1. A falumúzeum felhasználása az általános

iskolai nevelő- oktató munkában. 2. A közművelődési tevékenység: a község múltjának megismertetése a lakossággal, kiállítások rendezése. 3. Helytörténeti és néprajzi tárgyak gyűjtése, szellemi értékek felkutatása, lejegyzése, publikálása.

Az első pont szerinti tevékenységet már Jaksa János is folytatta évtizedek óta, csak nem tudatosan, nem tervszerűen, hanem ahogy adódott. A falumúzeum, mint idegenforgalmi attrakció szerepelt a falu életében. Értékes néprajzi gyűjteményét, állandó kiállításait sokan látogatták. Tanévenként az iskola tanulói is megtekintették egy-egy rajzóra, osztályfőnöki óra alkalmából. A híres Szegvár-Tűzköves és a többi régészeti lelőhely anyaga alig, vagy egyáltalán nem szerepelt kiállítva. Hiányzott a nagy múltú község történelmének kronológiai rendbe szedett tárgyi- és írásos emlékeiből készített állandó kiállítás, amely hozzájárult volna a tanulók helytörténeti ismereteinek kialakításához. Első tevékenységem között szerepelt a történeti anyag kibővítése a Szegvár-Tűzköves újkőkori telep leletanyagával. Az állandó kiállítás létrejöttét dr. Vörös Gabriella, a szentesi Koszta József múzeum akkori vezetője és munkatársai támogatták és el is készítették. 1982 őszén már meg is nyílt a didaktikus kiállítás két teremben.

A következő években tovább bővült a helytörténeti anyag. Az egyik helyiségben hosszú posztamensre a különböző történeti korok jellemző leleteit, pattintott követ, csiszolt kőből készített eszközöket, a Körös-kultúra, a Tiszai-kultúra jellegzetes kerámia anyagát tettük ki. Ezeket kézbe vehetik, tapinthatják, szagolhatják, tehát több érzékszervükkel is birtokukba vehetik a látogatók, a történelem órán résztvevők. Ezáltal

hozzájárulnak a szerzett ismeretek elmélyítéséhez.

Ezt követően a község történetének keresztmetszetét bemutató régészeti kiállítást hoztunk létre két tárlóban a jellegzetes régészeti leletekből. Az őskortól a középkorig terjedő időszak leletei kerültek egymás mellé kronológiai sorrendben. A különböző történeti korok emberének eszközeit, alkotásait egymás mellett láthatja a nézelődő. Összehasonlításokat végezhet, elmélyítheti ismereteit, láthatja a fejlődést, megismerheti a község területén valaha élt népek, kultúrák ismertetőjegyeit.

Az 1992-ben létrehozott „Szeg várának kövei és vasai” című kiállítással, melyet Rózsa Gábor mérnök-muzeológus rendezett, Vigh László és Arató Mátyás restaurátorok készítettek a XVI. század eleji Dóczy castellum feltárásának anyagából, szinte megvalósult a falumúzeum funkciójának bővítésével kapcsolatos koncepcióm: az iskolai nevelés, oktatás támogatása, kiszolgálása. Ez időtől kezdve az általános iskola 3. évfolyamától a 8. évfolyamig környezetismeret, történelem, rajz, osztályfőnöki, technika, ének órákat tarthatnak a falumúzeumban az igényes szaktanárok, osztályfőnökök. Igyekezem mindenkor segítséget adni egy-egy rendhagyó óra tartásával, tanórákhoz kapcsolódó „tárlatvezetéssel”, témához szükséges tesztlapok, ismeretmélyítő feladatlapok készítésével, a gyermekeket érdeklő időszaki kiállítások rendezésével tanár, tanító kollégáimnak.

Ilyen időszaki kiállítás volt a „Világítóeszközök és lámpák”, „Papírpénzek a község történelme során”, „Fémpénzek és érmék”, „Fegyverek a középkorban”, „Szalvétagyűjtők kiállítása”, „A falumúzeum legszebb cserépedényei”, „A Falumúzeum legrégebbi könyvei”, „250 éves a szegvári iskolai oktatás” című kiállítás.

A szaktanárok, osztályfőnökök, tanítók tanmeneteikbe bevették ebben az időben a múzeumlátogatást, tehát tudatosan használták fel oktató, nevelő munkájukhoz a Falumúzeumot. Teljessé mégis akkor vált ez a tudatos bipoláris kapcsolat a falumúzeum és az iskola között, amikor 1994-ben megjelent „Mesél a szegvári határ” című helytörténeti olvasókönyvem. Ez a könyv olyan eszköz lett a szaktanárok és tanítók kezében, mely a Falumúzeummal együtt lehetővé tette, hogy a helytörténetet tantárgyként bevezessék az iskolában. 1994 tavaszán a tanterület egyhangú szavazattal tantárgynak ismerte el a „helytörténetet”. 1994 őszén 4. osztálytól kezdve már tanítottuk. Az első pillanattól kezdve igyekeztem bekapcsolni a falumúzeumot a közművelődésbe, sőt az idegenforgalomba, a falusi turizmus kialakításába is. Az első időszakban – a nyolcvanas évek elején – a régészek munkáját és munkájuk eredményét ismertettem meg a lakossággal úgy, hogy az ásatást végző régészeket

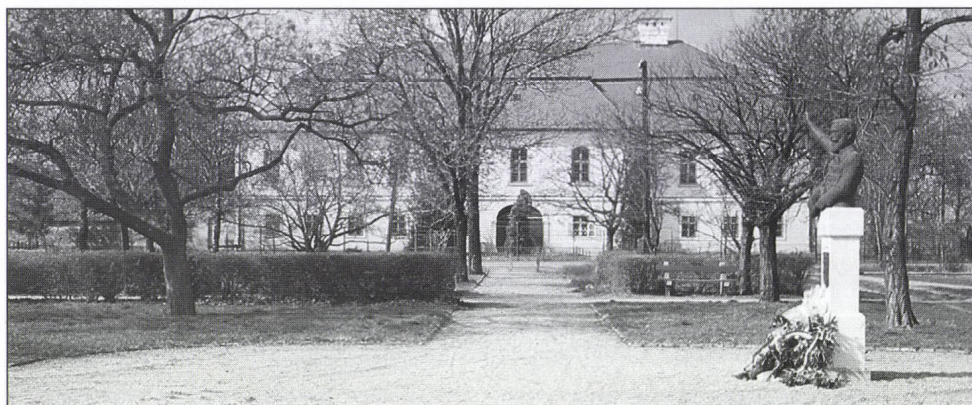
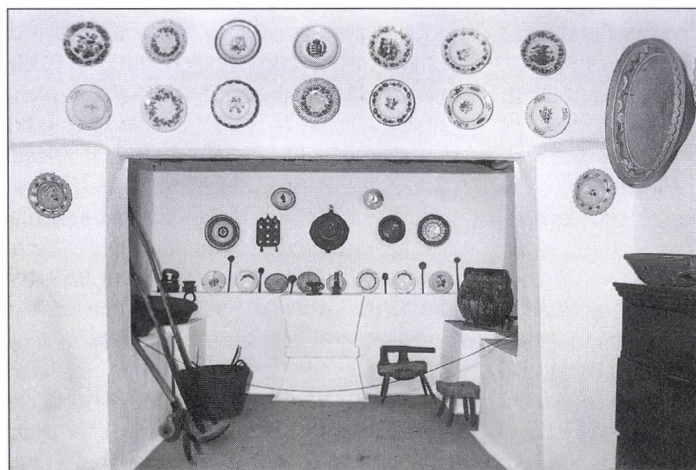
felkértem diavetítéses (később videós) előadások tartására. Nagy sikerű, sok hallgatót vonzó előadássorozatok voltak ezek. Dr. Vörös Gabriella, Rózsa Gábor, Lőrinczy Gábor, Béres Mária, Horváth Ferenc régészek tartottak előadásokat. Ennek, valamint a helyi újságunknak, a Szegvári Naplónak köszönhetően a régészek közismert és köztiszteletnek örvendő emberek lettek községünkben, ami megkönnyítette munkájukat. (Természetesen ehhez hozzájárult szimpatikus egyéniségük is.)

Később múzeumi kiállítások, bemutatók, vetélkedők, versenyek tartásával igyekeztem a község történetét, múltját megismertetni a fiatalokkal, idősebbekkel. 1994-ben megírtam a „Szegvár a vizek falva” című idegenforgalmi kiadványt, mely ismeretterjesztő munkának is elfogadható, mivel foglalkozom benne a község múltjával, néprajzával. A községbe látogató vendégek szívesen és örömmel forgatják a szép küllemű, értékes tartalommal bíró kiadványt. A koncepcióm 3. pontjához tartozó feladatok megvalósulásáért is sokat dolgozom. A néprajzi és helytörténeti tárgyak gyűjtése folyamatos. Iskolások, felnőttek hozzák a paraszti élet eszközeit, a helytörténet tárgyi és írásos, fényképes emlékeit. Alig férünk, raktáraink zsúfoltak.

Helytörténeti és néprajzi kutatással is foglalkozom. Dolgozatokat, pályázatokat írok. Feldolgoztam a község oktatásügyének, iskoláinak történetét az I. világháborúig. Megírtam a szegvári Önkéntes Tűzoltó Egyesület történetét, a szegvári iskolák államosításának történetét, a szegvári körök, egyesületek történetét, a Szegvár és Vidéke Takarékszövetkezet történetét, a szegvári iskolák történetét 1939-1945-ig, a Gazdálkodási szokások a két háború között, Szegvár és Kossuth Lajos c. munkákat.

Sikerült megszerveznem a Tanulmányok Szegvár történetéből című monográfiát, melynek 16 írója Csongrád megye ismert tudósa. A kézirat még nem került kiadásra.

*Konyharészlet a falumúzeumban
Kitchen detail in the museum*

*A volt Vármegyeháza épülete
Building of the late county hall Fotó: Kovács Lajos*

A falumúzeum mai állapota

Az ez év július 25-én 45 éves falumúzeum épületében tíz kiállítószoba, irodahelyiség és raktárszobák vannak. A falu történetével kapcsolatos anyagot öt teremben helyeztük el. Három szoba a szegvári néprajzi anyagot tartalmazza, ez a néprajzi kiállítás. Egy szoba dr. Bartucz Lajos antropológus emlékszobája. A Pici Galéria nevű szobában időszaki képzőművészeti és egyéb kiállításokat rendezünk. Itt kapnak helyet Katona Kiss Ferenc szegvári születésű festőművész képei. Az első kiállítóhelyiségben, az előszobában, a bejáratnál szembeni falról a múzeumot alapító Jaksa János fotója tekint a látogatóra.

Utószó

Jaksa János 1968-ban megtalálta az új múzeumnak való épületet, a valamikori ispánházat, mely azóta is szolgálja a település lakóit, a közművelődést, sőt az idegenforgalmat, mint falumúzeum. Jelenleg ugyancsak kicsinek bizonyul a szépen helyreállított épület. Kevés a kiállítóhelyiség, a raktár. A meglévő kiállítások nagy része több évtizede áll, rájuk férne a felújítás. Ehhez egy másik, nagyobb épület kellene. Erre nagyon megfelelne a volt vármegyeháza, melyet nem régen gyönyörűen felújítottak, mostanában már üres. Maga az épületegyüttes rengeteg szobájával, termével, udvarával, parkjával, benne a „vár” ásatásaival, gazdasági (konyha, ebédlő, raktárak) és egyéb kiszolgáló létesítményeivel lehetne a község kulturális-, helytörténeti és információs centruma. A jelenlegi korszerűtlen „kultúrházat” felválthatná. Megfelelő helyet biztosítana hangversenyeknek, képzőművészeti kiállításoknak, helytörténeti múzeumnak, könyvtárnak, kluboknak, szak-

köröknek, konferenciáknak és még lehetne sorolni. Mindezt egy helyen, kulturált, esztétikus környezetben. A falumúzeumból elkerülő helytörténeti anyag helyét a gazdag néprajzi gyűjtemény foglalhatná el önálló néprajzi – népéleti kiállításaként. Ezzel az „átszervezéssel” a megyében, de lehet, hogy a régióban is egyedülálló és mindent magába foglaló közösségi ház alakulhatna ki, benne rendkívül gazdag anyaggal rendelkező községi helytörténeti múzeummal.

Jegyzetek

1. Kalicz Nándor: Agyagistenek. Budapest, 1980.
2. Móra Ferenc: Véreim, parasztjaim. Budapest, 1958. 918 old.
3. 52-1/1951. I. szám Tanácsülési jegyzőkönyv. Szegvár
4. 52-28/4/1951. Végrehajtó bizottsági jegyzőkönyv. Szegvár
5. 52-42/4/1951. Végrehajtó bizottsági Jegyzőkönyv. Szegvár
6. Viharsarok 1954. június 14. 5. o.

The Village Museum of Szegvár is 45 Years Old

The Village Museum was established by schoolmaster János Jaksa in 1954. The material of local history and ethnography was collected by the village-dwellers with the lead of the school-master. The first museum building was soon filled up, and another became needed. The museum moved to the manorial bailiff house built in 1740. After the renewal the collected material was placed in eight showrooms and several stores. The new village museum was opened to the public on 30 September, 1973. After the death of János Jaksa in 1981 the leadership was given to head-master Lajos Kovács, whose first thing to do was to enlarge the local history exhibition with the remarkably rich archaeological material. In a few years the village museum became an important educational place in Szegvár.

Permanent exhibitions: [archaeology] Flint exhibition (two rooms); The stones and irons of the castle of Szeg; [ethnography] Lajos Kossuth related relics; Life of people in the turn of the century (three rooms); The memorial room of anthropologist Lajos Bartucz; Pici Galéria – temporary fine arts exhibitions and the pictures of Ferenc Katona Kiss.

„Az év múzeuma 1998” pályázatról

Selmezi Kovács Attila

Harmadik alkalommal került sor „Az év múzeuma” pályázat ünnepélyes eredményhirdetésére 1999. május 15-én a Múzeumi Világnap alkalmából rendezett Múzeumok Majálisa megnyitó ünnepségén. Dr. Hámori József miniszter képviselője dr. Visy Zsolt helyettes államtitkár (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) adta át a két díjnyertes múzeum igazgatójának „Az év múzeuma 1998” kitüntető táblát és a vele járó egymillió forintos díjat.

A pályázatot az előző évihez hasonlóan a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Szakmai Kollégiumával (mely a két fődíj fedezetét biztosította), a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Osztályával, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságával és a Magyar Múzeumok Szövetségével közösen hirdette meg az 1998-as évre a magyarországi múzeumok munkájának elismerése céljából. Az 1999. január 31-i határidőig 12 érvényes pályázat érkezett. Pályázott még a Székely Nemzeti Múzeum Képtára (Sepsiszentgyörgy – Sf. Gheorghe, Románia) is, ahol Barabás Miklós festőművész halálának századik évfordulója alkalmából rendeztek nagy visszhangot kiváltott kiállítást és konferenciát 1998 nyarán; a bíráló bizottság azonban ezt a pályázatot nem vehette figyelembe, mert a kiírás Magyarország területére szólt.

A kiírók által felkért szakemberekből álló bíráló bizottság (Deme Péter, Ecsedy István, Kecskeméti Tibor, Kovács Tibor, Matskási István, Pintér János, Selmezi Kovács Attila, Vásárhelyi Tamás, továbbá Fűrészné Molnár Anikó és Poroszlai Ildikó, az előző évi pályázat nyertes múzeumainak vezetői) élt a kiírásban szereplő lehetőséggel és úgy döntött, hogy nem az eredetileg tervezett két kategóriában (országos ill. megyei múzeumok valamint regionális ill. tájmúzeumok) hirdet eredményt.

A bizottság a beküldött pályázati anyagok ismeretében és meglátogatva az összes intézményt, alapos, számos szempontra kiterjedő vita után hozta meg döntését. Megállapította, hogy valamennyi pályázó jelentős eredményeket ért el az 1998. évi szakmai és tudományos tevékenységében, kiállítások rendezésében, a közönséggel kialakított kapcsolatairól területén, ezért minden múzeum elismerést érdemel munkájáért.

Az alábbiakban a pályázaton szereplő múzeumokról a bizottság által adott értékelésekből idézünk.

Gödöllői Királyi Kastélymúzeum

A Királyi Kastély Közhasznú Társaság keretében 1995-ben alapított múzeum 1998-ban az ország egyik legszebb, külföldi és hazai érdeklődők (214 ezer fő) által egyaránt szívesen látogatott intézménye volt. A magas színvonalú, szépen restaurált tárgyak tömegét bemutató, egységes arculatú, többnyelvű állandó kiállítás és a reprezentatív környezet szinte elkápráztatja a látogatókat. A korabeli dokumentumok alapján helyreállított enteriőrök bepillantást engednek a királyi család mindennapjaiba, ugyanakkor a történelmi háttér is felelevenítik.

Erzsébet királyné halála századik évfordulójának évében tovább gyarapodott a szépen gondozott gyűjtemény, jelentősen bővült az állandó kiállítás. Számos kiemelkedő szakmai és kulturális rendezvényt tartottak, reprezentatív és olvasmányos kiadványokat jelentettek meg.

A múzeum és a Kht. munkatársai példamunkát ötvözik a szakmai műhelymunkát és a múzeumi feladatokat a kultúra értékeinek színvonalas közvetítésével. A kulturális örökség e kimagasló egységében új kulturális és turisztikai funkciók meghonosítására is törekcsenek.

Hadtörténeli Múzeum, Budapest

A jelentős múlttal és speciális gyűjteményekkel rendelkező intézmény 1998-ban ünnepelte fennállásának 80. évfordulóját, és ez évben rendezte meg nagysikerű kiállítását az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére. A *Fényesebb a láncnál a kard* című tárlat koncepciójában, kidolgozottságában és installációjában egyaránt kiemelkedő. Ez a kiállítás az országos ünnepségek központi rendezvénye volt. A muzeológiai szakma által is pozitívan értékelt és a nagyközönség részéről nagy számban (közel százezer látogató) felkeresett bemutató az utóbbi évek egyik legjobb hazai történelmi kiállítása.

A központi rendezvény mellett 13 időszakos és 25 vándorkiállítás, számos közművelődési program (vetélkedő, múzeumi óra, hangverseny, kórustalálkozó), gazdag és sokrétű kiadványozási munka jelzi a múzeum 1998. évi kiemelkedő tudományos, muzeológiai és közművelődési tevékenységét.

Jász Múzeum, Jászberény

A jászok múzeuma ebben az évben ünnepli megnyitását 125. évfordulóját. Az 1990-es évek közepén sor került az épület rekonstrukciójára, ezt követően 1998. március 5-én nyílt meg az *Élet a jászok földjén* című új régészeti-történelmi-néprajzi állandó kiállítás.

Az igényes tárlat kerek áttekintést nyújt a jászok múltjáról, feltárva az 1980-as évek ásatásai során előkerült gazdag régészeti leletanyag egy részét is. A magas szakmai színvonalú, idegen nyelvű szövegekkel is ellátott bemutató középpontjában, kiemelt helyen látható a Lehel kürtje. Az 1998-as év időszakos kiállításai is nagy érdeklődést váltottak ki, a látogatók száma többszöröse volt az előző évinek (15 ezer). A helyszűke ellenére szakszerűen tárolt gyűjtemények feldolgozottsága jó.

A múzeum a Jászság legjelentősebb kulturális központja. Ebben komoly társadalmi támogatást jelent a Jász Múzeumért Alapítvány. A múzeumban szerkesztik hatodik éve az alapítvány által kiadott *Redemptio* című honismereti folyóiratot, mely színvonalas írásokkal segíti a jász és kun települések identitástudatának elmélyítését. Példaértékű a múzeum közönségkapcsolati tevékenysége, a régióban működő honismereti szakkörök és helytörténelmi gyűjtemények szakmai segítése. 1998-ban két jelentős kiadványt és népzenei kazettát jelentettek meg.

A Jász Múzeum tudományos kutatói, feldolgozó és közművelődési munkájával, rendezvényeivel, kiállításával és kiadványaival meghatározó szerepet tölt be Jászberény és a Jászság kulturális életében, őrző és közkinccsé teszi a régióban a nemzeti kulturális örökséget.

Képfestő Múzeum, Pápa

Az egykori képfestő-dinasztia, a neves Kluge-család ipartörténelmi jelentőségű házában eredeti műszaki berendezéseket és technikákat, valamint nyomómintákat és anyagokat mutat be a múzeum. 1998-ban sikerült megőriznie fennmaradását, alapítványi kezelésbe került, az épületek karbantartása, részben felújítása is biztosítottak látszik. A múzeum vezetője sok munkával, pályázatokkal, személyes kapcsolatokkal biztosította az intézmény működését.

Az állandó és időszakos kiállításokon a látogatók (több mint 15 ezer) szívélyes és alapos vezetést kapnak. 1998-ban a szakmai munkára, ezen belül a több száz darabos mintafagyűjtemény restaurálására sikerült fedezetet szerezni. Az intézmény élő kapcsolatot tart a megye múzeumaival, a város más kulturális intézményeivel, e mellett összefogja a szakma még működő hazai műhelyeit, aktív mestereit.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest

A múzeum legjelentősebb eredménye 1998-ban a *Jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára* című nagyszabású látványos

aránt hatékony a jelenlétük, műhelyfoglalkozásaikkal a gyermekek több nemzedékét tanítják meg az emberi élet egyik legfontosabb ajándékára, a játékra.

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas

A múzeum ebben az évben ünnepli fennállásának 125. évfordulóját, amire 1998-ban minden tekintetben méltó módon készült. Pályázatokon és támogatóktól a Halasi Múzeum Alapítvány aktív közreműködésével az intézményi költségvetés többszörösét kapták és fordították szakmai feladatokra. Ez tette lehetővé, hogy felújították és idegen nyelvű szövegekkel egészítették ki az állandó kiállítást, háromnyelvű vezetőt jelentettek meg. Az 1848-as forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából restauráltatták Thorma János két hatalmas olajfestményét (Talpra magyar, Aradi vértanúk). Ezzel új, országos jelentőségű múzeumi látványosság született.

A jelentősen gyarapodó (több mint 70 ezer darabos) gyűjtemény szakszerű elhelyezését a raktári rend célszerű kialakításával érték el. A műtárgyak mintegy felét már számítógépen tartják nyilván, korszerűsítették az épület riasztórendszerét is. A mindössze két szakmuzeológust foglalkoztató intéz-

ményben 1998-ban két állandó és négy időszaki kiállítást rendeztek. Külön programokkal várják az iskolásokat. Elkészítették a névadó bronz mellszobrát és a múzeum emlékérmét.

A intézmény a helyi kulturális és tudományos élet központja, itt működik a Kiskunhalas Történelmi Kutatása Alapítvány és a Halasi Téka szerkesztősége. Kiadványaik szép kivitelben, színvonalas tartalommal készülnek.

A pályázat díjazottjai

„Az év múzeuma 1998” cím
és fődíj (1 millió Ft):

Jász Múzeum, Jászberény,

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Múzeumi Osztálya különdíja

(200 ezer Ft):

Pásztói Múzeum, Pásztó

Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi

Egyesület különdíja (200 ezer Ft):

Gödöllői Királyi Kastélymúzeum

ICOM Magyar Nemzeti Bizottság

küldöndíja (200 ezer Ft):

Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi

Múzeuma, Sárospatak

Írásbeli elismerés:

Kékfestő Múzeum, Pápa

On the „Museum of the Year 1998” Competition

Hungarian Museum Association–Pulszky Society, Museum College of the National Cultural Basic Programme, the Museum Department of the Ministry of National Cultural Heritage and the Hungarian National Committee of ICOM has invited tenders for the „Museum of the Year” award for the third time in 1998 with the purpose of recognising the scientific work of Hungarian museums. The jury made its decision after visiting the applicants and examining their yearly work.

Ceremonial announcement of the results took place on the Museum Day on May 15, 1999, in the opening ceremony of the Museum May Festival arranged in the Museum Garden of the Hungarian National Museum. The honourable plaquettes and two main prizes of 1,000,000 forints each were handed over by dr. Zolt Visy, deputy state secretary, commissioned by cultural minister dr. József Hámori to Jász Museum, Jászberény and Thorma János Museum, Kiskunhalas. Special prizes were awarded to the Royal Castle Museum of Gödöllő, Rákóczi Museum, Sárospatak and the Museum of Pásztó. Blue-dyeing Museum of Pápa was rendered written acknowledgements.

Lásd – See also: Képmelléklet I-III.

Majális ... és Múzeumi!

Juszkó Szilvia

„Milyen legyen egy Majális, ha Múzeumi?” Így kezdődött az a gondolat, amelyet Heleszta Sándor, a Magyar Nemzeti Múzeum akkor még Közönségkapcsolatok Főosztályának megbízott vezetője az első majális után, 1996-ban papírra vetett. Ezzel egyben körvonalazta is az eredeti elképzeléseket, felvázolta egy több tízezer főre tervezett, rendezett mulatság, „Múzeumkerti-bál” alapjait. Tette ezt akkor, amikor a honfoglalás ezeréves évfordulójának megünneplése kapcsán a múzeum-megújítási és -felújítási lázban a kulturális örökség védelme végre ismét nagyobb hangsúlyt kaphatott. Megújulni látszottak nemcsak a régi falak, de a szép számban nyílt kiállítások arculata is új szintet kapott, szellemiségük is új köntösben jelentkezett.

A Magyar Nemzeti Múzeum vezetését is ez a megújulási láz és az 1996-os év ünnepi hangulata ihlette arra, hogy életre hívja a Múzeumok Majálisát a Múzeumkertben, majd az épületben régi korok hangulatát idéző „Muzeológusok báljával” tegye emlékeze-

tessé az akkor éppen huszadik Múzeumi Világnapot. A szorosan vett szakma ünnepén, jeles napján ezzel is szeretne volna felhívni a nagyközönség figyelmét a múzeumok világában végbemenő ezredvégi változásokra, megújulási törekvésekre, a szakma figyelmét pedig az összefogás szükségességére és a közös fellépés erejére.

Idén immár negyedik alkalommal rendeztük meg a Múzeumok Majálisát, amely alapjaiban azóta is őrzi az eredeti célokat, az első év adta szerkezetet. Az eredendően hagyományteremtő rendezvény a negyedik alkalom után ugyan még nem mondható hagyományosnak – hiszen ez a komoly jelző csak 10-20 év múltával adható jogosan – de a legkritikusabbak sem vonhatják kétségbe: a gyermek átesett az első gyermekbetegségeken, és még mindig életben van.

Az első alkalom óta egy alapvető momentummal bővült a rendezvény, mely különleges rangot kölcsönöz a Majálisnak a múzeumok világában: a Pulszky Társaság által kezdeményezett és lebonyolított „Az év múzeuma” pályázat eredményhirdetése és díjkiosztása immár második alkalommal kapcsolódik egybe a Múzeumok Majális

megnyitásával, ünnepi felhangot adva ezzel a két napnak.

A Majális négy év elteltével talán már elvesztette kezdeti báját, azt az ártatlan naivitást, amely a kezdetet jellemezte, amikor a töméntelen váratlan helyzetet gyakran csak a rögtönzés, az újdonság iránti lelkesedés oldotta meg, s talán kevesen éreztük át, hogy több tízezer ember szellemi és testi jóltartásáról igyekszünk itt gondoskodni.

A múzeum hétköznapjaitól merőben eltérő élethelyzetekben és munkafolyamatokban ugyanakkor kiforrott az alkotó- és szervezőgárda összehangoltsága, több mint hatvan ember színpad mögötti összjátéka. A pénzügyi alapok megteremtése, a reklám és propaganda megszervezése, a több száz meghívás, felkérés, a műsor összeállítása, az igények összegyűjtése és a kert berendezése, a kétnapos program lebonyolítása, majd az egyre bonyolultabbá váló pénzügyi elszámolás mind a Nemzeti Múzeum Gazdasági, Biztonsági, Műszaki és Közművelődési Főosztályainak feladata és tiszte. A kollégák több hónapos munkája nyomán áll össze ezer apró részletből a Múzeumok Majálisának két napja. Kérdezhető, vajon megéri-e a ren-

Kis múzeumok a nagyvárosban

A magyarországi múzeumi hálózatban számukat és feladatukat tekintve egyaránt jelentős helyet foglalnak el a helytörténeti gyűjtemények. Áldozatos hétköznapijaikról mégis keveset tudunk, sőt gondosan összeállított kiállításai sem mindig kapják meg az őket megillető figyelmet. Most kezdődő sorozatunkkal a fővárosi helytörténeti gyűjtemények és múzeumok történetét igyekszünk bemutatni, megosztva az Olvasóval a mindennapok gondjait, az ünnepnapok örömét csakúgy, mint a sokszor keserű tapasztalatokat. És nem utolsósorban, ezen írások segítségével is keressük a helytörténet új barátait és támogatóit. A sorozatot Holló Szilvia Andrea gondozza. – A szerk.

A Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Siklós Zsuzsa

Kispestnek már több mint 125 éves a története. Az itt élők, az ide költözők büszkén vallják magukat kispestieknek, annak ellenére, hogy 1950-ben a korábbi város elvesztette önállóságát és Budapest XIX. kerülete lett. Ez egyaránt jelentett előnyöket és hátrányokat. Sokan bizakodtak, hiszen a fővároshoz tartozás kérdése már a XX. század eleje óta foglalkoztatta az itt élőket. Ugyanakkor többen attól féltek, hogy elvesznek „Budapest sűrűjében” és a hivatalok kevéssé figyelnek majd az itt élők gondjaira, bajaira, a közösség múlthoz értő tagjai pedig legjobban attól tartottak, hogy az egyesüléssel megszűnnek, elvesznek a múlt emlékei.

A városhoz való kötődés, a lakóhely szeretete jellemezte és jellemzi ma is az itt élőket. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a helytörténeti gyűjtésnek is komoly múltja van Kispesten. Már az 1930-as években felvetődött, hogy a várostörténeti kutatások eredményeként összegyűjtött tárgyak bemutatására városi múzeumot lehetne létrehozni. 1935-ben polgármesteri rendelet intézkedett arról, hogy hivatalosan megalakuljon a gyűjtemény. 1938-ban Kispest város munkatervében, 1940-től pedig már költségvetésében is szerepelt a múzeum létrehozása. Ismereteink alapján e célra a város önálló épületet nem biztosított, de az 1943-ból fennmaradt leltárkönyv tanúsága szerint 720 tételt regisztráltak. Főleg rajzok, festmények, fényképek, filmek voltak azok az emlékek, melyeket a lakosság felajánlott a városi múzeum számára. Leltárba vették Kossuth Ferenc dísztáviratát is, melyet 1909-ben küldött a Kispesti 48-as Függetlenségi Párt megalakulása alkalmából. A háborús évek alatt ez az anyag részben eltűnt, részben elpusztult.

Az 1946-1947-ben megrendezett újjáépítési kiállítás ébresztette fel ismét az igényt arra, hogy a város történetét megőrkítő dokumentumokat szakszerűen gyűjtsék, az utókor számára megóvják. Így a három éves tervben már újból szó volt a múzeum létesítéséről. Bár számos hivatalos terv készült arra vonatkozóan, hogy megfelelő körülmé-

nyeket biztosítsanak a helytörténeti gyűjtemény számára, azonban ez a kérdés sokáig a helyi pedagógusok, lokálpatrióták ügye maradt.

Benyó Márta tanárnő lelkes, fáradhatatlan, szívós munkával tartotta életben a helytörténeti kutatást, akkor is, amikor éppen nem volt aktuális évforduló, melynek hivatalos ünnepléséhez a kerület vezetése rendszeresen használta a gyűjteményt. Az 1970-es években, amikor a helytörténeti kutatások fellendültek, televíziós vetélkedőket rendeztek. A Hazafias Népfrent által támogatott helytörténeti klubok jó szolgálatot tettek a lokálpatriotizmus erősítésének. A gyűjtemény, melyet kiállításokon időről-időre bemutatnak a kerület lakosainak, adományok útján és a gyűjtőmunka eredményeként gyarapodott, s a megnövekedő anyag számára egyre kisebb lett a bemutató- és raktártér.

Az 1930-as években elindult múzeumalapítás több kitérővel 1974-ben ért nyugvópontra – de nem végpontra –, amikor a helytörténeti anyag hivatalos működési engedélyt, állandó kiállítóhelyet és raktárt kapott. Ettől kezdve főállású muzeológus irányította a gyűjtő- és feldolgozó munkát.

A kezdeteket nem megtagadva, de a kerület történeti múltjához igazodva bővítették az anyagot. A gyűjteményben ezután már fellelhetőek a Kispest történetére vonatkozó legfontosabb forrásmunkák, korabeli újságok, aprónyomtatványok, levelezőlapok, fényképek, térképek, képzőművészeti alkotások. Az 1900-as évek óta itt működő nyomdák a helyi igényeket kielégítve jelentős számban adtak ki kispesti vonatkozású reklámcédulákat, plakátokat, más nyomdai termékeket, melyek mostanra a gyűjtemény legértékesebb darabjaivá váltak. Az életmódkutatást segítő tárgyi anyag, ha nem is egységes, nem is teljes körű, mégis jelentősnek mondható.

Az 1974-ben megnyitott kiállítóhely a helytörténeti emlékek bemutatásán túl, galériaként is működött. Nevében őrizte Nagy Balogh János helyi képzőművész emlékét és kiállítási lehetőséget biztosított a nevével fémjelzett képzőművészeti csoport működésének. E tevékenységnek köszönhetően a gyűjtemény jelentős kortárs képzőművészeti alkotásokkal is gazdagodhatott. A kiállítóhely megnyitásával megoldódni látszott a helytörténeti munka ügye, azonban rövidesen újabb

dilemma elé kerültek az itt dolgozó kollégák: a kiállítóhely galéria funkcióját erősítsék-e, vagy egy állandó helytörténeti kiállítást hozzanak létre? Az egyetlen összefüggő térből álló terem a két funkciót ugyanis nem tette lehetővé. Végül az évenkénti egyszeri helytörténeti kiállítás mellett döntöttek, így adva teret a kerületi képzőművészeti csoportok rendszeres megjelenésének is.

A gyűjtemény sorsa 1989-ben ismét kérdésessé vált. Az addigi kiállítóhelyet megszüntették, az anyag újra ládába, penészes pincékbe került, félt volt, hogy teljesen megsemmisül. Az 1989-1990-es években a közművelődési intézményhálózat átalakításával új probléma vetődött fel, mely talán a mai napig sem tisztázódott egyértelműen. A kerületi önkormányzat tulajdonosi joga lehetővé teszi-e, hogy egyes közgyűjtemények felett saját hatáskörben döntsön. E jogából fakadóan megszüntetheti-e – *nota bene* –, eladhatja-e a műtárgyakat. A helytörténeti

gyűjtemények a nemzeti kulturális örökség részét képezik-e, vagy csupán egy kerület, volt városrész múltját tükrözik? Kispesten végül is szerencsésen alakult a helytörténeti gyűjtemény sorsa, miután a Budapesti Történeti Múzeum kezdeményezésére és irányításával megindult a gyűjteményi anyag mentése. A fővárosi helytörténeti szaktanácsadó segítségével és önkormányzati összefogással 1996-ban, a községgé szerveződés 125. éves évfordulója alkalmából ismét megnyílt – új helyen, új állandó kiállítással – a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény. A Kispest történetét a kezdetektől Nagy-Budapest kialakításáig bemutató kiállítás a kispárt, a civil élet színtereit helyezi középpontba, és a kerületi iparosok által készített eszközöket tárja a nyilvánosság elé.

Az 1996 óta eltelt esztendőkre lehetőséget biztosítottak arra, hogy a kerület lakóinak figyelmét ismét a helytörténet felé irányítsuk. A helytörténeti gyűjtemény közművelődési

feladatokat is ellát. Lehetőségeinkhez mérten időszaki kiállítások rendezésével, helytörténeti vetélkedők támogatásával segítjük a lakóhelyhez kötődést. Így mutattuk be Kispest városává válását, 1998 szeptemberében a Wekerle-telep 90. évét elevenítettük fel. Adósak vagyunk még azonban egy helytörténeti olvasókönyv összeállításával, az iskolai oktatás segítségével. Míg az 1970-es években a kollégák a kiállítóhely funkciójának meghatározásával küzdöttek, esetleg akarataik elenére is háttérbe szorítva a helytörténeti bemutatókat, most helyszűke miatt megfordult a helyzet. Az a kérdés került előtérbe, hogy az időről-időre megrendezendő időszaki kiállításoknak hol találjunk méltó helyet. A kerület ugyanis nem rendelkezik ehhez megfelelő reprezentatív teremmel. Így nemcsak a történeti kiállítások megrendezése okoz fejtörést, hanem háttérbe szorultak a képzőművészeti tárlatok is. Csak irigykedve tekinthetünk a szomszédos Pesterzsébetre, ahol a Gaál Imre Galéria megoldja ezt a problémát.

A kiállítások mellett az önkormányzat támogatásával több kiadvány is megjelent Kispest múltjáról, legutóbb *Buza Péter: Kispest Anno* című kötete, mely az elmúlt időszakról kialakított történeti képet tágítja. A helytörténeti kutatások azonban időben behatároltak, a történet 1950-nél megszakad. Jelentős feladatnak számít az elkövetkezendő esztendőkre a közelmúlt történeti forrásainak összegyűjtése, feldolgozása. Az utolsó előtti pillanatban vagyunk a korszakra vonatkozó tárgyi emlékek, visszaemlékezések összegyűjtésénél.

A „kisgyűjteményekben” dolgozók egyik legnagyobb problémája a létszám- és időhiány. Míg a nagy múzeumokban megfelelő szakapparátus tervszerűen végzi a feladatokból adódó munkát, addig a helytörténeti gyűjteményekben dolgozók általában egyedül birkóznak meg a feladattal. A gyűjtés, feldolgozás, számítógépes adatbázis kialakítása minden gyűjtemény legfontosabb tevékenysége, hiszen az információ szakszerű kezelése, a gyors és hatékony adatszolgáltatás alapvető feladat az információs világban. A XXI. század küszöbén azonban XX. század eleji problémákkal is meg kell küzdeni. Némelykor nehezen fogadtatható el, hogy az eddig megőrzött tárgyi emlékek folyamatos állagmegőrzést kívánnak, hogy a rossz raktárhelyiségek folyamatos pusztulással fenyegetik az elődök által oly szorgosan összegyűjtött anyagot. A szűkre szabott költségvetés nem engedi meg a felbukkanó, helyi szempontból érdekes emlékek megvásárlását, egy-egy aukción csak érdeklődőként vehet részt a gyűjteményvezető. A gvarapításban jellemző az adományokra való hagyatkozás, így sokszor igazán értékes kincsekről kell lemondanunk.

A Pesterzsébeti Múzeum

Bogyirka Emil

„Öt erzsébeti férfiú 1951-ben jelentős elhatározásra jutott: összeadták helytörténeti és munkásmozgalmi gyűjteményüket, kérték a kerületi tanács és pártbizottság segítségét és megalapították Budapest első helytörténeti múzeumát. Az öt alapító közül Pesch Rezső már 1930-ban, Ambrus Béla 1942-ben, Cseh József pedig 1946-ban javasolta a múzeum létrehozását ... Az alapítók a Török Flóris utca 50. szám alatt nyitották meg első kiállításukat, de 1954-es nagy kiállításuk „A XX. kerület állat- és növényvilága” címmel már a Kossuth Lajos utca 39. számú épületben várta az erzsébetieket ...” – írta a kezdetekről Kárpáti Kamil az 1972-ben megjelent helytörténeti monográfiában.

Alig két évvel az alapítás után már 1800 erzsébeti és soroksári vonatkozású emléktárggyal gyarapodott a múzeum. (1950 és 1995 között Soroksár is a XX. kerülethez tartozott.) Az ötvenes évek minden bizonnyal legszínvonalasabb és legnevezetesebb kiállítását „A magyar pénz története” címmel az egyik alapító, Ambrus Béla numizmatikus mégsem kifejezetten helyi témából rendezte.

A gyűjtemény több mint másfél évtizedig nem élvezett önállóságot, szervezettel a Budapesti Történeti Múzeumhoz tartozott. Talán nem mellőzött minden alapot az a véleményem, hogy ebben a korai időszakban a

pesterzsébeti gyűjtemény volt a BTM „kísérleti nyula”, s talán ezért is változtak olyan gyakran vezetői. A hatvanas évek közepétől az akkori osztályvezető, Garai Tibor egy „fővárosi életmód-történeti gyűjteményt” alakított ki, melynek alapját a bútortextilanyag képezte. A kerület vezetése és lakossága egyaránt nehezítette, hogy az anyamúzeum, elsősorban kiállítás-politikájában, figyelmen kívül hagyta a helyi adottságokat és kívánalmakat, köztük azt, hogy a múzeum adjon lehetőséget kerületi rendezvényekre, kiállításokra.

Miután a helyi igények jogosságáról a kerület vezetői meggyőzték a BTM fenntartóját, a fővárosi tanácsot, annak népművelési főosztálya „a helytörténeti mozgalom ... fellendítése érdekében” a Pesterzsébeti Múzeumot „önálló közgyűjteményként ... helytörténeti gyűjtemény és kiállítóhely címen a XX. kerületi tanács” fenntartásába és kezelésébe helyezte. Ekkor a gyorsan gyarapodó életmód-történeti gyűjtemény a BTM-hez került, csak a fotó- és a dokumentációs anyag maradt helyben, így a szépen fejlődő múzeum egyik napról a másikra kerületi helytörténeti gyűjteménnyé szűkült. Az 1972-ben kinevezett vezető (jelen cikk szerzője) több, mint negyedszázada áll az intézmény élén, melyet ma is hangsúlyozottan a „gyűjtemény és kiállítóhely” kettős feladatának szellemében irányít. Az ő munkájának elismerése is, hogy a Művelődési és Közok-

Ha mérleget kívánunk vonni, mégis optimista a kép. A nehézségek mellett egyre érzékelhetőbbé válik a helytörténet iránti érdeklődés megnövekedése. Sokan kutatják, keresik városrészük múltját, vagy családjuk történetét. Talán elmondható, hogy a gyűjtemények, a bennük őrzött anyagok nemcsak a muzeológus érdeklődésére tarthatnak számot.

The Local History Collection of Kispest

Kispest, with 125 years old past, has been an independent town since 1950, when it was became Budapest's 19th district. The locals have been collecting its historical objects since 1930. The local history collection was founded in 1974 and has had its own exhibition site since then. It consists of prints, photos, maps, works of art and objects which are related to the life of the district. The history of the district is presented by the permanent and frequent temporary exhibitions.

*Kecskemét város versenydíja az Erzsébetfalvi Polgári Dalkörnek, 1909.
The prize of the town of Kecskemét awarded to the Singing Circle of Erzsébetfalva*

Az Erzsébetfalvi Általános Ipartestület alapításának 25. évfordulójára készült zászló, 1923.

Flag made on the 25th anniversary of Erzsébetfalva General Trade Association, 1923

Fotók: Juhász Imre

tatási Minisztérium 1995-ben tájmúzeummá nyilvánította.

Az eredeti múzeumépületet a tanács időszaki kiállítások számára galériává alakította át, a helytörténeti állandó kiállítás és a Neményi Lili emlékszoba egy másik hangulatos villában kapott helyet.

Ha tömören jellemeznénk az intézményt, azt mondhatnánk, nem más ez, mint egy kicsi múzeum az irodafalon elférő kézikönyvtárral. Mivel a kerületet alkotó település nagyon fiatal (1870-ben jött létre), a gyűjteményben nincsenek régészeti leletek, középkori emlékek.

A gyűjtemény erőssége mennyiségileg és minőségileg egyaránt a fotótár, kiváltképp a szanálásokat és az eltűnt házakat dokumentáló felvételek az 1970-es évek elejéről. A legrégebbi képek természetesen még pesti műtermekben készültek, és az alapító családokat ábrázolják.

A tárgyak közül említésre méltók a dalosmozgalom emlékanyagát alkotó zászlók, serlegek, jelvények és a XX. század eleji polgári szobabútorok. A nagyszámú és jelentős képzőművészeti anyag gyarapítását elsősorban a kerületben élő, ide kötődő művészek szorgalmazzák erőteljesen, a múzeumnál és a fenntartó önkormányzatnál egyaránt. A helytörténész múzeumvezető ezt az „elhajlást” gyakran nehezen tudja megfékezni, a túlzásokat kivédeni.

1972 óta két állandó kiállítást rendezett a múzeum „Pesterzsébet és Soroksár száz éve”, illetve „Pesterzsébet történeti emlékei” címmel. Emellett évente nyolctíz, főleg képzőművészeti kiállítás nyílik, köztük a már hagyományos Tavasz Tárlat. Szép sikert aratott

a pesterszébeti templomfreskókat készítő Nagy Sándor rajzait bemutató tárlat, valamint a „Nő a szecessziós művészetben” című kiállítás. Rátkay Endre Calendarium című képsorozata a Gaál Imre Galéria állandó kiállításaként jelenleg is megtekinthető. Az időszakos rendezvények közül színvonalával, jelentőségével kiemelkedett a „Századforduló világa” című millecentenáriumi kiállítás, melyet 13 fővárosi helytörténeti gyűjtemény kö-

zösen rendezett, a látogatók elé tárva rejtett kincseiket, felidézve a peremvárosok korabeli hangulatát.

A múzeum önkormányzati intézményként 12 múzeumi füzetet és egy önálló kötetet adott ki, ez utóbbi a gyűjtemény egyes részeit mutatja be. Minden számottevő kiállításához készül katalógus, ismertetőfüzet. A legnagyobb szabású vállalkozás azonban kétségkívül az, melyre az intézmény vezetője nemrégiben kapott megbízást: egy helytörténeti monográfia szerkesztése. Ez az új összefoglaló mű a bevezető sorokban idézett 1972-es tanulmánykötet bővített, javított, a mai történelemszemléletnek megfelelő változata lesz.

A működés feltételeiről röviden elmondható, hogy a múzeum, jellegéből adódóan, önkormányzati támogatással működő, önálló gazdálkodású intézmény. A támogatás mértéke igen tisztességesnek mondható, ugyanakkor a fenntartó évről-évre nagyobb bevételt vár el. Ezért kényszerült a Pesterzsébeti Múzeum arra, hogy a galéria felső szintjét bérbe adja a különböző rendezvényeket is szervező Művész Kávézónak. A jobb sorsra érdemes múzeumépület, a Bocsák-villa kertjéből pedig az évek során autóparkoló lett, de a bérlők által készített alkalmi ponyvagarázsok a múzeumlátogatókat inkább kempingre emlékeztetik.

A múzeumban két, sőt igazság szerint csak másfél szakmuzeológus dolgozik. A szakmai feladatok elvégzéséhez nagyon hiányzik egy gyűjteménykezelő, aki a szaknácscsádó minősítése szerint is „példásan rendezett” fotótár mintájára a többi gyűjteményt kezelné, tartaná rendben. Szükség lenne egy restaurátorra is, aki elkezdhetné a muzeológiában még fiatal korúnak számító 50-100 éves műtárgyak, főleg bútorok, kisipari eszközök konzerválását. Elkelve továbbá egy lelkes fiatal történész-muzeológus is, hogy folytassa a nyugdíjhoz közeledő (bár egyesek szerint még mindig ügybuzgó) igazgató helytörténeti munkáját.

A Pest(szent)erzsébeti Húsiparosok zászlója, 1935.

Flag of Pesterzsébet Meat Industry, 1935.

The Museum of Pesterzsébet

The Museum of Pesterzsébet was founded as the first local history museum of the capital in 1951. Over two decades it belonged to the Budapest History Museum. As an independent public collection (local history collection and exhibiting site) it went under the administration of the 20th district (Pesterzsébet). At present it is housed in two buildings: one places the storage, the permanent local history exhibition and the memorial room of the famous opera singer Lili Neményi, the other, called Gaál Imre Gallery, is one of the most representative exhibiting buildings of Budapest. Apart from arranging different fine arts exhibitions the employees gather valuable works of the artists of Pesterzsébet and South Pest.

Kiállítások

Vegyeskereskedés a múzeumban

S. Nagy Anikó

„A boltajtó fölé szerelt kis csengő reggel óta csaknem szakadatlanul csilingel, új és új vevő érkezését jelezve. Kora reggel óta jöttek-mentek a fejkendőss asszonyok kopogós sarkú papucsban, folthátán folt rékliben, a férfiak mezítláb vagy a rekkenő hőségben is nehéz csizmában. A vevő kérte, amit venni akart, két Levente cigarettát vagy egy csomag Balkánt, megkapta, fizetett és ment.

Az asszonyokkal már nehezebben folyt a vásár. Az asszonyok alkudoztak. Néha fitymálták az árut. Fenyegetőztek, hogy másik boltba mennek vásárolni, hisz van még Dunaszemesen hét. Ilona türelmes volt hozzájuk. Végigsimított a kendőkön, morzsolta ujjai közt a vásznakat, a képfestőt, megcsillogtatta a vevő előtt a műselymeket, s dícsérte portékáját...

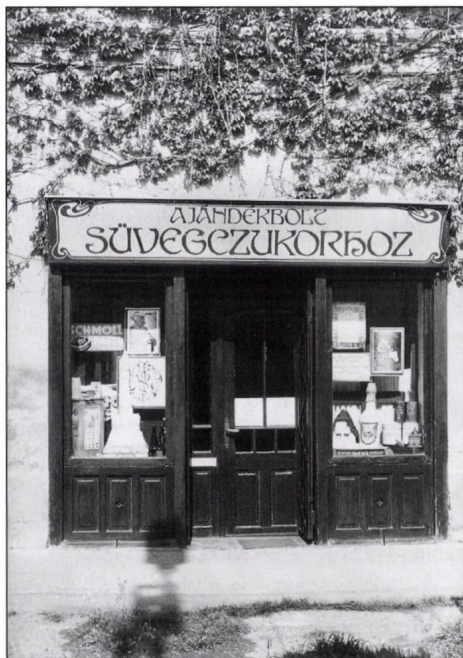
Időnként gyerekek, fiúk és lányok buktak be az ajtón. A kezükben szorongatott kétfillérest letették Ilona elé a pultra, s már mondták is: – adjon ezért csokoládét.” (Nagy Lajos: Három boltoskisasszony, 1938)

A kereskedelmi tevékenység fontos és látható színtere a bolt. Élményhatású megjelenítése nélkül kereskedelem-történeti kiállítás szinte elképzelhetetlen. Találkozhatunk vele helytörténeti múzeumok kiállításain is, mint például Csornán, Szekszárdon vagy Tatabányán. A kereskedők legnépesebb tábora a fűszer- és a vegyeskereskedőké volt. Ővék a legnagyobb arány a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kereskedelmi gyűjteményében is. Boltberendezések, felszerelések, mérlegek és egyéb munkaeszközök, árucikkek, reklámtárgyak tartoznak ide. Legkorábbi szerzeményünk is egy vegyeskereskedés berendezése Solymárról. Első kereskedelem-történeti állandó kiállításunk látványossága volt 1973-ban. A téma újdonságával megtalálta az utat a közönséghez. Azokból a mindennapokból idézett, amelyeket a látogató éppen hogy csak maga mögött hagyott. (Ma a Solymári Helytörténeti Múzeumban látható.)

A boltberendezések egységes típusát a célszerűség alakította ki: fiókos fűszerállvány, polcos állványok, pultok. Színük barna, zöld, szürke, gyakran flóderos. A fűszerállvány látványára egy nyíregeros házi kereskedő így emlékezik vissza a XIX. század végén: „A százfiókos fűszer állvány sárgaréz gombjai úgy ragyogtak, mint az arany. A ládikák tartalmát jelző czédulák – fekete alapon fehér betűk – katonás rendben sorakoztak egymás

mellé. A nagy, sárgára fényezett állvány czédulái – ha esthomály ereszkedett alá – úgy néztek ki, mint száz nevető vakító fogor.” A bútorzat keveset változott, az I. világháború után készültekben kevesebb a fiók. A gyári csomagolás térhódításával már nem volt rájuk akkora szükség.

A módosabb, segédekkel és inasokkal dolgozó fűszerkereskedők elsősorban fűszerekkel és gyarmatárukkal foglalkoztak. Az „egy-emberes”, legfeljebb egy inast tartó kisvárosi és falusi vegyeskereskedő (szatócs) „mindazon árucikkeket forgalomba hozhatja, amelyek a háztartás körül és a gazdaságban általános és gyakori használatban van, en-

A gyulai boltmúzeum
Shopmuseum in Gyula (Fotók: Nagy Géza)

nélfogva a nép elsörendű szükséglete tárgyai”. Volt trafik és italmérési engedélye az 1920-as évektől. Zárt palackos italokat is tarthatott. A két szakma között nem húzódott éles határ, mint azt a „fűszer- és vegyeskereskedés” feliratú cégtáblák is tanúsítják.

Állandó kiállításunk vegyeskereskedésének bútorai Piliasszántóról származnak az 1930-as évekből. A tárgyak (mérleg, kávéartartály, kávédaráló, élesztő-adagoló, árudobozok, üvegek stb.) gyári termékek, önmagukban keveset mondanak. Együtt és a környezettel összekapcsolhatnak. A kiállítás belső formája, a kompozíció kelti őket életre. Hitelességét hajdani kereskedők leírt vagy

még élő emlékezetei és fényképek tanúsítják. Kiemeltük a bolti locsolót, a vizesnyolcast, amely nem szép ugyan, de szimbolikus jelentésű. (A bolt olajos padlóját nyolcas alakzatban felloccsoló inasokat „vizesnyolcasoknak” csúfolták.) Hangsúlyos helyet kapott a bevásárlókönyv is, a hozomra vásárlás különleges dokumentuma.

Az enteriőr piros cseréptetős „ház”-ban áll, a látogató az ablakon és az ajtón tekinthet be. Beépítettünk egy eredeti kirakatszekrényt, tele rövidáruval. Az ajtó fölött cégtábla, az ajtószárnyakon és a falon színes zománcozott reklámtáblák. A ház oldalának támasztva, indulásra készen áll az áruszállító

kerékpár, amit az inasok, ritkábban a segéd úr használt...

1984-ben nyílt meg a „boltmúzeum” néven ismertté vált „Ajándékbolt a süveg-zukorhoz” kiállítóhely Gyulán. A kezdeményező az akkori Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat volt. (Ma a Pro Mercatores Alapítvány működteti.) Létrejött a jelentősebb tegnap és mai kereskedők gyűjtőmunkájának köszönhető. Sikeréhez múzeumunk talán legszebb, faragott oszlopokkal díszített fűszer- és vegyeskereskedés berendezésével járult hozzá. (Értékmentés is volt, a bútorokat nem kellett vizes raktárban tárolni.)

Bolti csengő hangja vezetett át a kisvárosi mindennapokba. Itt a látogatót körülölelte

Vegyeskereskedés a békéscsabai kereskedelmi iskolában
Grocery in the Békéscsaba commercial school

a múlt, nem csak rátekinthetett. Cukorkát, kis süvegcsukrokat vásárolhatott. A privatizáció során költözni kellett, jóval kisebb helyiségbe. A bolt régi hangulata megmaradt ugyan, de a rendezésen érződik a kényszer. A boltmúzeum sorsa ma is bizonytalan, ám van némi remény arra, hogy egy, a városközpontban lévő, mennyezetfreskókkal (életképek a gyarmatáru-kereskedelemből) díszített hajdani fűszerüzletbe költözzön.

A gyulai példát követve a békéscsabai ÁFÉSZ – a tagszövetkezeteikkel összefogva –, ugyancsak múzeumunk részvételével egy

Vegyeskereskedés a Vendéglátóipari Múzeum kiállításában
Grocery in the Museum of Commerce and Catering

1930-as évek hangulatát idéző „Hangya” bolttal állított emléket a szövetkezeti kereskedelem múltjának. A gyűjteményt 1996-ban átadták a békéscsabai kereskedelmi iskolának. Az aulában zárt üzlethelyiséget alakítottak ki. A zöldre festett állványok tetején szappangútlak száradnak, a polcokon „csak itt kapható” áruk sorakoznak. A reklámtáblákkal tarkított pultokon mérleg, mustárada-goló, sonkaszorító, cukorkásüvegek állnak. A tanulók büszkék boltjukra. Tanórákat, kisebb foglalkozásokat tartanak ott. Gyűjtik is a kereskedelem emlékeit.

Nemrég örököltünk egy 1927-ből származó üzletberendezést. Gazdát kerestünk hozzá. A mezőtúri kereskedelmi iskola örömmel fogadta, már gyűjtik a tárgyakat. A kiállítás „csak” pénz kérdése.

A nyolcvanas évek derekán a vegyeskereskedések beköltöztek a szabadtéri múzeumokba. A bolti környezet itt teljesebb ki igazán. A múzeumlátogatás élménye a vásárlás örömeivel is párosul (hagyományos édességeket, népművészeti tárgyakat, képeslapokat árusítanak).

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban képeslapokról ismerős kép fogad. Egyszerű parasztház (Tápérol), a nagyház boltja alakítva. Belül üvegezett, kívül tömör deszkajtó. Fölötte a harmincas években már ritkán használt SZATÓCS felirat. A Tápérol, Felgyórol, Csongrádról származó berendezés hagyományosan egyszerű. Az állvány tetején demizsonok, fazekak, bödönök sorjáznak, az alsó rekeszekben gereblyék, ásók, lapátok és más gazdasági eszközök. Külön szekrényben van a rövid- és méteráru, másutt az ecsetek, meszelők, festékek. A hosszúpulton mérleg, élesztőbúra, cukorkásüvegek. Utolsó tulajdonosa a házat

1939-ben pékséggel bővítette. A műhely is látható. A kiállítás különlegessége, hogy benézhetünk a szépen berendezett szobába is, ahol megismerhetjük egy vidéki kiskereskedő lakáskultúráját.

A Szentendrei Szabadtéri Múzeum undi házában az 1920-as években vegyesbolt működött. Mai berendezését Galgagyörkről és Mosonmagyaróvárról hozták. A fő helyen a barna fiókos-polcos állvány áll, árudobozokkal, régi palackokkal. A pulton réztányéros mérleg, sajtúra, sonkaszeletelő. A mákdaráló a pult szélén van, hogy „kézre álljon”. A kétajtós szekrény, melyben a rőfösárut tartották, különlegesség. Két keskeny oldala színesen festett, eredetileg a XIX. század közepén üzleti táblának készült a boltajtó két szárnyára. Az egyik fekete kutyát ábrázol (cégér), alatta süvegcsukrok, dongás faedények és könyv. A másik táblán ábrázolt két bógatás férfialak öltözeté alföldi származásra utal.

Hajdan a falusi élet központja, legfontosabb találkozóhelye a vegyeskereskedés és a kocsmá volt. Gyakran egy épületben és egy család kezében. Ezt példázza a Sóstói Múzeumfalusi barabási háza, melyet nem véletlenül telepítettek a faluközpont legforgalmasabb helyére, a község háza és a templom közelébe. Mind külső, mind belső megjelenésében az 1930-as évek állapotát mutatja. A boltból ajtó vezet át a kocsmá kármentőjébe, amely rekonstrukció. A vegyesbolt bútorai egy tarpai üzletből származnak, kiegészítve a barabási bolt megmaradt darabjaival. Erre a boltra az árubőség a jellemző. Belépve rögtön szembetűnik a színes Nestlé reklámfigura és egy csokoládé árusító automata. A sarokban álló jégsezkrény, a „jeges”, már a modern idők felé mutat.

A kiállításokon hasonló, vagy azonos tárgyakkal találkozunk. Mindenütt van Schmoll paszta és Franck kávé, Flóra szappan és cipőperli. Az alapvető szükségletet biztosító gyári termékek mindenüvé eljutottak. Egyforma reklámtáblák díszítették a boltokat. Mégis más-más minden üzlet, a tárgyak sajátos világgá álltak össze. Hangulatuk egyéni, magukon viselik a rendezők névjegvét.

Lásd – See also: borító – cover 2., 4.

Grocery in the Museum

Important and visible scenery of the trade activity is represented by the shop. It is especially the groceries that the local museums particularly like to visualise.

Groceries in the Hungarian Museum of Commerce and Catering are represented by the interior design in the fashion of the 30s, which is set in a red-tiled little „house”. The museum urges and supports the opening of permanent exhibiting sites and „shopmuseums” in schools.

Groceries moved in the National Historic Park in Ópusztaszer, the Open-air Museum in Szentendre and the Museum Village in Nyíregyháza-Sóstó, too.

We may encounter similar objects in different exhibitions, yet all shops differ from each other as all have their own atmosphere.

Egy rendhagyó kiállítás-sorozat a Millenniumi Földalattin

F Dózsa Katalin

A Budapesti Történeti Múzeum 1996-ban „kiment a közönséghez”, s a millenniumi kis földalattin rendezett kiállítást. A helyszínt erre az alkalomra a BKV térítésmentesen bocsátotta rendelkezésre azért, hogy részt vegyen a milicentenáriumi megünneplésében. Az érdeklődő, várakozó utasok a 11 állomáson az elmúlt 11 évszázad kultúrájával, történelmével ismerkedhettek meg a 92 paraván és vitrinekben elhelyezett több mint 250 fénykép és festményreprodukció, térképek és műtárgymásolatok megtekintésekor. A magyarító szövegek és tárgyfeliratok magyar és angol nyelven készültek.

Az első pillanatban meghökkentő, rendhagyó ötlet *Schiffer János* főpolgármester-helyettesé volt. Nem csupán az, hogy a műemlék földalatti peronjaira készítsünk kiállítást, de a 11 állomás – 11 évszázad rímeltetése is. A BKV gondos gazda módjára felügyelte munkánkat, mert nem kívánta a műemléki felújítás eleganciáját az állomásokon oda nem illő reklámokkal, csiricsaré megoldásokkal rontani. Hasonló félelmei voltak a városvédőknek is, amelyeket végül sikerült eloszlatni. Néhány hónappal később Bécsben jártam, s az egyik metróállomáson egy tablő-kiállítást fedeztem fel. Természetesen nem merném állítani, hogy a mi kezdeményezésünket vették át, de hogy a bécsi megoldás a modern állomáson és modern tablőkkel a szó szoros értelmében „vásáribb” volt, azt igen. A siker titka nálunk valószínűleg az, hogy bizonyos mértékig sikerült múzeumi hangulatot teremteni. A feladat szokatlan és egyedi volt, hiszen nem múzeumi körülmények közé szánt, mégis muzeológusi metodikával készült kiállítás készült. Ez egyrészt azt jelentette, hogy eredeti műtárgyat, ábrázolást (metszet, festmény) a nem megfelelő kiállítási feltételek miatt nem használhattunk, csak igényes másolatokat. A nézőnek azonban éreznie kellett, hogy nem vásári jellegű dekorációt, hanem tudományos és esztétikai szempontból színvonalas bemutatót tekinthet meg. Figyelembe kellett vennünk ugyanakkor, hogy a peronon tartózkodók nem tudatos látogatók, csak várakozás közben nézegetik a kiállítást, amelynek a mozgó járműből kitekintve is figyelemfelhívónak kell lennie.

Úgy kellett megtervezni az egyes állomásokon bemutatott anyagot és információt, hogy önállóan is megállják a helyüket, de folytatólagosak is legyenek. Egy-egy állomás azonos korszakkal foglalkozott, de egyszerre mindkét oldalt a nézők nem láthatták. Továbbá, bár a kiállítás kronologikus sorrendben

folytatódott a földalatti haladási irányában, az egyes megálló anyagainak önmagukban is kerek egészeknek kellett lenniük, hiszen lehet, hogy az utasok csak egy állomást tekintenek meg.

A külföldi látogatók számára a szöveget nem csupán lefordítottuk angol nyelvre, de a megfogalmazásban is bizonyos mértékig tekintettel voltunk arra, hogy a magyar történelem egyes eseményeit, amelyek a hazai közönség számára magától értetődőek (pl. tatárjárás, kiegyezés, stb.) a külföldiek számára jobban meg kell magyarázni.

Fontos szempont volt az is, hogy az állomások túlnyomó része műemléki jellegű, éppen ezért nem falra szerelhető, csak szabadon mozgatott installációval lehet dolgozni, amely esztétikailag illeszkedik az állomások megjelenéséhez. *Piros Tibor* grafikusművész az állomások tölgyfa bútorraival azonos kivitelű paravánrendszerrel tervezett, amelyet helyenként vitrinnel egészített ki. A tablőkat a BKV szakembereivel közösen helyeztük el, hiszen nem egy szabad térbe, hanem komoly műszaki feladatot teljesítő munkahelyre kerültek. Magától értetődően a múzeumi funkció nem akadályozhatta az alaptervekenységét. Volt olyan állomás, pl. a Vörösmarty tér, ahol síkban is alig tudtunk elhelyezni tablőkat, míg a Deák téren vagy a Hősök terén paravánszerűen, zeg-zuga állítva 6 tábla is kényelmesen elfért, s a vitrin is beépíthető volt.

A Vörösmarty tér–Mexikói út irányában Pest, a Mexikói út és a Vörösmarty tér között

Buda és Óbuda történetét mutattuk be a honfoglalástól napjainkig, a két oldal között a járművek és a sínpar a Dunát jelképezte. Az egyes történeti korszakok összefoglaló szövegeiben külön ismertettük 1873-ig Pest és Buda fejlődését. A három város egyesülése után már mindkét oldalon azonos tartalmú szöveget helyeztünk el, ezzel is érzékeltetve, hogy a főváros történelme az egyesülés után közös.

A kiállítás vezérelveinek kialakításában rendkívül aktívan vett részt, az anyag középkori részét írta és összeállította *Iránsné Melis Katalin*. Az újkori rész anyaggyűjtésében *Létay Miklós* működött közre. A paravánokat *Erdélyi Károly* művészeti vállalkozása kivitelezte.

A kiállítást 1996-ban a Budapesti Búcsú alkalmával az „ötletgazda” *Schiffer János* nyitotta meg az egyes korszakokat felidéző játékos műsor keretében, amelyet a főváros megbízásából a Tavaszi Fesztivál Iroda rendezett. A BKV rendelkezésre bocsátotta régi, millenniumi kocsiját. Ezen szállította a megnyitó vendégeit egyik állomásra a másikra.

A rendhagyó tárlat kezdettől fogva sok érdeklődőt vonzott. Sokan nem csupán utazóként, de látogatóként is végigjárták az állomásokot az anyag megismerése érdekében. A BTM Vármúzeuma látogatóinak száma érezhetően emelkedett a szokatlan reklám hatására. Ezért, az eredeti tervektől eltérően nem távolítottuk el a paravánokat 1997 szeptemberében, hanem a BKV-val közös

A „Budapest ezer éve” című kiállítás részlete az Opera-állomáson
Detail of the exhibition „Thousand Years of Budapest”, Opera Underground Station
Fotó: Szalatnyay Judit

megegyezéssel elhatároztuk, hogy 1997. december 11-én Budapest egyesítésének 125. évfordulójához kapcsolódó új tárlattal kedveskedünk az utazóközönségnek. A téma annál is inkább adódott, mert az Andrássy út létesítését 1870-ben határozták el és 1872-ben kezdték építeni. Története így szinte „párhuzamos” a 125 éves Budapestével. Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy amikor az új kiállítás érdekében bontani kezdtük a régit, az utasok közül többen haragosan ránk szóltak!

A második kiállítás történetének kapcsán meg kell emlékeznünk az ESMA magyar-spanyol reklámcég segítségéről, *dr. Bleuer István*, *Fleisch Júlia* és különösen *Gárdos Péter* tevékenységéről. Gárdos úr először azzal az ötlettel keresett meg bennünket, hogy egy régi plakátokból álló kiállítást hozzunk létre. Amikor a két elképzelést összekapcsoltuk, és a várostörténetet régi plakátokkal színesítettük, rengeteget dolgozott azért, hogy olyan támogatókat találjon a kiállításához, mint pl. a Meindl, Zwack cégek, amelyek történetét, régi reklámjait be lehetett olvasztani a tematikába illő helyen.

A második kiállítás szorosan kapcsolódott az egyes állomásokhoz, bemutatva, hogy az elmúlt 125 év alatt mennyit változott a környék. A jelenlegiek helyén milyen épületek voltak? Milyen, esetleg megvalósítatlan tervek születtek? Hogyan épült ki a ma ismert városkép? Ugyanakkor azt is bemutattuk, hogyan éltek az emberek, milyen kávéházak, mulatók, színházak, üzletek voltak a környéken. A vitrinekben a Fővárosi Operettszínház, a Postamúzeum és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum tárgyait csodálhatták meg, de sor került a közelben lévő más múzeumok és színházak „reklámzására” is. A tablók, vitrinek látványát *Kemény Gyula* és *Dabasi András* tervezte és kivitelezte.

Az ismét sikeres második kiállítás után már nem az volt a kérdés, hogy mikor bontjuk le, hanem az, mi lesz a következő téma, amit bemutatunk? 1999 a bor és a gasztronómia éve. *Nyikos István*, a Magyar Borok Háza igazgatója javaslatára és aktív közreműködésével ennek a témának szenteljük az ez év őszén megnyíló következő tárlatot, amelyben a BTM főleg szervező tevékenység-

get végez, illetve anyaggyűjtést, de a tematika összeállítását és a forgatókönyvet a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum munkatársai, *Draveczky Balázs*, *Rédey Judit*, *Csapó Katalin*, *Nagyváthy Éva* készítik, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, elsősorban *Csoma Zsigmond* közreműködésével. Minden okunk megvan annak a feltételezésére, hogy a budapesti étkezési kultúra, a szállodák, vendéglők, kávéházak, cukrászdák, receptkönyvek stb. története, az egyes borvidékek hagyományainak ismertetése az eddigiekhez hasonló érdeklődést fog kiváltani a közönség körében.

Lásd – See also: borító – cover 2.

Unusual Exhibition in the Millennium Underground Railway

In 1996 the Budapest History Museum arranged an exhibition in the underground railway stations.

Passengers were introduced to the history and culture of 11 centuries on 92 folding screens and showcases displaying 250 photos, repros of paintings and copies of artifacts. The irregular show aroused the interest in a number of people from the very beginning. A lot of them wandered through the stations not only as passengers but also as visitors.

A Vásárhelyi Őszi Tárlatok újabb korszaka

Nagy Imre

Néhány hónappal ezelőtt, midőn egy jónevű, országosan ismert képzőművésszel a szegedi Nyári Tárlatok szakmai rangjáról beszélgettem, az illető váratlanul a következő megjegyzést tette: „...a lósegg festőknek pedig ott van Hódmezővásárhely, s jól van ez így...”. A kijelentésben nem csupán az volt a meglepő, hogy nem kapcsolódott tulajdonképpen beszédtemánkhoz, hanem az is, mennyire kategorikus, további vitákat kizáró, deklarált értékítélet volt. Az a tény pedig, hogy a művész soha nem volt kiállító művész Hódmezővásárhelyen, s tizennégy éves hódmezővásárhelyi művészettörténelmi pályafutásom alatt egyetlen egyszer sem látogatta meg a Tornyai János Múzeumot, vagy annak kiállításait, tovább növelte kijelentésének ex cathedra voltát. A fentiekből következően magamban megállapítottam, hogy ez a vélemény általános vélekedés lehet azon művészek és műtisztek körében, akik nem fordítanak figyelmet a Vásárhelyi Őszi Tárlatok valós fejleményeire, és az itt zajló művészeti eseményekre.

Mindezek fényében látszott-látszik szükségesnek a Vásárhelyi Őszi Tárlatok utóbbi három évében bekövetkezett változások is-

Csikszentmihályi Róbert: Szárnyas Róbert Csikszentmihályi: Winged One

mertetése. Különösen indokolja ezt az a tény, hogy a tárlatok négy évtizedes múltját, s annak múzeumi és művészettörténelmi hátterét már ismertette ebben a lapban Dömötör János (Magyar Múzeumok 1995/1.)

A Vásárhelyi Őszi Tárlatok történetében markáns, a tárlat szervezési elveire, a kiállít-

tás arculatára kiható változás 1996-ban, a 43. Őszi Tárlat előkészítése során következett be. Mint minden évben, ekkor is tavasszal ült össze a tárlat Előkészítő Bizottsága. Ez a több mint tíz fős testület hivatott dönteni olyan kérdésekben, mint például a meghívottak köre, a szakmai zsűri összetétele, vagy a tárlat megnyitásának napja, illetve a kiállításnyitó személye. Lényegében ekkor, és ez a testület dönt mindazokról a kérdésekről, amelyek meghatározó erővel befolyásolják egy-egy tárlat összetételét, szakmai színvonalát, illetve a tárlat lebonyolításának menetét. Ez alkalommal a szokottnál kissé nagyobb létszámú testületben nem várt vita bontakozott ki, melyből az érzelmeiktől fűtött hang sem hiányzott. *Vecsési Sándor* festőművész hozzászólása – mely a tárlat eddigi eredményeiért, sajátos karakteréért, tisztaságáért, színvonaláért és jellegzetes arculatáért aggódó gondolatokat fogalmazott meg –, olyan irányba terelte a megbeszélést, amely a negyvenharmadik Őszi Tárlatra, s ezt még akkor nem láthattuk, de a következő tárlatokra is meghatározó befolyással volt: „Mutassa fel a kiállítás a tárlat örök értékeit és a hagyományok folytonosságát, s ha kell, legyen harminc képpel kevesebb!”

A tárlat karakteréért aggódó gondolatok szinte minden előkészítő megbeszélésen szó-

Csáki Róbert: Csók
Róbert Csáki: Kiss

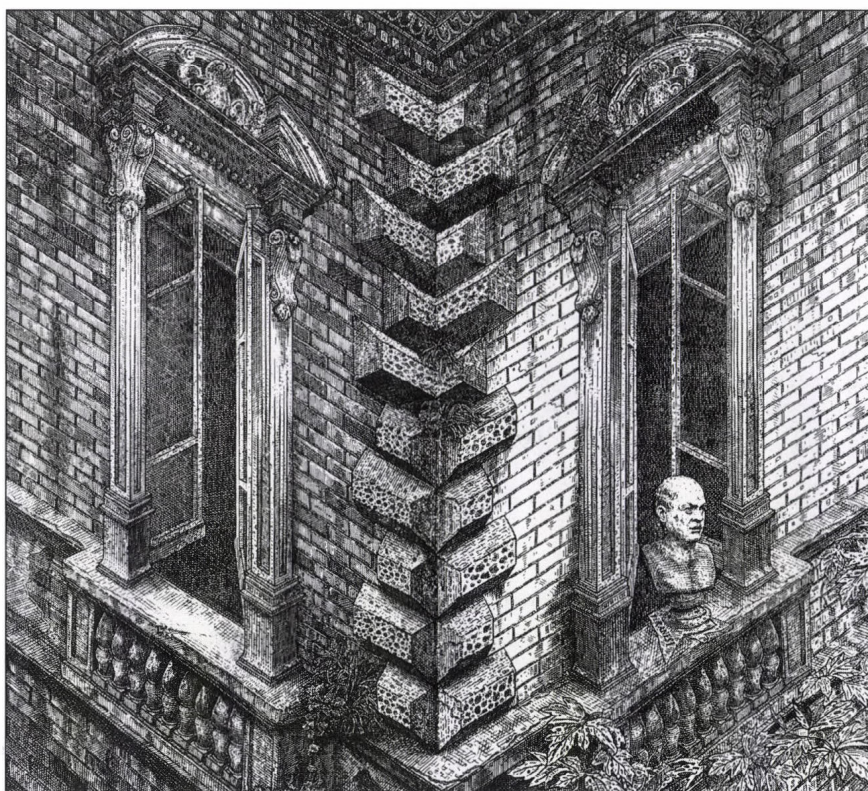
ba kerültek eddig is, ám soha ilyen drámai hangon nem fogalmazódtak még meg. A kibontakozó vitában többször történt utalás arra a nemzetközi gyakorlatra, hogy egyetlen kijelölt szakember, divatos szóval „kiállítási kurátor” dönt egy kiállítás arculatát és színvonalát meghatározó kérdésekben. Végül Tenk László festőművész azt javasolta, hogy a Velencei Biennálé magyar kiállításainak mintájára nevezzünk ki egy kiállítási kurátort, aki egy személyben „jegyzí” a kiállítást, és vállalja a kulcskérdésekben a döntést. A felvetett javaslatot a Bizottság elfogadta, s a jelenlévők egyhangúan Pogány Gábor művészettörténészt szavazták meg a 43. Vásárhelyi Őszi Tárlat kurátori posztjára.

Pogány Gábor kurátori tisztében először is revízió alá vette a Tornyai János Múzeum által gondozott művésznévsort. Ez a lista az Őszi Tárlatokra rendszeresen képet beadó művészek mellett tartalmaz minden hódmezővásárhelyi művészt, a mártélyi és a Virág utcai Alkotóházak visszatérő vendégeit, valamint a Képzőművészeti Főiskolán az utóbbi két-három évben végettek közül azon fiatal művészeket, akik a felkérést elfogadva műveikkel jelentkeztek valamelyik Őszi Tárlaton. Ezt a több mint háromszáz nevet a kurátor gondos szelekcióval közel a felére csökkentette. Ez a döntése még önmagában nem feltétlenül eredményezte volna a tárlat karakterének határozottabb érvé-

nyesülését. Ezzel párhuzamosan azonban személyesen kért fel tizenhárom művészt arra, hogy három-három művel szerepeljenek a kiállításon. Ezek a művek természetesen zsűrizés nélkül kerültek a kiállításba. Az így felkért művészek között volt a tárlat akkor még élő két alapító művésze, Kurucz D. István festőművész és Szabó Iván szobrászművész. Voltak azután olyanok, kik az elmúlt évtizedekben meghatározó szerepet játszottak a tárlatok történetében (Patay László, Szalay Ferenc, Vecsési Sándor, Fejér Csaba), vagy olyanok is, akik egyáltalán nem (Udvardy Erzsébet, Cziráki Lajos, Pauer Gyula), vagy csak valamikor az indulásuk időszakában jelentkeztek műveikkel Vásárhelyen (Berki Viola, Csikszentmihályi Róbert, Gerzson Pál, Orosz János). Hangsúlyos szerepeltetésükkel a kurátor a tárlat értékeit és követendő hagyományait kívánta bemutatni. Mellettük felkért közel ötven olyan művészt, akik szinte sohasem szerepeltek a tárlaton, de alkotásaik joggal kaphattak helyet e kiállítási fórumon stílári vagy tartalmi okokból. Ezzel a félig-meddig drasztikus meghívási politikával a gyakorlatban is megvalósította azt a művészeti programot, melyet a Magyar Szemle 1995. májusi számában körvonalozott.

Az Őszi Tárlatot október első vasárnapján Sváby Lajos festőművész nyitotta meg. Később megnyitóbeszédét leköszölte az ÉS, s ez gyűeleget lett egy, a magyar napilapokban és szakmai folyóiratokban kibontakozó vitának, melynek ismertetése azonban meghaladná jelen cikk vállalt kereteit.

Orosz István: Piranesi Budapest
István Orosz: Piranesi at Budapest

Kováts Albert: Tengeri kélgyó
Adél Kováts: Snake of sea

Kurátori döntés alapján a kiállítás rendezője Jobbágyi Zsuzsa, a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze volt, aki azonban a válogató zsűriben nem vett részt, így nem lehetett beleszólása abba, hogy összesen hány mű kerüljön be a tárlatra, vagy hogy egy-egy alkotótól hány mű kerüljön a falakra. Jobbágyi Zsuzsa megpróbálta egyeztetni Pogány szempontjait a sajátjával, s igyekezett koherens egészet teremteni a kiállítási anyagból. A szervezési elvekben végrehajtott változások miatt a 43. Őszi Tárlat színvonala a korábbi évek kiállításainál egyöntetűbb volt.

Ennek köszönhetően, a Tárlat bezárása előtt, az 1996 decemberében összehívott értékelő bizottsági megbeszélés megerősítette Pogány Gábor kurátori tisztében, s a következő, 44. Őszi Tárlat szakmai szervezését is reá bízta.

1997-ben, az előző évben már kipróbált szervezési elvek mintájára Pogány huszonhat művészt kért föl személyesen a tárlaton való szereplésre. Ekkor az alapítók közül már csak Szabó Iván volt életben. Az újonnan felkértek között ismét szerepeltek olyan művészek, akik pályájuk indulásánál voltak résztvevői a vásárhelyi tárlatnak (Dienes Gábor, Galambos Tamás, Szkok Iván), vagy egyáltalán nem voltak itt kiállító művészek (Paizs László,

Pásztor Gábor: Önarckép
Gábor Pásztor: Self portrait

motívumaikat. Ezek a művészek elsősorban a Hódmezővásárhelyen élő festők közül kerülnek ki, mint Szalay Ferenc, Fejér Csaba, Fodor József, Csikós András, Hézsó Ferenc vagy Erdős Péter. Mellettük azonban olyan, az ország más pontjain élő művészeket is itt lehet megemlíteni, mint Vecsési Sándort, Giczzy Jánost, Szurcsik Jánost, Égerházi Imrét vagy Bod Lászlót. A tárlaton jelenlévő másik erőteljes csoport az egykori gyulai művésztelep köré tömörülő alkotók köre: Balogh Gyula, Szakáll Ágnes, Székelyhidi Attila és Bodor Zoltán, akik a minuciózus pontossággal kimunkált realizmus elkötelezettjei. Mellettük helyet kapnak mindazok a kortárs ábrázoló, figuratív törekvések, amelyek mára kiszorultak a fővárosi kiállítóhelyekről. Ezek között az expresszív festői eljárásokat kedvelő, vagy szürrealisztikus, esetenként groteszk megoldásokat alkalmazó művészek éppúgy megtalálhatóak, mint a mai grafikai irányzatok vagy a szobrászat megújító törekvései. Itt kell mindenképpen kiemelni azt a tényt, hogy az utóbbi 3-4 év Őszi Tárlataim jelentkezett egy rendkívül erőteljes, magas felkészültségű, tehetséges, fiatal szobrászmozgalom. Olyan nevekre kell itt felhívnom a figyelmet, mint Kotormán Norbert, Nagy Attila, Szmercsányi Boldizsár, Takács Máté, Czakó Rita, Taubert László vagy Raffay Dávid.

Sokszor leírták már, hogy Vásárhely a figuratív, realista művészeti törekvések aziluma. Ezt az állítást oly módon lehetne pontosítani, hogy a Vásárhelyi Őszi Tárlatok a kortárs ábrázoló, figuratív, realista és verista törekvéseknek ma Magyarországon a legna-

Szmercsányi Boldizsár: Jó pásztor
Boldizsár Szmercsányi: Good Sepherd

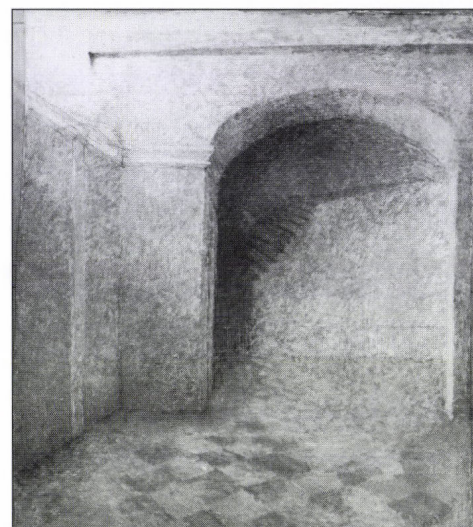

Mazzag István, Gaál József, Vojnich Erzsébet, Czakó István). A tárlat rendezési anomáliáinak kiküszöbölésére Pogány Gábor ebben az évben magára vállalta a kiállításrendezői feladatot is. Az eredmény egy még letisztultabb, még egyenletesebb és egységesebb színvonalú kiállítás lett, amely a 44. Őszi Tárlat Értékelő Bizottságát arra ösztönözte, hogy Pogány Gábor kurátori megbízatását az eddigi két év beszámításával öt évre meghosszabbítsa. Azt szabta feltételül, hogy az ötödik év leteltével, azaz 2000 decemberében, beszámolóban ismertesse az eltelt időszak tanulságait.

Ezekután nem volt kérdéses, ki legyen a 45. Őszi Tárlat kurátora és rendezője 1998-ban. Pogány ismét élt a külön kurátori felkérés lehetőségével, s ezúttal tizenöt művész vállalta ezt a fajta részvételt, akik között csak Földi Péter és Szotyori László festőművész volt újonnan felkért kiállító.

Földi Péter egyébként a tárlatra beadott két festményével elnyerte a 45. Őszi Tárlat fődíját, a Tornyai-plakettet. A tárlat rendezője ismét a kurátor volt, s ezúttal még érdekesebb volt a Tornyai János Múzeum mindkét szintjének összes termét végigjárni-végiglátogatni, hiszen minden teremben tanulságos és izgalmas együttesben voltak kiállítva a zsűri által kiválogatott művek. Amennyiben a Vásárhelyi Őszi Tárlatok utóbbi három évének általános mérlegét kellene megvonni, akkor mindenképp azt szükséges deklarálni, hogy ezek az éves kiállítások nem a „löseggfestők” gyülekezőhelyei.

Természetesen a kiállítás mezőnyében jelen vannak – hisz nélkülük nem lehetne vásárhelyi tárlat – mindazok, akik a hagyományos alföldi festészeti témákból válogatják

Vojnich Erzsébet: Szentély
Erzsébet Vojnich: Shrine

gyobb hagyománnyal rendelkező évenkénti kiállítási lehetőséget biztosítják egy olyan művészeti (uram bocsá', művészetpolitikai) közegben-környezetben, amikor ezek a törekvések semminemű elismertséget vagy szakmai visszhangot nem váltanak ki a műkritika és a szakmai sajtó körében. Ezek után egy múzeumi szakmai lapban joggal lehetne feltenni a kérdést, hogy mi indokolja a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum ilyen nagymértékű elkötelezettségét egy kortárs képzőművészeti kiállítás mellett? Erre a válasz röviden ennyi: a hagyomány! Az eltelt negyvenöt év kötelez bennünket arra, hogy életben tartsuk a tárlatot. Az eltelt több mint négy évtized ezt a kötelezettséget rója művészekre, kurátorra, szervezőkre egyaránt, s ennek a hagyománynak a jövő évezredre való átvitele kell legyen közös feladatu(n)k. Amint az ideai Előkészítő Bizottság ülésén megfogalmazódott: 2003-ban, az 50.

Az Őszi Tárlat anyagát Budapesten is be kell mutatni, hogy egyszer s mindenkorra tisztázzódjék Vásárhely művészettörténeti súlya és szerepe.

A New Period of the Vásárhely Autumn Exhibition

There was a characteristic change in the history of the Vásárhely Autumn Exhibition in 1996. In the person of Gábor Pogány a curator responsible for the exhibition was commissioned who had changed the list of the names of artists invited to exhibit. He asked artists to show their works who had never taken part till then. A debate concerning the changes was carried on in the art magazines and newspapers. The next year however the same solution was followed by inviting new artist again. The result was an even more clear-cut and characteristic exhibition with a very high level of works. Traditions of the exhibition are still the main purpose to follow and among the artists exhibiting can be found painters living Hódmezővásárhely, members of the former art colony in the city of Gyula as well – all the painters following figurative painting traditions have taken part by now. More than four decades prove that the tradition of the exhibition should be continued and in the year of 2000 the 50th exhibition would be organised.

Utazás a föld alatti Magyarországon

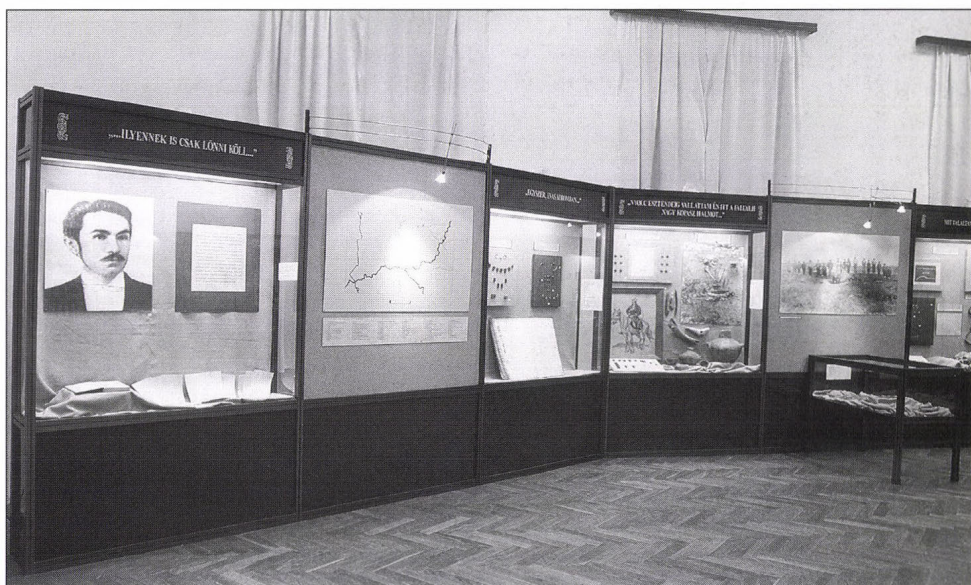
Kiállítás Móra Ferenc születésének 120. évfordulójára

Balogh Csilla

120 évvel ezelőtt, 1879. július 19-én született Móra Ferenc Kiskunfélegyházán. Általában a 125. éves évfordulót szokás ünnepelni, azonban a 120 is szép kerek szám és jó alkalom arra, hogy megálljunk és megemlékezzünk egy jeles emberről. Ezért gondolta úgy Kiskunfélegyháza és Szeged – a Móra számára oly kedves két város –, hogy ebben az évben több jeles rendezvényt is szervez a jeles író szellemiségét megidézve.

Móra Ferencet gyermek- és ifjúsági regények írójaként, esszé- és tárcáíróként ismerjük leginkább, s ennél jóval kevesebbet tudunk a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeumban 1904 és 1934 között eltöltött harminc esztendő alatt végzett munkájáról. Ezért gondoltunk arra, hogy az emlékkiállításon Móra Ferencet, a régészt mutatjuk be. Célunk az volt, hogy régészeti tevékenységéről színes képet vázoljunk, szemezgetve ásatásainak leleteiből, fotókkal és feljegyzéseivel kiegészítve, s mindezt Móra saját, tárcáiból, novelláiból és regényeiből vett gondolataival és szavaival kommentálva.

A bemutatásra kerülő leletek, lelőhelyek kiválasztása korántsem volt egyszerű, hiszen Móra közel száz lelőhelyet ásatott meg, s ezek nem korlátozódtak Szeged város határára. Ásott egész Csongrád vármegye te-

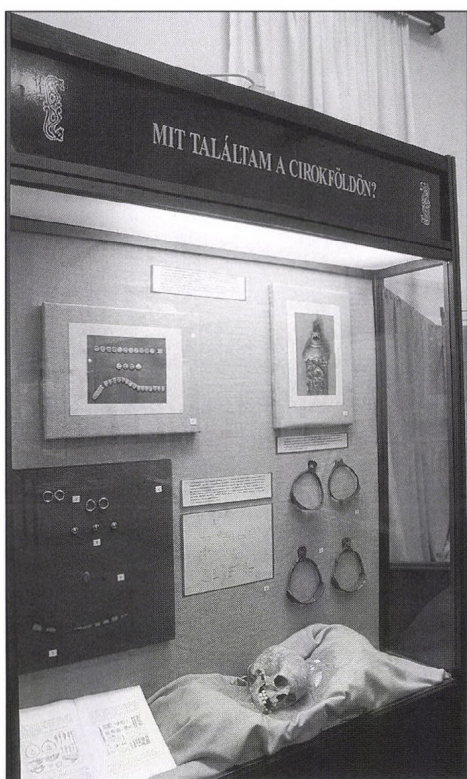
Részletek a kiállításból
Details of the exhibition
Fotók: Dömötör Mihály

rületén, sőt Torontál, Csanád, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Békés megyékben is. A rendelkezésünkre álló teret úgy igyekeztünk kitölteni, hogy ásatásainak sokfélesége jól érzékelhető legyen, a sok ezer leletes nagy feltárásoktól a szegényes középkori temetőkig. A kiállítást „inaskora” első feltárásaival indítottuk, a Feketeszélen előkerült avar sírok és az ötömösi Anjou-kori temető leleteiből válogatva és a jánosszállási honfoglalókkal fejeztük be, bár erre a lelőhelyre ő maga már súlyos betegsége miatt nem tudott kimenni.

Móra Ferencet 1904. június elsejével vette maga mellé *Tömörkény István*, a könyvtár és a múzeum közös igazgatója a természetrajzi gyűjtemény rendezéséhez. Később Tömörkény megüresedett könyvtárnoki helyére került. „*Hazánk legkomolyabb könyvtárnoka*” – így jellemezte fiatal kollégáját Tömörkény. Móra 1905. márciusában kóstolt bele az ásatásokba, amikor Tömörkény maga helyett küldte ki a röszei Feketeszéle avar sírok föltárására. Móra aggályoskodására, hogy még sohasem látott feltárást, Tömörkény a maga csendes humorával így biztatta: „*Mögötte a fene az olyan kutyát, amelyiket tanítani köll az ugatásra.*” Móra azonban féltelmei ellenére nem volt egészen járatlan ebben a tudományban, hisz egyetemi tanulmányai során Hampel Józseftől görög művészettörténetet, Czobor Bélától keresztény régészetet hallgatott. Még ugyanebben az évben ásatott az ötömösi Templomhegyen, a biliscsi határrészben, ami ma Ásotthalomhoz tartozik és Kunágótán.

A kezdet bizonytalanságai után 1907-ben Farkas Szilárd csókai plébános bejelentése alapján kezdte meg az ásatásokat a Zentával átellenben lévő Csóka határában, a Kremenyák-dombon. 1914-ig nyolc ízben végzett itt kutatást és kb. 7000 m² területet tárt föl. „*Ez volt az én inasiskolám*” – írta 1932-ben. A feltárt neolitikus telep jelentőségével nagyon is tisztában volt, s ha közölte volna, akkor ma európai hírű régésznek tarthatnánk számon. A csókai leletek hírére ugyanis felfigyelt az európai régészet is, *Gordon Childe* neves brit régész el is jött Szegedre a leleteket megtekinteni.

Mindezek ellenére szép számmal voltak olyanok, akik Mórát csak amatőrnek tartották, leginkább azért, mert nem volt szakirányú végzettsége. Ez igaz, sőt diplomája sem volt, hiszen nem fejezte be tanulmányait a pesti egyetemen, azonban szakképzetlennek korántsem mondható. 1908-ban Kolozsvárott elvégzett egy régészeti tanfolyamot, ami abban az időben hivatalosan is elegendő volt a régészeti munka végzéséhez. Posta Bélától itt sajátította el a korszerű ásatás módszerét, amit a következő évtől Csókán már alkalmazott is. A leltárkönyvekben a mai elvárásoknak is megfelelő tárgyleírásait helyenként pontos, részletekbe menő rajzokkal is kiegészítette. A csókai ásatás tanulságairól könyvet akart írni, de csupán rövid hírlapi tudósítást, 1925-ben pedig egy tömör összefoglalást tett közzé, valamint egy zentai ifjúsági folyóiratban „A csókai rézemberek” címmel folytatásos regényt kezdett írni, de az is abbamaradt.

A csókai feltárás után a világháború és sűrűsödő közéleti tevékenysége akadályozta az ásásban. Csak 1923-ban folytatta a munkát: egymást követték a kisebb-nagyobb ásások, ahol számos teleprészlet és sírok százai kerültek elő. Dokumentációs módszere sokban változott, pontosabb lett. A sírok bontása közbeni megfigyeléseiről, a leletekről feljegyzéseket, rajzokat készített, esetenként fotóztatott, amiről naplói és az első régészeti tárgyú filmhíradó kockái tanúszkodnak. Ásott honfoglaló temetőt Kunágótán, ennek leletanyagát mintaszerűen adta közre. Nagy feltárások voltak Tápé-Lebőn és Deszken, ahol újkőkori és rézkori telepét és sírokat talált, bronzkori temetőt ásott Pitvaroson és Szőregen, a Szív utcában. Sajnos ezeknek, valamint a Kundombon, Kiszomboron, Fehértón, Tápé-Malajdokon és utolsó ásásának színhelyén, Deszken feltárt népvándorlás kori sírok százainak közlése elmaradt. Ebben az időben szakcikket nem írt, azonban hírlapi tárcáiban tömegesen jelentek meg a régé-

szeti vonatkozások: tárgyleírások, temetkezési szokások és néprajzi párhuzamok. Hitelesség és szakszerűség tekintetében mindenképpen szakcikkeknek tekinthetők, amelyek ugyanakkor ismeretterjesztők és szóra-koztatók is voltak.

1933 októberében, már nagy betegen, autón vitette ki magát Deszkre „búcsúvizitre az avarokhoz, akiket már egy hete énnálam nélkül dirigált Kotormány János mint helyettes kán.” 1934-ben betegágyán értesült a János-szálláson előkerült honfoglalás kori sírokról, ahová már nem juthatott ki, de szerintünk a tárlaton e szép préselt aranyozott ezüst ruhadíszeknek még helye volt.

A kiállításon bemutatott leletek a neolitikumtól a középkorig sok ezer évet ölelnek át, s azt mutatják, hogy a „soktudományú” Móra Ferenc „a római kort kivéve a magyar föld régészetének minden ágában egyforma jártassággal dolgozott és nincs a földnek olyan kora, amelynek történetét az ő munkássága eredményei nélkül meg lehetne írni” –, ahogy Banner János írta róla.

Az emlékkiállítás szeptember 10-ig nézhető meg a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, majd pedig október 31-ig a kiskunfélégyházi Kiskun Múzeumban várja az érdeklődőket.

Lásd – See also: borító – cover 2.

Underground Travels in Hungary. Exhibition on the 120th Anniversary of Ferenc Móra

The well-known and beloved Hungarian writer, who was born in 1879, spent several working years in museums and took part in about a dozen archaeological excavations, mainly around the south-eastern town of Szeged.

During his university years he attended József Hampel's history of Greek art and Béla Czobor's Christian archaeology lectures. Later, in 1908 he also finished an archeological course in Kolozsvár, where he learned modern excavation technics from Béla Posta.

The exhibition, introducing several results and details of Móra's archaeological excavations, study and working up, can be seen in Szeged Móra Múzeum and later this year in Kiskunfélegyháza Kiskun Múzeum.

Emlékezés Boross Mihályra

Kiállítás Székesfehérváron

Horváth Júlia

„Megtettem, szeretett hazám!
Mindazt, amivel neked tartozám.”

Boross Mihály politikus, író, lapszerkesztő, az 1848-49-es fehérvári és Fejér megyei események egyik irányítója 1815. január 9-én született a Komárom megyei Ószőnyben. Szülei szegény földművesek voltak, akik szabómesternek szánták fiúkat. Ő azonban a tollhoz és a könyvhöz ragaszkodott. Egy tanár rokonuk segítségével tanulhatott tovább: Cegléden a gimnáziumban költészetet és logikát, Nagykőrösön bölceletet és neveléstudományt tanult, Pesten orvostanhallgató volt, Pápán teológiával és joggal foglalkozott. Tanulmányai befejeztével jurátusnak állt. 1843-ban ügyvédi vizsgát tett, és Székesfehérvárról telepedett le.

Ekkor már ismert író. Első versei 16 éves korában jelentek meg a Jelenkor melléklapjában, a Társalkodóban. Néhány évvel később a Tudományos Gyűjtemény közölte drámáit. Fehérvárról is írt két színdarabot: A nyeglék, valamint a Csáb és könnyelműség címűeket. Az első fogadtatása kedvezőtlen volt, a másodikikat szép sikerrel mutatta be az éppen városunkban játszó Hetényi-szintársulat.

Boross Mihály szoros kapcsolatot tartott az irodalmi élet nagyjaival. Barátjának mond-

hatta Petőfit, Jókait, Kovács Pált, a Győrről megjelenő Hazánk című lap szerkesztőjét. Vahot Imre többször is meglátogatta, s kéziratot kért a Pesti Divatlap számára. 1847-ben Petőfi egy hétig vendégeskedett nála Egressy Gáborral, a kiváló színésszel együtt. Vajda János is megfordult házában.

1846-ban fehérvári polgárok megalapították az első magyarországi kölcsönös életbiztosító intézetet, melynek titkára Boross Mihály lett. A következő évben Fáy András javasolta, hogy az intézet székhelyét helyezték át Pestre, és lépjenek összeköttetésbe az első hazai takarékpénztárral. Boross ez ügyben járt Pesten 1848. március 14-én. Aznap este részt vett az Ellenzéki Kör közgyűlésén és vacsoráján. A lelkesedés annyira magával ragadta, hogy eredeti tervét megváltoztatva Pesten maradt. Március 15-én a forradalom forratagába került, ott volt a tömegben mindenütt, ahol a történelmi események zajlottak.

Március 16-án reggel indult haza, s egyenesen a Fekete Sas Kávéházba sietett, a fehérvári ifjúság kedvelt találkozóhelyére. Bár a forradalom híre megelőzte őt, a szemtanú beszámolója mindenkit lázba hozott. Fellobbant a tűz: a Városháza előtti téren elhangzott a Nemzeti dal és a 12 pont. Székesfehérvár polgársága e nap estéjén éltette a forradalmat. Nemzeti színű szalagok, kokárdák sokasága került elő. Megalakult a nem-

zetőrség. Borossot a megyei csendbizottmány tagjává választották.

Látva az áprilisi törvényekben megfogalmazottak és a tegnapi jobbágyok követelései között feszülő ellentétet, Boross sorra írta és jelentette meg didaktikus tartalmú, kérdés-felelet formában szerkesztett röpiratait. A *Politikai kis káté a nép számára* – melyet minden nemzetiség nyelvére lefordítottak – a 12 pontot értelmezi, s az áprilisi törvényeket magyarázza az olvasónak. Az *Eke, kard és könyv* a polgárok kötelességeit foglalja össze: békében földművelés, a haza védelmében kard, „mindenek fölött” pedig az olvasás, tanulás, az ismeretek gyűjtése, mert „csak

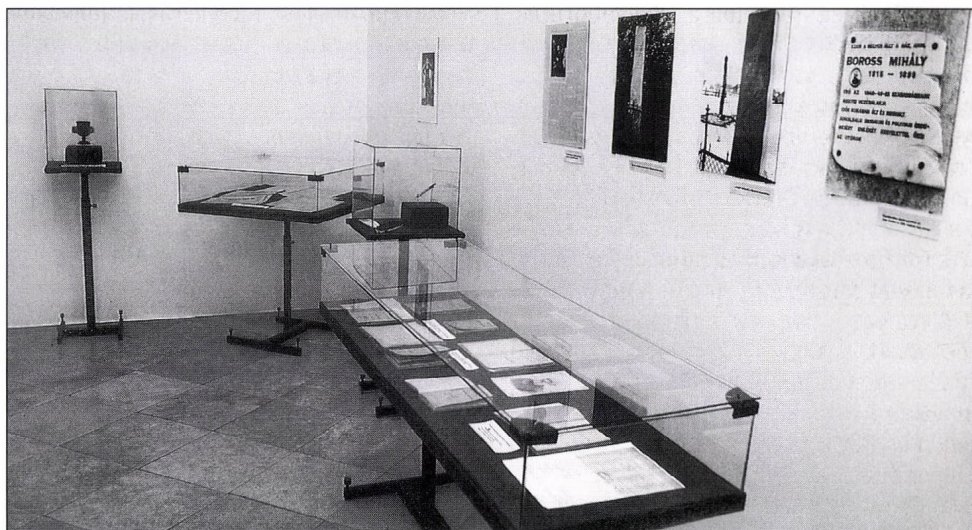
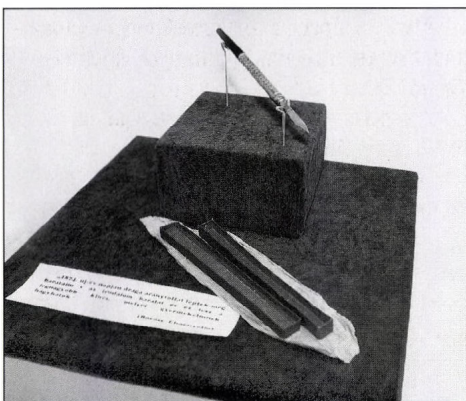
mivelt ember tudja jogait bölcsen használni s kötelességeit kellőleg betölteni." *Szabad föld és szabad földműves* címmel a célszerű gazdálkodás alapelveit fejtette ki. Agitatív hangú röpiratot írt a nemzetőrség feladatáról. Leleplezte a kamarilla magyar- és törvényellenes politikáját, jól láttatta a szabadságharc kitörésének elkerülhetetlenségét, s a fegyveres harc kirobbantásáért a bécsi udvart tette felelőssé. Boross felvilágosító szándékkal írott füzetei egymás után több kiadást értek meg olcsó kiadásban, s több ezer példányban jutottak el az olvasóhoz.

1849 januárjában, Fehérvár megszállásakor Boross elfogták, Budára vitték és március közepéig rabságban tartották. Rá akarták kényszeríteni, hogy politikai munkáiban vallott nézeteit nyilvánosan vonja vissza, s meggyőzését megváltoztatva tollát az elnyomók szolgálatába állítsa. Ezért biztos jövőt ígértek, karriert, irodalmi sikereket. A fogságból csak úgy szabadulhatott, hogy meg kellett ígérnie egy osztrák szellemű néplap alapítását, melyre természetesen sosem került sor. A budai fogságból 1849 március végén hazatérő Boross jól látta, hogy az osztrák hatalom gyenge, ingatag. Tudomására jutott, hogy az ellenállás megyszerte növekedett, s egyre többen kelnek át a Dunán, hogy csatlakozzanak a tavaszi hadjáratban győzelmesen előnyomuló honvédelakulatokhoz.

A megszállók fegyverekre épülő hatalma Fejér megyében 1849. április 24-én összeomlott. Boross másodalispánná nevezték ki, s ő irányította a megyei törvényszék munkáját.

Az 1849 júniusában kibontakozó újabb osztrák támadás hírére a megye népfelkelést hirdetett. A június 11-i közgyűlés fegyverbe szállította a 18 és 60 év közötti férfiakat, s Fehérváron felfegyverezték a nemzetőröket. Az osztrákok közeledtének hírére a tisztikar elmenekült. Boross július végén Sárbogárdon kezdte el a népfelkelés szervezését, kidolgozta a Székesfehérvárott állomásozó császáriak elleni támadás tervét. A megszálló csapatok vezetője azonban augusztus 5-én váratlanul feladta a várost. Ugyanezen a napon indult el a szabadcsapatokat szervező Boross Földváról, hogy a toborzást az ellenség által ed-

Boross Mihály aranytolla
Golden pen of Mihály Boross

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók: Gelencsér Ferenc

dig megszállva tartott területekre is kiterjeszse, s csatlakozzon Noszlopy Gáspár csapatához. A világosi fegyverletétel hírére családjával együtt Komárom várába menekült. A Komáromi Lapokban még lelkesítő cikkeket írt a szabadságharc folytatásáról, de erre már esély sem volt. Mint frissen kinevezett hadbíró-százados menlevelet kapott, s a vár október 2-i feladása után egy Fejér megyei sváb kocsis segítségével elindult haza. Egy heti bujdosás után érkezett meg. Itthon azonnal elfogták és bebörtönözték, csak hetek múltán szabadult. A telet Iváncsán töltötte, majd 1850-ben házat vett Baracsán. Vörösmarty Mihály őt kérte meg, hogy találjon családjá számára otthont ezen a vidéken. Boross irodalomtörténeti érdekeket örökít az utókorra *Élményeim* címmel megjelent visszaemlékezésében Vörösmarty itteni életéről. Mint kártyapartnere jól ismerte a pezsgőbort készítő, dinnyét és dohányt termelő, csak ritkán verset író, s a kéziratot felolvasás után a gyertya lángjánál elégető költő mindennapjait. Boross Mihály viszont sokat írt ebben az időben. Itt születtek a Házasság spekulációból és az Uram-bátyám című regényei.

1851-ben eleget tett a kecskeméti református egyháztanács meghívásának, s a főgimnázium földrajz-történelem szakos tanárra lett. Az egykori forradalmi alispán népszerű volt tanítványai körében, előadásait a város polgárai is gyakran hallgatták. 1851. december 22-én hajnalban betörték házába, minden magyarizat nélkül elhurcolták, és a bécsi Kriminál-Gebaudeba zárták. A vád ellene egy londoni központú összeesküvésben való részvétel volt. Ezzel vádolták a komáromi kapituláns tisztet mindegyikét, s Kossuth itthon maradt hozzátartozóit. Két évi vizsgálati fogság után két évi várfogságra ítélték, melyet Josefstadtnban kellett letöltenie. 1855 karácsonyán szabadult, de még jó ideig megfigyelés alatt állt. Pestet jelölték ki tartózkodási helyéül. 1858-ban a pápai főiskola meghívta magyar nyelv és irodalom

tanszékére, de a kormányzat nem tette lehetővé, hogy elfoglalja a katedrát. 1860-ig Pesten élt, s később is sok szeretettel emlékezett azokra az évekre, melyeket kizárólag írói munkásságának szentelhetett. Írásai a kor vezető lapjaiban jelentek meg: a Hölgyfutárban, a Napkeletben, a Magyar Néplapban, a Pesti Naplóban, a Népújságban és a Magyar Sajtóban. Boross rendkívül termékeny író. Négy év alatt több mint negyven kisebb-nagyobb cikket, novellát, regényt írt. Mikor Eötvös József kultuszminiszter támogatásával – a Könyvet a népnek! mozgalom jegyében – Heckenast Gusztáv megindította a Vasárnapi Könyvtár című sorozatát, Boross is felkérte egy népies regény írására. Boross vállalta a feladatot, de a magyar irodalomban erre mintát nem taláhatott. A népies prózának nem volt Petőfije, a népies prózát meg kellett teremteni. A hagyományt kereső, védekező nemzeti érzés az elnyomtatás idején ösztönösen vezetett a népszokások, babonák csaknem etnografikus hűségű bemutatásához. Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy az irodalomnak tanítómesterré kell-e válnia a nép körében, határozott igen volt a válasz. Így alakult ki az a didaktikus tanító-nevelő célzatú népiesség, amelyet a Csengery Antal és Kemény Zsigmond szerkesztette Magyar Nép könyve, Boross Mihály és az ugyancsak Fejér megyéhez, Enyinghez kötődő Vas Gereben teremtettek meg a Bach-rendszerben.

Boross egy svájci író, Henrik Zschokke munkáját tekintve példának, megírta Boldogháza, buzdító és oktató történet című művét egy kötetben. A legenda szerint mikor Eötvös József elolvasta a regényt, magához kérette Boross, és így szólott hozzá: „Ifjú barátom! Ön megalapította a valódi népirodalmat, de megalapította a valódi népiró nevét is!” Homlokon csókolta és megkérte, hogy két kötetre egészítse ki a regényt. E kérésnek az író természetesen eleget tett, annál is inkább, mert a regényt a kritika is lelkesen fogadta.

1857-ben Kalauz címmel néplapot jelentett meg, melyben gondolatainak, elveinek, hitvallásának sommázatát adta. „Egy nemzet szellemi, erkölcsi és anyagi művelődése, gyarapodása közös érdek minden honpolgárra... Annak előmozdítására minden egyes tagnak szükséges hatni, munkálni, szóval és tettel – de leginkább példával... Minden egyes polgárnak kötelessége a közös művelődés, polgárosodás elősegítése, nagyjaink pedig saját érdekében vannak hivatva, hogy mint szövétnekvivők haladjanak a világosságot óhajtó, igazságot szomjuhozó, ismeret után vágó tömeg előtt, mert nálunk magyaroknál a műveltség önfenntartási szükség, hogy akik számban kevesen vagyunk, tudományban, ismeretekben, műveltségben, nemzeti jellem és akaratban – sokszorozzuk magunkat...”

Boross minden munkája a néptanítás és jobbítás szándékával íródott: oktat, nevel, ismereteket közvetít. Mindegyikből erkölcsi tanulság sugárzik. Nyelve egyszerű, világos és érthető, mégis míves. Stílusa könnyed s közvetlen előadási modora is vonzó. Ennek köszönhető rendkívüli népszerűsége az önkényuralom idején. Rimaszombati diák korában Mikszáth Kálmán is lelkes olvasója volt műveinek. Lenyűgöző életművének műfaji gazdagsága: írt költeményeket, novellát, társadalmi-, forradalmi-, népies- és irányregényt – ezen megnevezések természetesen Borossról valók – történeti beszélyt, életrajzot, satirikus művet, vig- és szomorújátékot.

„Midőn azt hittem, hogy megvettem a népirodalom alapját, olvasóközönséget teremtettem azon osztályból, mely addig elhanyagoltatott és melynek födele alá csak ponyvairodalom olajméc világa hatolt be; midőn örülni kezdtem működésem sikerének: egy véletlen keresztülhúzta kalkulusomat” – írta az Élményeim című művében. A Fejér megyei főispán meghívására Székesfehérvárra utazott a megye újjászervezését tárgyaló érte-

kezletre. Kérték, hogy térjen vissza – immár második feleségével – 1848-49-es tevékenységének színhelyére. Boross nem tudott nemet mondani és december 17-én a megyei bizottmány másodalispánna, a megyei törvényszék elnökévé választotta. A kiegyezést követően alakult szabadelvű és alkotmányos párt egyik megyei vezetőjeként azt a feladatot kapta, „hogyan a népet a politikai helyzetről felvilágosítsa, s elmondja neki miként éppen nincs veszve hazánkra nézve minden, mint az ellentáborban hirdetik, sőt ellenkezőleg megvan újra a biztos alap állami létünk teljes kifejtésére”. Amilyen hévvel lelkesített a negyvennyolcas eszmék mellett, olyan meggyőzően érvelt a kiegyezés elfogadása érdekében. Egymás után jelentek meg politikai és történelmi munkái.

„1874 új-év napján drága aranytollal lepettek meg barátaim s az irodalom barátai és ez lesz a legnagyobb kincs, melyet gyermekeimnek hagyhatok” – olvashatjuk visszaemlékezésében. 1877-től a Székesfehérvárt szerkesztette, 1881-ben Fehérvári Híradó címmel egy társadalmi hetilapot jelentetett meg. 1887-88-ban a Fejérvári Hírlapot, a „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség” jelszavával induló első fehérvári napilapot szerkesztette.

1881. augusztus 1. Ekkor fejezte be a 76 kötetet eredményező ötven éves írói pályát lezáró hattüdüdalát, a ma is becsben tartott Élményeim-et. Boross kézen fogva vezeti az olvasót az 1848-49-es események legfontosabb fehérvári és Fejér megyei helyszíneire. Teheti. Szinte mindenütt jelen volt, ahol fontos döntések születtek, s szinte mindenütt ott volt, ahol sorsfordító események zajlottak. A helyi történéseket pedig a nemzet történetének egészébe ágyazva, annak részeként értékeli. Közben hús-vér emberként is jelen van. Megismerkedünk személyiségével, gondolataival, egyéni sorsának alakulásával.

Nyugalomba vonulása után Sárbogárdra költözött. Itt halt meg családja körében 1899. március 5-én, 84 éves korában. Sírkövére – óhajának megfelelően – a következő, általa fogalmazott feliratot vésték:

„Ó Szőny szült engem, de Fehérvár vonzza magához,

Végre Bogárd fogadott, hamvam is ez fedje be.
Mint író művelém irodalmunk mindenik ágát,
Hetvenkét kötetem sírköveimül hagyom itt.”

Az emlékkiállítás Boross Mihály halálának 100. évfordulóján – a közéleti, politikai tevékenységét, szépiroí, publicisztikai és történetírói munkásságát felidéző emlékülést követően – nyílt meg Székesfehérvárott a Fekete Sas Patika kamaratermében. A kiállított relikviákat a Sárbogárdon élő leszármazottak ajándékozták múzeumunknak. Közülük a legértékesebb a tisztelőitől kapott aranytoll, s a Josefstadtnban esztergált fakupa. Művei bemutatásának a kiállítóterem helyszíne határt szabott ugyan, de az általa írott könyvek, cikkek és tanulmányok, az általa szerkesztett és kiadott sajtótermékek, a munkáit értékelő kritikák és összefoglaló méltatások reprezentálták az életmű sokszínűségét és nagyságát.

Memory of Mihály Boross

Mihály Boross was a politician, writer, editor and one of the leaders in Fejér county during the 1848 revolution and war of independence. He was associated with the greatest poets of the period, and had close connections with Sándor Petőfi. It was him who organised the insurrection in the county in 1849. After the collapse of the struggle for liberation he was arrested for two years. Then he lived in Pest till 1860, where he pursued extensive literary activity. He published a popular paper called „Kalauz”. He moved to Székesfehérvár in 1861 and became chairman of the county law-court. At the same time he went on with educational writing. His oeuvre consists of 76 volumes. After retiring he settled in Sárbogárd. Here he died in 1899. On the occasion of the 100th anniversary of his death the Fekete Sas Pharmacy Museum in Székesfehérvár arranged a memorial exhibition.

Hová tűnt a sok virág? Fedezd fel a természet sokféleségét!

Időszakos kiállítás a biodiverzitásról

a Magyar Természettudományi Múzeum tevékenységének bemutatásával

Báldi András

A kiállítás az 1999-es Tavaszi Fesztivál programsorozatába illeszkedik, melynek mottója: *Búcsú a XX. századtól. Nyitás: 1999. március 11. Zárás: 2000. január. Területe: 24 x 6 m.*

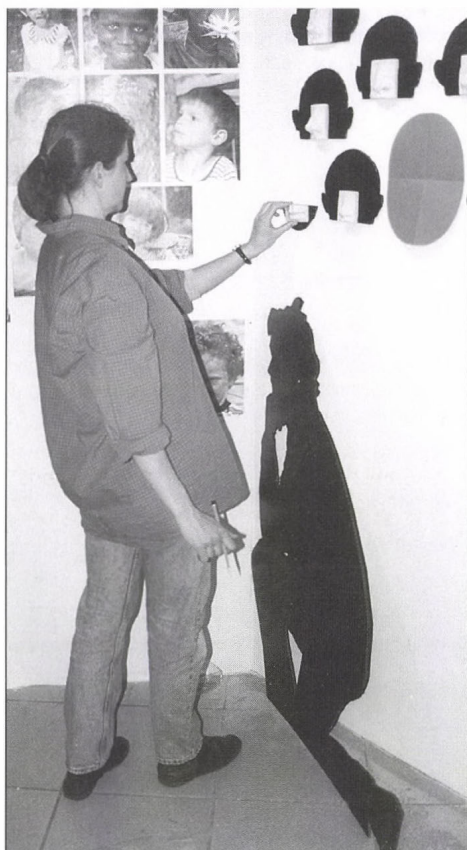
A biológiai sokféleség pusztulása korunk egyik legnagyobb problémája, mely mind helyi, mind világméretben jelentkezik. Erre mind a szakmai közvélemény, mind a széles társadalom ráébredt. A szakmai oldalon ezt jól indikálja a sok tudományos szervezet alakulása, a konferenciák szervezése, több

új folyóirat indítása (például a Természetvédelmi Közleményeké 1991-ben). A társadalom nagymértékű érzékenységet a környezet- és természetvédelmi problémákra jól jelzi, hogy hazánkban már több mint 800 „zöld” szervezet van! Az egyik legfontosabb jelzés azonban a világpolitika szintjén tör-

tént, és ez a minden idők legnagyobb számú állam- és kormányfőjét tömörítő konferencia volt Rio de Janeiro-ban (ún. Biodiverzitás Csúcs) 1992-ben. Itt számos döntés született, melyek a földi élet sokféleségének a megőrzését tűzték ki célul. A sokféleség pusztulásának megakadályozása az emberiség elemi érdeke.

A Magyar Természettudományi Múzeumban 1999. március 10-én nyílt kiállítás talán legfontosabb célja, hogy megértessük, mi is az a *biodiverzitás* és miért fontos. E szó ugyanis igen sok fórumon elhangzik, de jelentése többnyire homályban marad. A biodiverzitás az élővilág sokféleségét jelenti, ideértve az élőlényeket, a közöttük és az élettelen környezet között levő kapcsolatokat is. Ez a sokféleség teremti meg az alapját az élővilág időbeli változásának, az evolúciónak. Az élővilág sokfélesége több szerveződési szinten megmutatkozik, egyed alatti, egyedi és egyed feletti szinteken. Egyed alatti szintre példának mutatjuk be a homoki cickafarkot, ahol egy néhány négyzetméteren belül, látszólag teljesen ugyanolyan virágok vannak, ám genetikai vizsgálatokkal kimutatták, hogy legalább négyféle típus fordul elő közöttük. Egyedi szintre legegyszerűbb, ha körülnézünk, és csekély meglepetéssel ugyan, de konstatáljuk, hogy minden ember más és más. Az egyed feletti sokféleségre példa lehet a sokféle növényársulás, például a bükkös, gyertyános-tölgyes, fenyves, hogy csak az erdőknél maradjunk.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

*Részlet a kiállításból
Detail of the exhibition*

További célunk felhívni a közönség figyelmét a biológiai sokféleség pusztulására, az abból eredő lokális és globális veszélyekre, az emberi létnek a környezetétől való függetleníthetőségére.

Az emberi tevékenység hatására hazánk természeti arculata alapvetően megváltozott. Az ország jelentős részén nem őshonos, odaillő növényzet található, így célunk bemutatni a természet pusztulása csökkentésének egyes módozatait. Mit tegyünk a természet sokféleségének megőrzéséért? Számos faj törvényi védelmet kapott, illetve védelem alá került az ország területének 8,9%-a. Sok esetben védelmi vagy rehabilitációs programok segítik az érzékenyebb fajok, illetve területek fennmaradását.

Az élőhelyek védelme a legfontosabb feladat a biodiverzitás megőrzéséhez. Egyrészt a fajok túlnyomó részét csak élőhelyeivel együtt tudjuk megvédeni, másrészt az évmilliók során történt folyamatos változás, az evolúció folytonosságát csak az eredeti kapcsolatrendszerek, működőképes ökoszisztémák fennmaradása biztosítja.

A kiállítás módot nyújt arra, és nagyrészt arra is épült, hogy a múzeum tevékenységét bemutassa. A Magyar Természettudományi Múzeum fontos feladata a hazánkban előforduló fajok kimutatása. Ennek érdekében szervezetek meg egy több évtizede folyó kutatást, mely a legértékesebb védett területeink állat- és növényvilágát tárja fel. Bemutatjuk ezenkívül a múzeum több fontos kutatását, így a szigetközi építkezések élővilágra gyakorolt hatásainak nyomon követését, a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rend-

szert, melynek kidolgozásában több társintézménnyel együtt vettünk részt, illetve több más projektet.

A kiállítás egyik üzenete, hogy vegyük észre, Magyarország élővilága jelenleg még sok szempontból jóval természetközelibb, mint a legtöbb más európai (főként nyugati) országé. Talán nem késő, hogy megfelelő lépésekkel megőrizzük és tovább örökössük ezt a természeti gazdagságunkat.

„Where Have All the Flowers Gone?” Explore the Diversity of Nature!

The new temporary exhibition of the Hungarian Natural History Museum calls the attention to a frequently used environmental term today: biodiversity. It is to describe the richness of individuals, species, communities and biomes of the living world on Earth. The role of biodiversity, as outlined by the Rio de Janeiro Summit in 1992, is extremely important in maintaining the complex living system and all the organisms, together with their evolution. Levels of biodiversity are indicated in the exhibition below the species: genetically different flowering plants, and above the species: different plant communities and forest types. Protection of biodiversity and scientific research to explore the natural processes are the main tasks of our society. The Hungarian Natural History Museum has a long tradition in such research projects: inventory of the plants and animals of national park and protected areas; theoretical framework of the National Biodiversity Monitoring System, etc. It is to be noted that Hungary has still more valuable natural resources as compared to other countries in Europe (especially in the west).

Érdemes megnézni!

A Sárréti Tájház Fülén

Lukács László

Balatonakarattya szomszédságában, Füle községben a Széchenyi utca 107. szám alatti népi műemlék házat 1985-ben állította helyre az Országos Műemléki Felügyelőség. A XIX. század első felében kosárvíves árkád-sorú tornáccal épült lakóház formailag a Bakony–Balatonfelvidék hasonló épületeire emlékeztet, elterjedésüket tekintve azoknak legkeletibb előfordulása. A hosszú ház mai formáját a régebbi első rész kibővítésével nyerte. Az utca felőli, korábbi épületrész szoba, konyha, kamra, istállóból áll. A hátsó, későbbi, a XIX. század második feléből való épületrész helyiségei: konyha, szoba, kamra és istálló. Az épület esetében a Dunántúlon, a Kisalföldön és az Északi-Középhegységben gyakori, több család által lakott hosszúházzal, közös udvarral van dolgunk. A fülei házban az 1970-es évek elejéig két család élt.

A két épületrész tüzelőberendezése, füst-elvezetése is különböző volt. Az első rész kémény nélküli füstökonyhás házként épült, ahol a szoba ajtaja egészen az 1920-as évekig nem a füstökonyhából, hanem a tornácról nyílt. A második házrész konyhája már téglalobozatú nyitott kéménnyel épült. A nyitott kémény alatt a kocka alakú kenyérsü-

tő nagykemence és a kalács-, rétes-, hússütésre használt kiskemence ma is látható.

Az árkádsoros tornác miatt épületszerkezeti, a közös udvartól eredően társadalomnéprajzi szempontból figyelemre méltó házat a Fejér Megyei Tanács szabadtéri néprajzi múzeum számára állította helyre. Az épület első felében 1986-ban *sárréti tájházat* rendeztünk be. A berendezési tárgyak jelentős része a ház utolsó tulajdonosától került a múzeumba. Ezt egészítettük ki a Fülén és a Fejér megyei Sárrét községeiben gyűjtött tárgyakkal, elsősorban bútorokkal és textilekkel. A tájház berendezéséből főként a Polgárdiból való, keményfából faragott, „Kovács János 1832” feliratú sarokpad és a Soponyáról idekerült, XIX. századi bögreszemes, zöldmázás csákvári cserépkályha érdemel figyelmet.

Az épület második részében *Szöttesek és hímzések Fejér megyében* címmel rendeztünk kiállítást a székesfehérvári Szent István Király Múzeum néprajzi gyűjteményének anyagából. Kiállításunkon a Fejér megyei takácsközpontokban, Polgárdin, Zámolyon, Lovasberényben, Tabajdon készült szötteket, a kenderfeldolgozás eszközeit, a takács céhemlékeket, valamint a XVIII-XIX. századból ránk maradt Fejér megyei hímzéseket mutatjuk be.

A kiállított szöttesek közül különösen egy lajoskomáromi takács remekmunka érdemel figyelmet. Kendervászon törülközőbe piros pamutfonallal hat csíkot szőtt a remeklő takács. A harmadik csíkba felirat került: „Boltás, Dég és L.komáromi B.Takács Céh Remekje K. 1851” A negyedik csíkban kétfejű sas mintát látunk. Utóbbi motívum gyakran feltűnik céhemlékeinken, mivel a legtöbb céh Habsburg királyainktól nyerte szabadalomlevelét. Ritkaságnak számít a kiállításon látható, 1829-ben nyomtatott takács tankönyv és mintakönyv. A takács szerszámok sorában Báthori Benő tabajdi takács szövőszékét mutatjuk be.

A kiállított hímzések közül a legrégebbi évszámú darab az 1735-ből származó bicskei úraszalterítő. A laposöltéssel, szálszámolással és fehér lyukhímzéssel készült textíliák csoportjában párnavegeket, jegykendőket, fej- és vállkendőket mutatunk be Fülén a Sárréti Tájházban, amely hétfő kivételével naponta 10-14 óráig látogatható.

Sárrét House in Füle

The regional house was opened in 1985. It represents the 'long-house' type of building, typical of the Trans-Danubian region, which contains more flats in one building. Beside the original furnishing of the regional house another exhibition called „Handwoven fabrics and embroidery in Fejér County” can be seen. The collection contains a number of weavers' fabrics.

*Népi műemlékház Fülén – Folk memorial building, Füle
Fotó: Lukács László*

Nemzetközi kapcsolatok

„Kis múzeumok menedzsmentje“

Magyar-holland műhely

Herczeg Gábor

A magyar-holland múzeumi együttműködés újabb, három évre tervezett szakasza 1998-ban indult. A két ország múzeumi szakembereinek együttműködése hat évre tekint vissza, s lehetőséget adott és ad a két országban működő kollégáknak, hogy kicseréljék tapasztalataikat a piacgazdaság keretei között folyó szakmai munkával kapcsolatban. A most megindult és a két ország illetékes minisztériumai által támogatott, finanszírozott új program két fő területre koncentrál: a gyűjteménykezelés modernizálására és a kis(ebb) múzeumok menedzsmentjére. Az idei első programra május 18. és 22. között Mátrafüreden került sor. Célja a „kisebb múzeumok“ vezetőinek továbbképzése, a közös gondolkodás biztosítása volt a „törvénykövetelmények-változások-következmények“ gondolat körben.

Az előkészítést és szervezést *Füköh Levente* (Mátra Múzeum), *Poroszlai Ildikó* (Mátrica Múzeum) és *Vásárhelyi Tamás* (Magyar Természettudományi Múzeum), a Pulszky Társaság menedzsment tagozatának tagjai végezték, akik maguk is részt vettek a műhely munkájában. Az általuk kialakított tematika szerint a „kisebb múzeumok“ definíció az alábbi intézményeket jelenti: a megyei és nagyobb városi múzeumok; a megyei múzeumi hálózatokhoz tartozó kisebb városi múzeumok; alapítványi, magán és egyéb múzeumok. Jőmagam a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársaként vettem részt a programban. Ami a munkakörömet illeti, ma divatos meghatározással úgy mondhatnám, a múzeum PR menedzsere vagyok, de én egy kicsit ódzkodom ettől. Számomra túl nagyképpően hangzik, különösen, mivel magamat e „kifinomult“ szakma kezdőjének tartom csupán. Ezért jobban szeretem a „kommunikációs munkatárs“ meghatározást (ebben legalább mindenki számára érthető latin szó van az angol helyett). A fentiek ismeretében talán nem meglepő, hogy akkor kezdett igazán érdekelni ez a program, amikor az első egyeztető megbeszélésen felmerült: a képzés keretében legyen szó a hatékony public relationsról is.

Számomra szimpatikus volt az is, hogy a továbbképzés tematikáját a résztvevők be-

vonásával, igényeiket figyelembe véve alakították ki a magyar és holland szervezők. A témakörök között szerepelt többek között a piacgazdaság viszonyaihoz való alkalmazkodás, az adott viszonyok közötti ideális szervezeti felépítés, a project-tervezés és -menedzselés, a munkaerő kihasználása.

A tematika „demokratikus“ kialakításával nem változott az ötnapos műhelymunka eredetileg kitűzött célja: a politikai, pénzügyi, törvényhozási és a kulturális piacra jellemző változások közepette fejleszteni Magyarországon különböző típusú múzeumi vezetői képességét, alkalmazhatóságát. Ugyanakkor némileg elgondolkoztatónak tartom, hogy végül a program szervezőin kívül a szakma részéről mindössze négyen mentünk el Mátrafüredre. Pedig a szervezés kezdetén jóval többen mutattak érdeklődést a fentebb felsorolt, manapság nagyon is aktuális kérdések iránt. A mátrafüredi műhelymunkán a holland szakma (és a Holland Múzeumi Szövetség) képviselőjében *Johanna Kievit* és *Mart van der Sterre* vett részt. Mindketten közvetlen, barátságos emberek, akik azonnal szimpátiát tudtak ébreszteni a résztvevőkben. A munka ennek megfelelően leginkább kötetlen, jó hangulatú eszmecsere formájában zajlott, mellőzve a kioktatás-szerű előadásokat.

Lényegében valamennyi, fentebb említett téma sorra került, természetesen más-más mélységben. Különösen nagy hangsúlyt kapott nálunk még eléggé gyerekcipőben járó project-tervezés és a vezetői típusok kérdésköre, valamint – legnagyobb örömmre – a PR munka, azon belül pedig a pénzalapok előteremtése (fund-raising). Már ez a hangsúly is jelezte: a holland kollégák igyekeznek rámutatni a magyar múzeumügy egyik legnagyobb hiányosságára, a modern marketing-szemlélet hiányára. Azt gondolhatnánk, hogy mindez csak a profitorientált szférában fontos, pedig a mai piaci viszonyok között, ahol a kultúra maga is áru, ez nyilvánvalóan nem így van. Ugyanakkor közülünk szinte mindenki arra hívta fel a hollandok figyelmét, hogy nálunk számos – Hollandiában nem meghatározó – szervezeti, törvénykezési és pénzügyi probléma akadályozza a múzeumok piacgazdasági viszonyok közötti fejlődését.

A képzés végén értékeltük az elvégzett közös munkát. Egyetértettünk abban, hogy a

műhely legnagyobb értéke az volt, hogy kötetlen formában segítette a résztvevőknek a már eddig is meglévő ismereteiket rendszerbe foglalni, új megközelítésből szemlélni. Az én véleményem az volt, és ez is egyetértésre talált, hogy több gyakorlati feladatot kellene megoldani a túlnyomóan elméleti képzés mellett.

A következő találkozót várhatóan ez év november 14-ike és 17-ike között rendezik meg egy háromnapos műhely formájában. A helyszín még nem eldöntött, az viszont biztos, hogy nyelvi akadály nem lehet, mert tolmácsot is biztosítanak a szervezők. Emellett azt is remélik, hogy a mostaninál sokkal nagyobb érdeklődést mutat majd a hazai múzeumi szakma.

Hungarian–Dutch Workshop on Small Museums' Management

In the framework of the Hungarian–Dutch museum cooperation lasting since 1993, a new phase started last year. Backed and financed by both cultural ministries, two fields are in focus: collection management and small museums' management.

In the workshop held in Mátrafüred (North Hungary) between 18 and 22 May, two Dutch and seven Hungarian museum professionals worked together. The main themes they dealt with were: adjustment to the situation of modern and changing market economy; an ideal or optimal museum structure; project planning and management; utilization of human resources; effective public relations. The main aim of the workshop was to improve Hungarian museum managers' managing skill and aptness.

The author, "communication officer" of Szeged Móra Múzeum, gives a short but substantial report on these four days and announce the next workshop to be held in November this year, hopefully with more Hungarian participants.

Könyv- és folyóiratszemle

Szellemi szíveslátás

Kerényi Ferenc

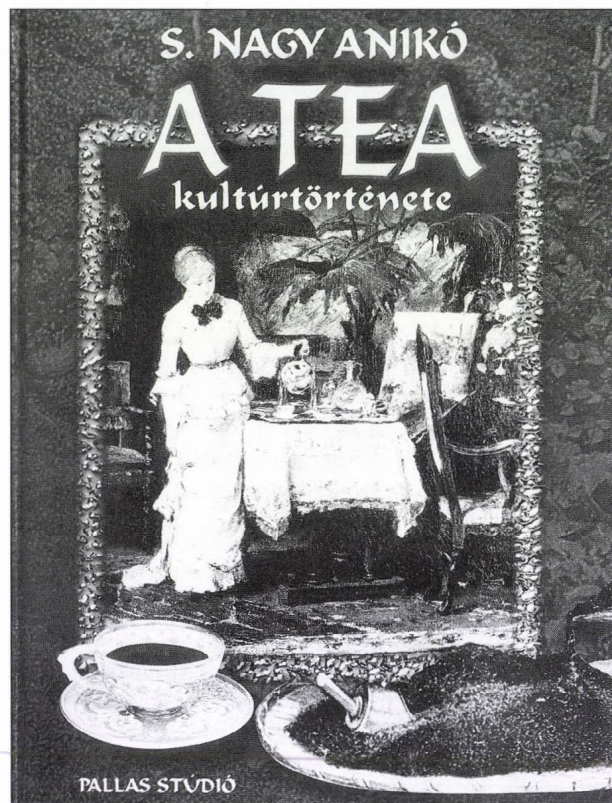
(S. Nagy Anikó: *A tea kultúrtörténete*, Budapest, Pallas Stúdió 1999; *Balázs mester* [Draveczy Balázs]: *Történetek terített asztalokról és környékükről*. Budapest, 1999; *Csapó Katalin–Kärner Katalin*: *Budapest az egyesítéstől az 1930-as évekig*. Budapest, Útmutató Kiadó 1999. Változó világ 25.)

Harminchárom esztendő a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum. 1999 a bor és a gasztronómia éve Magyarországon. E két tény önmagában is elegendő volna, hogy a várbeli közgyűjtemény tevékenységéről írjunk, ám okaink nyomósabbak. Három kiadványuk került – szinte egyszerre – könyvespolcunkra, és együttes olvasásuk több tanulsággal is szolgálhat. Közülük most háromra részletezünk.

A gyakra is szerencsés választ ad arra a gyakori kérdésre, hogy egy kis múzeum (mindössze öt muzeológus dolgozik a Fortuna utcában!) milyen célok érdekében és hogyan koncentrálja szellemi kapacitását a gyűjteményezés, a feldolgozás, a kiállítás-rendezés egyidejű feladatai mellett. A Magyar

Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum három muzeológusa (és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjteményének hozzájuk csatlakozott munkatársa, Kärner Katalin) évtizedes anyaggyűjtés és forrásfeltárás után, imponáló tárgyi tudás birtokában fogott tollat – három különböző műfajban. Mindegyikre szükség van, és mindháromat csak az ilyen felkészültség hitelesítheti.

S. Nagy Anikó tea-monográfiája azoknak az Európa-szerte igen népszerű művelődéstörténeti albumoknak a sorába tartozik, amelyek egy látszólag leszűkített témából (itt egy élvezeti cikk „karrierjéből”) indulnak ki; valójában a szegmens, ha jól választják meg, hirtelen tág, interdiszciplináris horizontokat nyit meg az olvasó számára. Az album forma ilyenkor természetes választás, hiszen a szöveg és a képanyag egyenértékű, szigorúan egybekomponált. A textus viszont – ebben a keretben – nemcsak felkészült szakíró, hanem egyenesen virtuóz tollforgatót kíván, aki szakterminusokat tud könnyen olvasható, folyamatos szövegben feloldani; de ha kell, a poén technikáját szintén ismeri. (Fekete-fehérben, de gazdag képanyaggal dolgozik a másik két kiadvány is.) Draveczy Balázs műzeumi igazgató ugyanígy, „morzsalapáttal és kefével” gyűjtötte anyagát. Stílusban maradva, a tálalás viszont nagyvonalú és elegáns, mi több, jóízű: felidézi azt az élőbeszédet, ami a fehér asztal melletti történetmondás, az adoma sajátos, összetéveszthetetlen közlésmódja volt, ám Csokonai, Petőfi, Arany verseiben, Mikszáth, Bródy, Krúdy és mások prózájában a magyar irodalom legelső vonalának stíluslemévé nemesedett. Csak látszólag könnyebb a kisdud Budapest-történetét író szerzőpáros

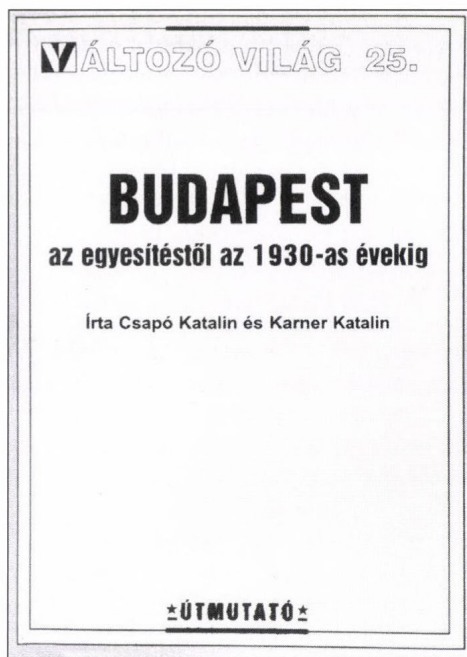

helyzete. Hat fejezetben kell átfogó képet adniuk egy világáros kialakulásáról és annak mindennapi életéről: egy-egy szerzői ív jut „A világáros kialakulása”-ra, a „Közlekedés”-re, a „Városrendezés, városépítész”-re, az „Idegenforgalom”-ra, a „Nagyvárosi kultúra és szórakozás”-ra – arra a két emberöltőre, amely – mit tagadjuk – máig meghatározza a Kárpát-medence központjának elképzelt magyar főváros arculatát. (Csapó Katalinnak arra is maradt ereje és kiterjedt a figyelme, hogy utaljanak a reformkori előzményekre és közöljék Szemere Bertalan 1849. június 24-én kelt rendeletét, amellyel Pest, Buda és Óbuda egyesítéséről intézkedett, akkor még végrehajthatatlanul.)

Kultúrtörténeti monográfia, adatgazdag kisesszé és sorozatba illeszkedő, oldott szakszövegű várostörténet. Ami közös bennük: a hétköznapi élet egy szeletének színvonalas ábrázolása. Ezzel jutunk el a második tanulságig. A XX. század végi olvasó és tárlatlátogató az apró, hiteles mozzanatokot keresi és kedveli, tágabb értelemben vett ősei polgári mindennapjainak tárgyi tanúit. A hazai múzeumok időben felismerték ezt az igényt, elébe mentek és kielégítették. Eddigélő főleg kiállí-

tás-politikában és tematikus, több rokon- és társtudomány eredményeit felvonultató konferenciák rendezésében. Az együttműködés főként a kis szakmúzeumok számára létfontosságú; nyertesei pedig a múzeumlátogatók és a múzeumi kiadványok megvásárlói, akik megkapják a „csak itt és most” élményét. (Talán ez is közrejátszott abban a statisztikai tényben, hogy a látogatók száma néhány éves csökkenés után megállapodott, majd emelkedni kezdett.) Most, itt ez a komplexitás kötetekben jelentkezik. A szakmuzeológus mindig több tudományág elemeivel dolgozik: olykor nyelvész (S. Nagy: miért használja a köznyelv a „teafű” megnevezést?; Draveczy: mi a különbség a „csapszék”, a „bodega” és a „dutyán” között?; Csapó-Karner: ki alkotta meg a „mozi” szavunkat? stb.), máskor irodalomtörténeti erényeket csillogtat (ki teázott literatúránk jelesei közül, mi volt kedvenc ételük, melyik kávéháznak kik voltak a törzsvendégei, és hogyan vált mindez szépirodalmi motívummá életműükben), művészettörténeti leírásokat alkalmaz egy teáscsészé, egy porcelánszobor vagy egy kisgrafikával díszített számológépcédula, étlap, egy kisplakát vagy egy díszdoboz díszítőelemeinek analízisekor.

S. Nagy Anikó könyve is, természetes módon, anyaintézménye gyűjteményeire épül, de az Iparművészeti, a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti vagy a Budapest Történeti Múzeum és két bibliotéka, az Országos Szé-

chényi Könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár idevágó tárgyai nélkül az album szinte elképzelhetetlen lenne. Ahhoz pedig, hogy megtudhassuk, Széchenyi Istvántól származik „cukrász” szavunk, neki és Draveczynek, aki ezt szintén, hangsúllyal említi, naprakészen kell ismernie a reformkor politikai irodalmát is.

A harmadik, figyelmünkre érdemes mozzanat a kölcsönös törekvés az együttműködésre a kis szakmúzeumok és az új kiadók

között. A pályázatok sorozatos készítése és begyűjtése természetesen így sem kerülhető meg, ám a kiadók kockázatát a látványosságos téma és a minél jobb szerkesztői munka jelentősen csökkentheti. A múzeumi kiadványok (a kötetmonográfiától a kiállítási vezetőig) mindig is igényes feladatnak számítottak. A „Változó világ” többnyelvű kiskönyvtárát az Útmutató Kiadó nagy gyakorlattal, jó értelemben vett rutinnal, profizmussal készíti és adja ki. A Kossuth Nyomda Rt. Pallas Stúdiója, a másik két kötet közreadója a szép és igényes könyvekre szakosodott, és a specializáció szükségzerű problémáival kell olykor megküzdnie. A tea-album nagyon szép: izléses címlappal, jó tördeléssel, kiváló színbontással ékeskedik. A színes szövegoldalok néha önkénynek és öncélúnak érzett változtatása azonban már-már a tipográfiai szépség veszélyével szembeesít, a szöveg és a képek kényes egyensúlyának megbontásával, az előbbi kárára. Draveczy egyszerűbben tetszetős könyve pedig egy jó korrektort érdemelt volna még meg, aki tökéletesen ismeri a központozás és általában az entográfiai következetesség gyakorlatát...

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum ezzel a kötetekben tárgyiasult, mostanra beérett összegezéssel nem önmagát ünnepli, hanem (névének megfelelően) szerényen és kedvesen (mint máskor is) bennünket lát vendégül szellemi szíveslátása asztalánál. Köszönet érte.

Museum International 200. (1998/4)

Deme Péter

Az UNESCO folyóiratának e száma folytatja „A turizmus kihívása” témakörbe tartozó írások közlését. (Az előző szám ismertetését lásd: *Magyar Múzeumok* 1999/1. 58-59. o.) Marcia Lord főszerkesztő bevezetőjében ezúttal az UNESCO által 1991-ben felállított World Commission on Culture and Development (A Kultúra és Fejlődés Világbizottsága) 1995-ben közreadott „Our Creative Diversity” (Alkotó sokféleségünk) című jelentésére hívja fel a figyelmet. Egyúttal rámutat, hogy az írások célja az örökség védelme és megőrzése, illetve a modernizáció, a fejlődés igényei közötti összhang keresése.

Az első, nagyobb lélegzetű írás szerzője, Catheline Périer-D'Ieteren művészettörténetész-restaurátor (1993 és 1996 között az ICOM Konzerválási Bizottságának elnöke), a kulturális turizmus által generált várakozásokat, valamint az ebből fakadó, az emberi-

ség kulturális örökségét fenyegető veszélyeket veszi számba. Széles ívű áttekintése végén megállapítja, akkor lehetséges a két terület között megfelelő egyensúlyt teremteni, ha az alábbi négy célt, feladatot szem előtt tartják az érintettek: „valódi alternatívákat kell biztosítani a tömegturizmus számára; az örökség és konzerválása-restaurálása általánosabb megértése érdekében jobban ki kell használni mind az emberi energiákat, mind a modern technológiát; az emberiség örökségi vagyonának meglátogatása iránti növekvő igénnyel lépést tartani képes pénzügyi forrásokat kell biztosítani; arra kell ösztönözni a kulturális turizmust, hogy új irányba fordulva segítse látni, érzékelni és megbecsülni kulturális örökségünket.”

A szerző leszögezi továbbá: „Nemzedékünknek erkölcsi kötelessége megvédeni azt az örökséget, amelyet kapott és megőrizve úgy hagyni a jövő nemzedékekre, hogy azok megtalálhassák benne kulturális gyökereiket. Ebből a szempontból tehát az örökség

és a környezet jelentős romlásának egyik fő oka, a tömegturizmus ellenőrzése elsőbbséget élvez.” A konklúzió, ami ebből szerinte logikusan következik: „...a turizmussal kapcsolatban álló emberek (a gazdaság, a tudomány, a kultúra és az intézmények világából) közvetlenül is hozzájárulhatnak a szemlélet megváltoztatásához átgondolt, megalapozott turizmus-konceptióval. Ha így lesz, egy napon minden ember maga tapasztalhatja majd meg a kulturális környezet védelmének örömet és a felelősségét. Ez ma jelzi azt is, milyen sürgető az emberek által és az emberek érdekében végzett konzerválás, hiszen 'örökségünk nem csupán múltunk tükre, hanem ablak is a jövőre'.”

Rachel Merhav és Ann E. Killebrew (Izrael) cikke azt vizsgálja, hogyan befolyásolja a turisták számának növekedése a kulturális örökségi helyszínek állapotát. A probléma komplexitását azzal érzékeltetik, hogy a negatív (például a turisták komfortigénye, a vandalizmus vagy a túlzott üzleti szemlélet

megjelenése) és a pozitív (például a védelem és fenntartás fejlesztése, a nevelésben való szerepvállalás) hatásokat egyaránt felsorolják. Végül hangsúlyozzák: noha a negatívumok száma nagyobb, ez korántsem jelenti számukra azt, hogy a turizmus általában negatív hatást gyakorol. Ahhoz azonban, hogy a pozitívumok erősödjének, megfelelő fenntartásra, gondos tervezésre, a tisztviselők, régészek, építészek, konzervátorok és általában a közösség szorosabb együttműködése szükséges.

A venezuelai *Milagro Gómez de Blavía* írása a múzeumi szakember közvetítő szerepével foglalkozik. Ha ezt jól tölti be, véli a szerző, segít(het) megértetni az általa őrzött és fenntartott örökség üzenetét, nevelheti a látogatót, legyen az helybéli, hazai vagy külföldi turista. Megállapítja: „A turizmus és a múzeumok viszonyának új megközelítése azt jelenti, hogy megtalálják azokat a módszereket, amelyekkel a múzeumok is a turisztikai termék részévé válnak, közben azonban megőrzik sajátos, különleges mivoltukat.” Ehhez többek között az kell, hogy a múzeum ismerje meg látogatóit és azok igényeit; erősítse kapcsolatait a turizmusban tevékenykedőkkel; fordítson nagyobb figyelmet ajánlatainak reklámjára és promóciójára (beleértve ebbe a rövid, célszerűen megfogalmazott többnyelvű feliratokat); alkalmazzon a helyszínt, a kiállításokat és ugyanakkor a látogatókat is jól ismerő, idegen nyelveket beszélő informátorokat, tárlatvezetőket.

Frans Schouten (Hollandia) szerint a múzeumi szakemberek és a látogatók között tátongó űrt akkor lehet csökkenteni vagy megszüntetni, ha az örökséget őrző intézmények „látogatóbarátta” válnak, „üzenetek” helyett pedig „történeteket” tárnak a közönség elé. Megállapítja: az örökség nagy üzlet ugyan, de elsősorban az utazási irodák számára. A múzeumok világában viszont sokan ma is gyanakodva figyelik a szabadidős és turisztikai vállalkozásokat, programokat. Számos szakember figyelmen kívül hagyja a turisták és utazók érdeklődését és úgy viselkedik, mintha a látogatókat pusztán a művészet és a múlt iránti szeretet vezérelné. Az intézmények többsége hagyományos módon kommunikál, elvárják, hogy a kiállítások minden nézője ugyanazt érezze, ugyanúgy reagáljon. Vagyis passzív, befogadó szerepre kárhoztatják. Ugyanakkor a különböző vizsgálatok szerint a múzeumokba betérők többsége szórakozást keres, esetleg közösségi életet él és legfeljebb „mellékesen” tanul vagy művelődik is. Sőt, a statisztikák jelzése szerint a látogatások száma növekszik ugyan, de a látogatóké csökken, ráadásul ma is vannak olyan társadalmi rétegek, melyekben az a meggyőződés él, hogy a múzeum „nem a mi világunk”.

A szerző szerint a múzeumok és hasonló intézmények többsége még ma is csak az ér-

telemre ható és kronologikus módon tárja látnivalóit a nézők elé, miközben azok egyre inkább az érzelmi és tematikus megközelítést keresik. A múzeumi szakembereknek tehát meg kell érteniük: tanítani, nevelni is csak akkor tudnak jó hatásfokkal, ha tárlataikkal, programjaikkal szórakozást, kellemes időtöltést kínálnak látogatóiknak.

Az egyiptomi *Zahi Mawass* esettanulmányt tár az olvasók elé. Giza, Szakkara és más, nagyhírű egyiptomi helyszínek menedzselési programjait ismerteti, érzékeltetve, hogy ezeket a turizmus „kihívására” adott releváns válasznak tekinti.

Figyelemre méltó dokumentumot közöl az előzményeket összegző rövid bevezetővel *Amareswar Galla*. 1997 februárjában a pretoriai Museum Parkban országos konferenciát rendeztek „Az előremutató út: a kulturális és örökségi turizmus hasznosítása Dél-Afrikában” címmel. A különböző területek szakembereinek együttműködése nyomán született meg a „Tshwane Deklaráció”, amely az ország fontos örökségi forrásainak turisztikai fejlesztésére tesz ajánlásokat. A dokumentum leszögezi, hogy az örökség és a turizmus egyaránt köteles biztosítani a fontos örökségi források megőrzését, fennmaradását, értelmezését és kezelését. Hangsúlyozza, hogy az örökségi turizmus kiemelkedően fontos szerepet játszik Dél-Afrikában, az örökség és a turizmus szektorainak együttműködése jelentős gazdasági és kulturális eredményeket hozhat. A deklaráció végül megfogalmazza az örökségi turizmus fejlesztésének alapelveit is.

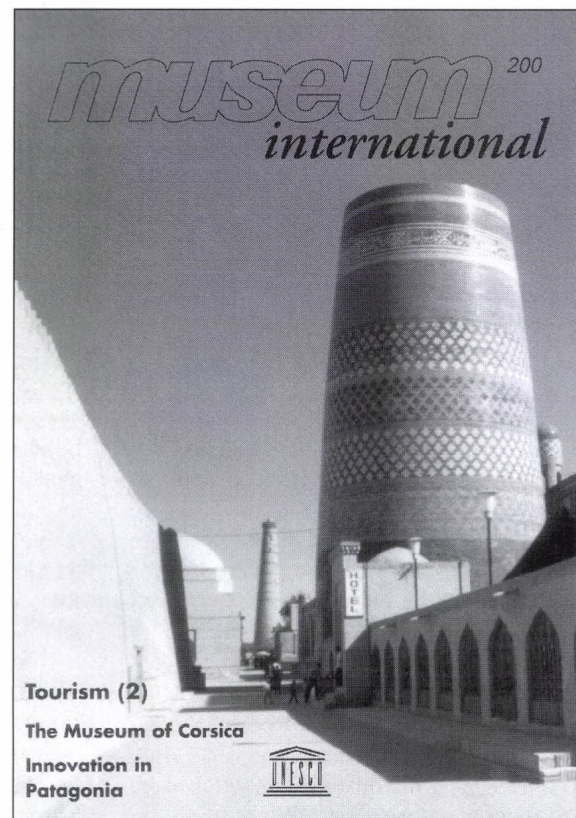
Az *Események* rovatban olvasható *Jacqueline H. Poirier* újságíró cikk, amely Franciaország első és egyetlen, 1997 nyarán megnyílt regionális múzeumáról, a Corte várerődjében található Korzikai Múzeumról szól. A főbb jellemzők közül kiemeli az ősi kulturális örökséghez erősen kötődő helyi lakosságot, a rendkívül szép környezetet, a múltra és jelenre egyaránt figyelő etnológiai megközelítést. A szerző bemutatja az épületet, a gyűjteményeket és kiállításokat, majd tapasztalatait összefoglalva megállapítja: „A múzeum a múltba tekintve a mai Korzika problémáihoz szól hozzá, fórumot biztosít a ma élő korzikaiaknak és a holnap látogatóinak az elmelkedéshez, a kísérletezéshez és a javaslatételhez.”

Chris Hudson, a skóciai Kilmartin Ház múzeum tervezője a *Helyszín* rovatban számol be az 1997 májusában megnyílt intézmény történetéről, alapítóinak szándékairól, a tárgyi anyag összegyűjtésének gondjairól és tapasztalatairól, az Internet nyújtotta lehetőségek kihasználásáról e folyamat so-

rán (hiszen a múzeum még nem is létezett, amikor az érdeklődők már virtuális látogatást tehettek). Bemutatja az öt, összekapcsolódó kiállítási termet (Emberek és táj; Közel a szélhez; A talaj feltörése; Ég és föld; Barátok és ellenségek), melyek a környék történetét tárják a látogató elé az ember előtti időktől a kereszténység megjelenéséig.

„A művészet előőrse Patagóniában” címmel írt cikket az *Outreach* (Házon kívül) rovatba *Lucia Torres*. Ebben arról számol be, hogy Argentína távoli, széljárta sarkában, Rio Gallegos városában 1996 novemberében megnyílt az Eduardo Minnicelli Művészeti Múzeum, a provincia első és egyben az amerikai kontinens legdélebbi ilyen intézménye. Elsődleges célja, hogy a maga sajátos eszközeivel hozzájáruljon ezen a meglehetősen elmaradott vidéken a művészeti nevelés fejlesztéséhez. Az írásból megtudhatjuk, milyen nehézségekkel kellett megküzdeniük az intézményben dolgozóknak ahhoz, hogy a környék felnőtt és gyermek lakóit megismertessék a múzeummal, gyűjteményeivel, ajánlott programjaival, s mindezen keresztül a művészet erejével.

Végül a *Fórum* rovat *Kenneth Hudson* újabb szándékosan provokatív írását közli „Gátolják-e a mai múzeumépületek a fejlődést?” címmel. Jó szívvel ajánljuk minden kolléga figyelmébe, hiszen mindazokat a problémákat felsorolja, melyekkel műemlék épületekben működő hazai múzeumainknak is szembe kell nézniük. Vállalkozó szelleműek még a cikk végén található kérdésekre is elküldhetik válaszukat.

Az „irodalmi kiállítás“ mint az irodalmi muzeológia megújulásának lehetősége

Lakner Lajos

A múzeumi kiállítások elméleti alapvetése meglehetősen kidolgozatlan. Nem arról van szó, hogy a kiállítások mindenféle koncepció nélkül készüléne, hanem arról, hogy ezek eseti elgondolások, s az így nyert tapasztalatok nem állnak össze átfogó elméletté, hiányzik a kiállítási tevékenységre való elméleti reflexió. Ezért tartom különösen fontosnak, hogy a magyar múzeumi szakemberek és kiállításrendezők figyelmét felhívjam *Susanne Lange-Greve* könyvére, amely eredetileg disszertációnak készült a hildesheimi egyetemen. Hiánypótló könyv! Bár, ahogy erre a cím is utal, elsősorban az irodalmi kiállítások problematikáját tárgyalja, de könyve egy fejezete a múzeumi kiállítások általános kérdéseivel foglalkozik, s a többi rész is számos tanulsággal szolgálhat valamennyi múzeumi ág szakemberei számára.

A könyv első fejezete az eddigi kiállítási koncepciókat elemzi és rámutat gyenge pontjaikra, elégtelenségeikre. A szerző különösen fontosnak tartja, hogy végre leszámoljunk azzal az elgondolással, hogy a múzeumi kiállítás szerepe a tanítás. *Susanne Lange-Greve* könyvében a *múzeum az emberi és az egyéni élet jelentésének megfajtására, a sémák elfogadásával szemben egyéni jelentések adására ösztönző intézményként* értelmeződik.

Mindezeket két kiállítási elgondolás szembeállításával teszi világossá. Egyiket a kiállítás-perspektívát érvényesítő kiállítási koncepciónak nevezi (Ausstellungsperspektive), amikor a hatásért csak a kiállítás rendezője, a kiállítási koncepció vagy a kiállított tárgyak a felelősek. Alapjaiban ez határozza meg a mai kiállítási gyakorlatot. A másikat a látogató perspektíváját előtérbe állító, a látogató aktivitására számító és a hatás tervezhetőségének problematikusságát szem előtt tartó kiállítási módnak tartja (Besucherperspektive), amikor is úgy állítják ki a tárgyakat, hogy azok *szemantikai nyitottsága és ezáltal az individuális érzékelés és értelmezés* a hangsúlyosak.

E koncepcionális keretek között tárgyalja a szerző az irodalmi kiállítások által felvetődő kérdéseket: az irodalom kiállíthatósága, a tárgyak fajtái (relikviák, dokumentumok, reprezentánsok), felhasználásuk módja (a relikvia magában, illusztráció, enteriőr), a kiállításformák (galériaforma, emlékhely, múzeum) és a mindezekkel összefüggő különböző látogatói magatartások.

Az egyes kérdések részletes vizsgálta közben ill. azok után fejt ki *Susanne Lange-Greve* a saját álláspontját. A jelölők és a jelentés differenciájából ill. ennek következményeiből, a jelentés rögzíthetlenségéből és a sokjelentésűségből indul ki. Szerinte az eddigi kiállítási gyakorlat ezeket nem vette kellően figyelembe, és a jelölőket egy meghatározott jelentéshez kötötte, passzivitásra és az irodalommal ellentétes befogadói magatartásra kényszerítve így a látogatót. Holott épp a kiállítási tárgyak és a kiállítás jelszerűsége ad esélyt arra, hogy az irodalmi kiállítások növeljék hatásukat és megtalálják saját helyüket az irodalmi kommunikáció rendszerében. Az ugyan igaz, hogy a kiállítás elbeszélés, hisz csak így nyerhetnek jelentést a kiállítási tárgyak, de az is igaz, hogy ennek az elbeszélésnek nem egy jelentése van. A szerző művészi tevékenységnek tekinti a kiállítások készítését, s ennek következtében művészi alkotásnak magukat a kiállításokat. Ennek alapján állítja szembe az irodalmat bemutató kiállításokat (Literaturausstellung) az *irodalmi kiállításokkal* (literarische Ausstellung). Míg az előbbi az irodalom anyagi hordozóit és körülményeit mutatja be, s ezek eredetiségét ill. hitelességét hangsúlyozza, addig az utóbbi magának az *irodalmiságnak a kiállítására* tesz kísérletet. Ekkor az irodalom nem illusztrációként jelenik meg, hanem maga az *esztétikai hatáspotenciál által létező irodalom a főszereplő*. Így az irodalmi kiállítás lényegében nem más, mint interpretáció, olvasási mód és irodalomkritika, s az olvasáshoz, a színházi előadásokhoz, az irodalomról való beszélgetéshez vagy éppen a tudományos igényű eszmecserehez lesz hasonló. Vagyis az irodalmi kiállítás valódi hermeneutikai történés, oda-vissza-kérdésfelelet játék, ahol a tárgyak és a látogató igényei egyaránt fontosak lesznek. *Susanne Lange-Greve* szerint minél gazdagabb a jelölők (tárgyak) játéka, minél sokrétűbb a jelöltek és a jelentettek viszonya, annál intenzívebb és tartósabb a látogató érdeklődése és jelentésadó tevékenysége.

Az ilyen kiállítások hozadéka nemcsak az, hogy valódi étellel töltik meg a múzeumot, hanem az is, hogy az irodalmi kiállítás, sőt az irodalmi muzeológia a *legsajátabb* helyét találhatja meg az irodalmi kommunikáció rendszerében. Nem lexikonokat és (tan-, ismeretterjesztő-, tudományos) könyveket helyettesít többé, hanem mással nem pótolható kulturális-irodalmi jelenség lesz. *Susanne Lange-Greve* meggyőződése, hogy

az irodalmi kiállítások csak a fenti módon kerülhetnek be az irodalmi nyilvánosság interszjektív terébe. Ehhez persze még az is szükséges, hogy az irodalmi kiállításokról szóló kritikák is hasonló rangot kapjanak, mint pl. a képzőművészeti kiállításokat elemzők.

A szerző nem marad meg az elméletnél, hanem próbára is teszi elgondolását. Külön fejezetet szentel a wolfenbütteli Lessing-ház, a fallerslebeni Bettine von Arnim- és Hoffman-kiállítás és a marbach-i Schiller-kiállítás elemzésének és alapos összehasonlításának. Az egyik esetben az érzelmek felkeltését célzó bemutatás, a másik esetben a illusztráló-inszcenizáló kiállítási mód, a harmadik esetben pedig a szövegek argumentatív szerepe kerül az elemzés középpontjába.

A könyv utolsó fejezetének címetzetei a múzeumi munkatársak mellett a (kultur)politikusok. *Susanne Lange-Greve* saját és mások kutatási eredményei alapján elemzi az irodalmi múzeumok gazdasági összefüggéseit. Arra hívja fel a figyelmet, hogy látványosan a múzeumokra fordított költségek nem térülnek meg. A belépők és a kiadványok eladásából befolyt pénzek csak töredékét fedezik e kulturális intézmények fenntartásának. De közvetett módon mégiscsak anyagi értéket is termelnek. Igaz ez nem a múzeumi pénztárakban jelentkezik, hanem a különböző szolgáltatók, kiskereskedők és az éttermek bevételeiben. Ezek által pedig magának a fenntartóknak is nőnek a bevételeik. A könyv e fejezetének üzenete kétirányú: egyrészt tudatosítja a múzeumok munkatársaiban, hogy gazdasági értékeket is teremtenek, másrészt felhívja a városok vezetőinek a figyelmét arra, hogy érdemes a kulturális eseményekbe és intézményekbe invesztálni.

Végül hadd utaljak a könyv egy hiányosságára. *Susanne Lange-Greve* nem számol eléggé azzal, hogy az irodalmi kiállítást eredete az irodalmi kultuszhoz köti, s ez még ma is eleven hatóerő. Érdemes lett volna ezzel is számot vetni, mert akkor az általa felvetett kiállítási koncepció határai is világosabbak lettek volna.

(*Susanne Lange-Greve: Die kulturelle Bedeutung von Literaturausstellungen. Konzepte, Analysen und Wirkungen literaturmusealer Präsentation. Mit einem Anhang zum wirtschaftlichen Wert von Literaturmuseen. Hildesheim-Zürich-New York, 1995, Olms-Weidmann.*)

Két múzeumi folyóirat a szomszédból: a horvátországi „Muzeologija” 35. (1998) és az „Informatica Museologica” 29. (1998)

Orzsi Zoltán

A horvátországi műtárgygyűjtés a humanizmusig és a reneszánszig tekint vissza. Az első, nagyközönség számára is nyitott múzeumot 1750-ben Splitben hozták létre. Ma Horvátországban 175 múzeum, galéria, múzeumi gyűjtemény, hetvennél is több egyházi, igen sok magángyűjtemény működik, több mint 5 millió tárgyat számláló múzeumi anyaggal. 650 szakalkalmazott, muzeológus, preparátor és restaurátor őrzi, dolgozza fel és mutatja be ezt a műtárgyállományt.

A horvátországi Múzeumi Dokumentációs Központot 1955-ben hozták létre, mint olyan központi intézményt, amelynek feladata a fenti múzeumi egységek működésének elősegítése. Ma ez az intézmény a horvát múzeumok hálózatának kommunikációs központja. Közel 45 éves tevékenysége folyamán különböző kiadói tevékenységeket végzett, valamint a múzeumok és galériák közötti információáramlást segítette elő különböző tevékenységi formáival. 1996-ban indította el azt a programot, amely bemutatja a horvát múzeumokat az Interneten. A legfontosabb adatok (a múzeum neve, címe, telefonszáma stb.) mellett lehetőséget biztosít a gyűjtemények, valamint a legértékesebbeknek tartott műtárgyak bemutatására is. Legnagyobb jelentőséggel azonban publikációs tevékenysége bír.

A Múzeumi Dokumentációs Központnak a kezdetektől fogva voltak időszaki és állandó

kiadványai. Két, 1981-ben, majd 1992-ben megjelent, horvátországi múzeumokat és galériákat bemutató könyv, valamint az 1993-ban napvilágot látott, angol nyelvű „The Destruction of Museums and Galleries in Croatia During the 1991/1992 War” című kiadvány a legjelentősebb publikációja. 6 állandó kiadványa: a „Muzeologija”, az „Informatica Museologica”, a „Múzeumi tevékenységek informatizálása”, a „Múzeumi Dokumentációs Központ könyvtárának újdonságai”, a „Horvát múzeumok és galériák kiadványainak kiállítási katalógusa”, a „Zágrábi múzeumok értesítője”. A „Muzeologija” kötet 1953-tól jelent meg, Horvátország egyetlen múzeumi folyóiratát az „Informatica Museologica”-t pedig 1970-től olvashatjuk.

A „Muzeologija” szakmai-tudományos folyóirat, amely eredeti kutatásokat közöl a muzeológia területéről. Általában horvát muzeológusok publikálnak benne, olyan témákat feldolgozva, amelyek fontosak, útmutatóak lehetnek a többi múzeum számára is. Az elmúlt években megjelentetett már forrásszövegeket a horvátországi, kezdeti múzeumlétrejöttéről, a zágrábi képzőművészeti galériák történetéről, a legnagyobb horvát muzeológusról dr. Antun Bauer-ről, valamint analizálta, áttekintette a legjelentősebb képzőművészeti adományokat, amelyet Zágráb városának intézményei kaptak.

A *Višnja Zgaga* által szerkesztett „Muzeologija” legújabb száma a Jelacic-gyűjtemény létrejöttét tárgyalja, végeredményben *Maja Škiljan* „Dokumentumok a Horvát Történelmi Múzeumban lévő Jelacic-hagyatékról” című dolgozatát közli le. Ez a hagyatéki anyag a múzeum egyik legnagyobb gyűjteménye. Magját Jelacic bán végrendelete jelenti, amelyhez dokumentumok, képek, fegyverek, érmek és érdemrendek, a mindennapi élet számos használati tárgya stb. járultak az évtizedek folyamán. Ma a gyűjtemény közel 700 olyan tárgyat tartalmaz, amely a XVII. és a XX. század között jött létre.

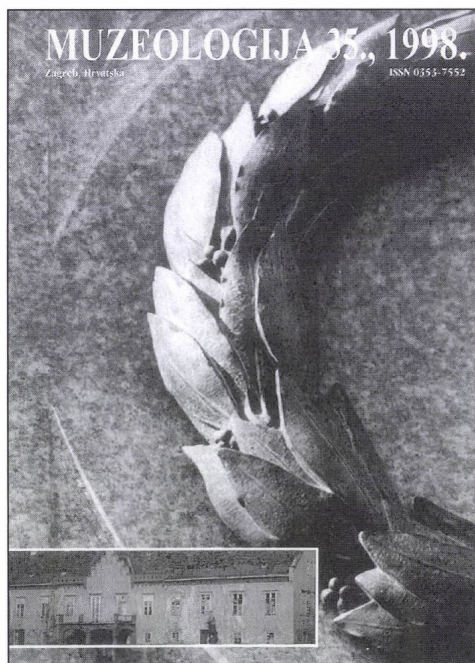
A dolgozat fő célja az, hogy mindazok számára, akik a Jelacic-család történetével foglalkoznak, betekintést adjon a dokumentumokba. A gyűjtemény létrejöttét a múzeumi dokumentációkban megőrzött, 79 darabot számláló, főleg a XX. század első feléből származó, eredeti leltárak és leírások alapján rekonstruálta a szerző. A Jelacic-hagyaték első darabját még a bán testvére, György ajándékozta a múzeumnak 1859-ben, jelentősen gyarapodott 1933 és 1937

között Josip Jelacic unokahúgai által, végül 1991 és 1994 között Ivan Gerersdorfer adományai követik a sort, akinek dédnagyanyja és az édesanyja is a bán családjának szolgálatában állott. A dolgozatot gazdag fényképanyag egészíti ki, illusztrálva a hagyatékban megmaradt tárgyakat.

Bár a Jelacic bánról szóló gyűjteménynek több magyar, az 1848-49-es szabadságharcra kapcsolatos vonatkozása is van, módszertani megoldásai is tartogatnak számunkra fontos megközelítési lehetőségeket, mégis a másik kiadvány az „Informatica Museologica” nagyobb érdeklődésre tarthat számot. A több, mint 25 éve kiadott muzeológiai folyóirat mindig aktuális témákat vet fel a múzeum elméleti és gyakorlati kérdéseiről. A Múzeumi Dokumentációs Központ munkatársai, szakemberei mellett jelentős számban publikálnak más, horvátországi és külföldi szerzők, de külföldi szakfolyóiratokban megjelent cikkek fordításai is megtalálhatóak benne. Olyan állandó rovatokból épül fel, mint: a „Folyóirat fő témája”, „Szó van róla...”, „Cikkek a múzeumi elméletből és gyakorlatból”, „Nézetek, tapasztalatok, történetek...”, „Kongresszusok, szimpóziumok”, „ICOM”, „Gyűjtők”, „Műtárgyvédelem”, „Hirdetmények” és „Hírek”.

Legfrissebb számát a múzeumi könyvtárak problémájának szenteli a folyóirat. A cikkek szerzői azokról a lehetőségekről értekeznek, amelyekkel a múzeumi könyvtárak rendelkeznek, a múzeumi könyvtárak beszerzési politikájától a rendezési elveken keresztül a könyvtári anyag feldolgozási módjaitól. A cikkeket gazdag fényképanyag kíséri egyes könyvgyűjtemények ritkaságainak bemutatásával. Erről a témáról csaknem 20, többségében horvát szerző fejt ki a véleményét.

A két első szerző – *Snežana Radovanlija Mileusnić* és a dél-afrikai *Josephine Andersen* – elméleti oldaláról közelíti meg a múzeumi könyvtárak témakörét. A horvátországi múzeumi könyvtárosság alapjairól szóló cikk elméleti megközelítést adja a múzeumi könyvtáraknak, azok céljainak, feladatainak, majd a jelenlegi állapotot méri fel, végül a Múzeumi Dokumentációs Központ múzeumi könyvtárakkal kapcsolatos tevékenységét ismerteti. Andersen szerint ezek speciális könyvtárak, mert külön gyűjteményt képeznek a többi mellett, tudományos könyvtárak, mert specializáltságuk révén segítik a kutatókat, végül múzeumi könyvtárak, mivel szo-

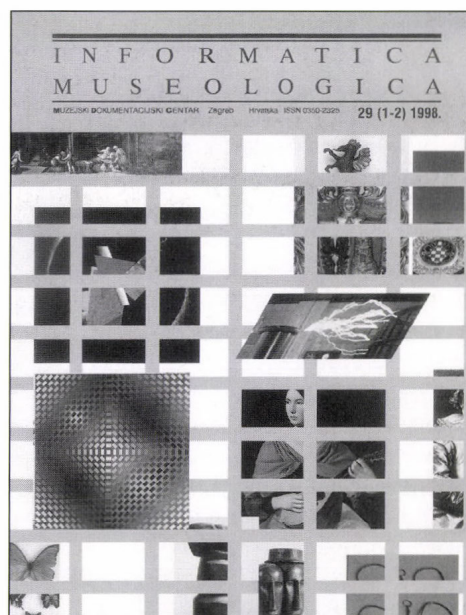

ros kapcsolatban állnak az anyamúzeum gyűjteményeivel és kiállításával. Megállapítja, hogy a modern múzeumi könyvtárak nyitottak is, mivel a látogatók számára kiegészítő információs forrásként működhet, amely a múzeumnak is hasznára válik. A további cikkek egyes horvátországi muzeális gyűjtemények könyvtárainról, azok különböző aspektusairól szólnak, majd ezt a témát zárja le *Olga Lalević* és *Andrea Dautović* cikke a Bosznia-Hercegovinai Regionális Múzeum könyvtárának 1897-ig szóló történetéről, *Anja Dular* a Szlovén Nemzeti Múzeum, *Nena Židov* ismertetése a Szlovén Néprajzi Múzeum könyvtárainról.

A kiadványban figyelmet érdemel még *Kata Šutalo* írása a Horvátországi Posta Múzeum 45 éves évfordulójáról. Elméleti cikkek tárgyalják az iparosodás építészeti örökségének újrahaznosítását (*Sonja Ilko*), Nyu-

gat-Melbourne élő múzeumáról (*Markita Franulić*) és a szingapúri Ázsia Civilizáció Múzeumáról (*Vladimira Lamor*).

A további közlemények szorosan kapcsolódnak a folyóirat állandó rovataihoz, aktuális kérdéseket vetnek fel a múzeumi munka elméleti és gyakorlati kérdéseiről, de itt is találhatunk a folyóirat fő témájával – a múzeumi könyvtárakkal – kapcsolatos írásokat, mint például az 1997-ben, Rovinjban megrendezett „Levélárak – Könyvtárak – Múzeumok” szemináriumról (*Snježana Radovanlija Mileusnić*). A „Külföldről átvett cikkek” rovatban szintén két tanulmány foglalkozik a múzeumi könyvtárakkal. *Berit Elgaard* (A múzeumi könyvtáros: mindenki barátja), valamint *Odile Tarrete* (Rejtett kincs: Múzeumi könyvtárak és dokumentációs központok) cikke kiegészíti, szélesebb látókörbe helyezi a folyóirat fő témáját.

Museum International 202. (1999/2.)

Deme Péter

Akinek módja és lehetősége van arra, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje az UNESCO múzeumi folyóiratának megjelent számait, megállapíthatja, hogy abban többnyire a szakma nemzetközileg is aktuális kérdéseivel foglalkozó összeállítások olvashatók. Így van ez most is, amikor a társadalom, a közönség, a partnerek ösztönözte változást és ennek menedzselését választotta a főszerkesztő, Marcia Lord központi, körüljárandó témaként.

A jelen szám tíz írása közül akad, amely a téma általánosabb megközelítését vállalta és vizsgálja, más szerzők gyakorlati oldalról közelítenek. Minden cikkben bőven található megszívlelendő gondolatok és vitára ingerlő állítások. A szakmai folyóirat teljesíti tehát küldetését: segíti az információk áramlását, az eszmék és tapasztalatok cseréjét. A recenzensnek természetesen nincs módja arra, hogy valamennyi írást mélyrehatóan ismertessen. Talán nem is lenne helyes, hiszen ennek a műfajnak egyik fő célja éppen az, hogy a publikációk elolvasására biztassa, csábítsa az érdeklődőket. Ez is indokolja, hogy inkább csak szemezgetünk a közreadott írásokból.

Robert R. Janes, aki 1989 óta első számú vezetője a Calgary-ban (Alberta, Kanada) található Glenbow Museum, Art Gallery, Library and Archives nevű, nemzetközileg is elismert intézménynek, „A múzeumok és a változás: gondolatok a kreativitásról, a

destrukcióról és az önszerveződésről” címmel osztja meg tapasztalatait az olvasókkal. Annak idején kinevezése egybe esett a helyi kormányzat pénzügyi támogatási rendszerének újragondolásával. Első feladata ezért egy intézményi stratégiai terv kidolgozása volt. Mivel azonban a kormányzat ennek ellenére is csökkentette a pénzügyi támogatást, szembe kellett nézniük azal a kihívással, hogy az intézmény vagy a tönk szélére jut forráshiány miatt, vagy jelentős változásokat hajt végre szervezetében és működésében.

Janes szerint ez utóbbit hat „stratégiai alappillér” kialakítása és elfogadása tette lehetővé, növelve munkájuk hatékonyságát és a bevételt, csökkentve a kiadásokat. Erőteljesen fejlesztették kapcsolataikat más non-profit intézményekkel; új szervezeti formát alakítottak ki (a korábbi huszonkét funkcionális osztály helyett öt multidiszciplináris munkaegységet hoztak létre, csökkentve ezzel a vezetők számát is); új módszereket és eszközöket honosítottak meg a közönségszolgálat terén (beleértve a kiállítási tevékenység és a programok modernizálását is); egyszerűsítették a belső ügymenet folyamatait; alapos felmérés és tájékozódás után kialakították azon műtárgyak körét, amelyek profiltisztítás címén eladhatók (és jelentős bevételt produkálva el is adták ezeket); kibővítették kereskedelmi tevékenységüket és létrehoztak egy csak ezzel

foglalkozó üzleti, vállalkozói egységet (enterprise).

A fenti stratégiai elemek kialakítása és együttes alkalmazása természetesen belső vitákat váltott ki. A műtárgyak eladásának gondolata például első körben nagy felháborodást váltott ki a kurátorok többsége részéről. Az új megközelítések azonban hosszú távon erőteljes és jótékony hatást gyakoroltak az intézményi struktúrára és működésükre, megváltoztatták a múzeum és a környezet viszonyát is.

A szerző különös erővel hangsúlyozza az önszerveződés és a „szándékosan provokált bizonytalanság” fontosságát. Véleménye és tapasztalata szerint a vezetők fő feladata nem az, hogy a problémákra és kihívásokra ők maguk, egyedül találják meg a válaszo-

kat, hanem az, hogy a szervezet valamennyi dolgozója számára tegyék lehetővé a részvételt ebben a folyamatban. Legyen türelmük hosszú távra tervezni, mégpedig beosztottjaikkal közösen. Csak a kihívás megértése vezethet el az egyetértéshez, csak az elmélet és a gyakorlat kiegyensúlyozott viszonya teszi lehetővé, hogy a változás fellendülést, eredményt és sikereket hozzon – az intézménynek és az ott dolgozóknak egyaránt.

„Régi dolgok új szempontú vizsgálata” címmel írt erősen elméleti alapozottságú cikket *Susan Pierce*, a brit Museums Association 1992-94 közötti elnöke, több szakönyv írója, a kurátori munka nagy személyes tapasztalatokkal is rendelkező egyetemi oktatója. Miután összefoglalja a múzeumok keletkezés-történetét, megállapítja, hogy a társadalom hosszú ideig elsősorban (olykor kizárólag) a didaktikus szemléletű oktatást várta el ezektől az intézményektől, főleg kiállításaitól. Ezzel is összefügg az a tény, hogy a múzeumok hatalmas mennyiségű anyagot gyűjtöttek be, amelynek őrzése, gondozása, dokumentálása, feldolgozása, értelmezése és bemutatása egyre többbe került, miközben az adófizetők (vagy esetleg belépőjegyet váltók – hiszen korábban a legtöbb brit múzeum ingyenes volt) többsége valójában nem érezte magáénak mindezeket a kulturális értékeket.

Az 1960-as évektől kezdve egyre jobban erősödött, felgyorsult a múzeum társadalomban betöltött szerepének újragondolása, átértelmezési folyamata. Elsősorban ez vezetett oda, hogy napjainkban a múzeumi kiállítások szerte a világban új eszközökkel, módszerekkel, technikákkal inkább az önálló véleményalkotásra ösztönzik látogatóikat, különböző értelmezési lehetőségeket, megközelítési módokat kínálva számukra. Vagyis „a létező gyűjtemények új hangon szólalnak meg, különböző történeteket mondanak el magukról és világunkról, amelyet ők is segítettek megteremteni és segíthetnek megváltoztatni”.

A londoni Victoria and Albert Museum közönségszolgálatának vezetője, *Robin Cole-Hamilton*, aki a múzeumpedagógia, a kiállítások, a tervezés, a marketing és a látogatószolgálat területeiért felel 1991 óta, „A V&A: visszatekintés a változásra” című írásában elsőként a múzeumban az elmúlt évtizedben végbement jelentős szervezeti átalakulásokat tekinti át és értékeli. Következtetése, melyről maga is elismeri, hogy közhely: „a legjobb és legnagyobb változás is kevesebbet ér, ha rosszul hajtják végre, mint a jól megoldott kisebb változás. Nem csupán az számít, mi változik, hanem az is, hogyan.” Ugyanakkor tényként állapítja meg, hogy a végbement változások nyomán a V&A „sokkal hatékonyabbá vált, nagyobb szakmai felelősséget vállalt magára, program-központúbb lett, gyűjteményeinek álla-

potja megközelíti a legmagasabb nemzetközi színvonalat, kihasználja az információs technológia kínálta előnyöket, jóval több pedagógia programot, kiállítást és színvonalasabb látogatói szolgáltatást biztosít, miközben a tudományos teljesítmények is nőttek, ugyanakkor függetlenebbé vált a csökkenő kormányzati forrásoktól.”

„Intézményi szponzorálás: döntő változás a francia múzeumok számára” című cikkében *Georgina Oliver* nemzetközileg ismert művészeti szakíró arra a figyelemre méltó változásra irányítja érdeklődésüket, amely az utóbbi években a francia múzeumok életében ment végbe. Ezeknek a közismerten centralizált, jelentős központi források által fenntartott intézményeknek a világban is megjelent és előretört a magán-szektor támogatása, illetve az ennek megnyerése érdekében végzett munka. A szerző ismerteti néhány olyan jelentős kiállítási és egyéb programot, amelyeknél bizonyíthatóan igényelték és megszerezték a magántőke anyagi támogatását. Szerinte ezek is bizonyítják, hogy a francia múzeumvezetők mai generációja ambiciózus, új utakat keres és újszerű viszonyt kíván kialakítani a társadalommal.

Victoria D. Alexander szociológus, egyetemi oktató „Kényes egyensúly: a múzeumok és a piac” címmel azt vizsgálja, hogyan befolyásolja a magánemberek és intézmények által nyújtott pénzügyi támogatás (szponzorálás) növekedése a múzeumokat, azok céljait, törekvéseit, vezetését, hogyan tudják összeegyeztetni az egyre igényesebb közönség elvárásait a kormányzati támogatás folyamatos csökkenése által okozott kényszerekkel. A legfontosabb, amit tapasztalatai alapján kimond: az esetek túlnyomó többségében a szponzorok nem tudnak és nem is akarnak beleszólni a kiállítások tartalmába és megvalósítási formájába. Egy dologban érdekeltek igazán (és ez az állami finanszírozás esetén is többnyire igaz): sokakat vonzó, népszerű, jelentős és a támogatóknak is dicsőséget hozó kiállítások szülessenek.

Ugyanakkor tagadhatatlan tény, hogy a hagyományos múzeumi feladatok elvégzése mellett az intézmények vezetésének olyan új területekre is nagy figyelmet és energiát kell fordítania, mint a kiegészítő pénzügyi források keresése, a közönség érdeklődésének „kiszolgálása” és a termékadás. A szerző konklúziója világos: a változás szükséges, de nem léphet át bizonyos határokat. „...a múzeumoknak továbbra is őrizniük kell a kultúrát és az örökséget, és nem téríthetők el túlságosan a szórakoztatás irányába... Alkalmazkodva az elkerülhetetlenül bekövetkezőhöz, a működtetés és a források terén közeledniük kell egy üzletiesebb modellhez, de nem téveszthetik szem elől a megőrzés és a műértés szempontjait.” *Gedai István*, a Magyar Nemzeti Múzeum

közelmúltban nyugdíjba vonult főigazgatója arról a Közép- és Kelet-Európában és számunkra is jól ismert jelenségről ír, hogy az elmúlt évtized során bizonytalanná vált, egyúttal jelentősen csökkent (és várhatóan tovább csökken) általában a kultúra intézményeinek és ezen belül a múzeumoknak is az állami (központi) finanszírozása, miközben nem alakultak ki sem a közvetlenebb társadalmi finanszírozás módszerei, sem az erre képes rétegek. „A magyar múzeumok az átmenet korában” című cikk leszögezi: „A múzeumok munkája része a társadalom kultúrájának. A lakosság nevelése szintén társadalmi cél. Következésképpen azon intézmények, köztük a múzeumok erőfeszítései, amelyek ezt a kulturális fejlődést elősegíthetik, a társadalom egészének kívánságára reflektálnak, ezért fenntartásuk az állam feladata. Nem lehet tehát a kormányzat pénzügyi támogatását más forrásokkal helyettesíteni, az államnak kell eme alapvető funkciók költségeit viselnie.”

Amareswar Galla neves ausztrál múzeumi szakember, az ICOM Ázsiai-Csendes-óceániai Szervezetének elnöke, az elmúlt öt évben aktív szakértői és tanácsadói szerepet játszott Dél-Afrikában is. „Átalakulás Dél-Afrikában: a próbára tett örökség” címmel az apartheid felszámolását követően az ország kulturális politikájában, elsősorban a múzeumi hálózatban és az intézmények feladataiban végbement változásokat és ezek első eredményeit tekinti át.

Nancy Hushion kanadai muzeológus, az ICOM Management Committee (INTERCOM) elnöke „A változás menedzselése avagy hogyan hajózzunk zavaros időkben” című írásában azt az alapvető kérdést járja körül, hogy a múzeumok hogyan reagáljanak a világban bekövetkező változásokra, a fenntartók, a finanszírozást biztosítók, a szűkebb környezet, a látogatók, általában a közönség és a közösség részéről felmerülő új elvárásokra anélkül, hogy fel kellene adniuk eredeti és ma is érvényes feladataikat. Válaszának lényege: a jó vezetés elengedhetetlen, de önmagában kevés az elkerülhetetlen változások sikeres végrehajtásához. Szükség van egy biztos jövőképre is, arra, hogy a múzeum tudja, mi a szerepe a társadalomban, a változó világban.

A folyóiratban beszámolót olvashatunk még a Nairobiban 1997 novemberében rendezett műhelyről, amelyen a Brit Nemzetközösséghez tartozó országok múzeumpedagógiával foglalkozó szakemberei cseréltek eszmét és tapasztalatokat arról, mit tehetnek intézményeik a gyerekek, az iskolások képzésének, tanulásának, művelődésének és szórakoztatásának erőteljesebb segítése érdekében. Végül egy terjedelmesebb cikk „a kultúrák keresztútján fekvő” Marseilles múzeumait, fontosabb kiállításait és programjait tekinti át.

Interjú

Interjú Szabó Lászlóval

Tál Gizella

Szabó László (1939) magyar-történelem-néprajz szakon végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1963-ban. Még ugyanabban az évben a szolnoki Damjanich János Múzeumban helyezkedett el, s azóta is ott dolgozik. 1968-ban szerezte meg a doktori címet „Munkaszervezet és termelékenység a XIX-XX. században” című dolgozatával, 1974-ben a jász etnikai csoportról írott értekezésével kandidált. 1997-ben megvédte „Társadalomnéprajz” című nagydoktori disszertációját. 1978-tól tanít a debreceni egyetemen, 1994 óta kinevezett egyetemi tanár. Mintegy húsz könyv, s közel négyszáz közlemény szerzője, amelyeknek tematikája felöleli a néprajz minden ágát. Fő kutatási területe a társadalomnéprajz, amelynek ő alapozta meg az elméletét s módszertanát.

1978-ban Móra Ferenc-Díjat, 1995-ben Szolnok város Ezüst Pelikán Díját kapta, az idén pedig az MTA Debreceni Területi Bizottsága Pro Scientia kitüntetését vehette át.

Szabó Lászlót az egyetemen a lelkesedés sodorta a néprajz felé, bár voltak előzményei. A szülői házban – előbb Fehérgyarmaton, majd Debrecenben – a népi írók könyvei sorakoztak a polcokon. Apját, aki bankban dolgozott, az első évfolyamokon végzett a közgazdasági egyetemen (még Teleki Pálnál tanult), igazából az irodalom s a történelem érdekelt. Első komolyabb keresetét Hóman-Szekfű négykötetes Magyar Történetére fordította. A gyerekek Veres Péter, Tamási Áron, Németh László könyvein nőttek fel. A gimnáziumban Varga Gyula, a néprajztudomány kandidátusa volt az osztályfőnöke, ám a tanítványai még a néprajz szót sem hallották tőle, a történelmet azonban ilyen szellemben adta elő. A néprajzzal, mint tudománnyal egyetemista korában találkozott először. Magyar-történelem szakos hallgatóként a kíváncsiság vitte be Gunda Béla óráira, s a professzor egyénisége és a családias hangulat ott is tartotta. Úgynevezett szorgalmi vizsgát tett, s felvette a néprajz szakot, amelyhez kiváló alapot adtak olvasmányélményei. Gunda Béla mellett Ujváry Zoltán és Szabadfalvi József voltak a tanárai, de nagy hatással voltak rá Szabó István, Niederhauser Emil történelem, Kálmán Béla, Papp István nyelvészeti, Barta János, Bán Imre, Ország László irodalom előadásai is.

A legnagyobb szerelem azonban ekkor

már a néprajz volt, egyetemista korában készített első tanulmánya később megjelent az *Ethnographiában*.

– Akkoriban már a vége felé közeledett a szatmári kutatás – emlékezik vissza –, amibe egyetemistaként bekapcsolódtam. Részben Szatmárban, részben Beregben, ahol a rokonságom él, húsvéti szokásokat gyűjtöttem, feldolgoztam az almabor, almaecet készítését. Már Szolnokon voltam, amikor megtalálták azt az eszközt, amit én a munkámban leírtam, s bevitték a nyíregyházi skanzenbe.

– A diploma után miért éppen Szolnokot választotta?

– Igazából Egerbe szerettem volna menni az úszás miatt, hiszen sokáig versenyszerűen úsztam, s egyetemistaként május 1-jétől szeptember végéig a nagyerdei uszodában úszómesterként dolgozva egészítettem ki az ösztöndíjamat. De akkoriban sem volt könnyű elhelyezkedni, hiába mentem volna Egerbe, Szolnokon kaptam állást. Történésznek vettek fel, azzal, hogy amint megürül az első néprajzos állás, megkapom. Így is lett. 1965-ben Csalogné Pócs Éva helyére kerültem. A történelemhez sem lettem azonban hűtlen, témáimmal a két tudományág határára mozgok ma is.

– Hány néprajzos dolgozott akkor a megyében?

– Jászberényben Tóth János volt néprajzos, Karcagon Szűcs Sándor éppen akkortájt ment nyugdíjba, s Beillon Tibor lett az utódja.

Örsi Julianna kivételével az összes néprajzost én csábítottam a megyébe Debrecenből, illetve egy részük itt nevelődött, mint például T. Bereczki Ibolya, aki jelenleg a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese.

– Mekkora volt a néprajzi gyűjtemény?

– 1963-ban összesen 1800 néprajzi tárgya volt a múzeumnak. Még történészként Kunszentmártonba vezetett az első gyűjtőutam, megvettem egy szűcsműhely, egy kovácsműhely, egy kádárműhely berendezését, s egyéb tárgyakat. Ma tizenötezer beletárolt tárgyunk van. Ez persze nemcsak az én munkám eredménye, Gulyás Évával és T. Bereczki Ibolyával együtt gyűjtöttük össze. A fotótárunk ötvenezer képből áll, 1963-ban ezeröttszáz volt, amiket még Csalog Zsolt készített. A négyszáz tételes adattár mára hétezerre növekedett, s létrehoztuk a térképtárat, videotárat, hangszalag-gyűjteményt. Több alkalommal szerveztünk néprajzi tábort, s ezek révén is jelentős kutatókör szerveződött a megyében. A kutatóknak rendszeresen szerveztünk fórumot, s a legsikerültebb pályamunkákat a *Múzeumi Levelekben* tesszük közzé.

– A megye néprajzosainak egyik legnagyobb munkája a *Néprajzi Atlasz* volt.

– A *Néprajzi Atlasz* programja 1962-ben indult. A mi regionális atlaszunk, megelőzve az országost, 1973-74-ben jelent meg, kétnyelvű kommentárkötetel, ami az országosban mindmáig nincs is meg. Még akkor a második kötetet is elkészítettük, de nem sikerült pénzt kapni a kiadására. Ez a folklórt dolgozza fel, s igazi kincseshányója lehetne a Közép-Alföld kutatóinak.

– Az atlasz után a „Szolnok megye népművészete” volt a következő nagy vállalkozás.

– Közösen készítettük el azt is. Végigjártunk minden múzeumot, helytörténeti gyűjteményt, tájházat, megkerestük a magángyűjtőket, minden egyes tárgyat kézbe vettünk. Ugyancsak elsőként jelent meg az országban a mi kötetünk. Kidolgoztuk a rendszerét, de a többi megye mégsem követte. Itt-ott belefogtak a munkába, de mégsem lett igazi sorozat. Utána beindítottuk a folklórkutatást, ám ez is anyagiak híján állt le. Nem sikerült pénzt szerezni rá, miközben állandóan azt mondták, hogy a vidék ennyit meg ennyit kap. A valóságban arányaiban ez úgy néz ki, hogy amíg Budapestnek adnak ezer forintot, a vidéknek százat.

Interjú Kertész Róberttel

Michnai Attila

Kertész Róbert (1964) a szegedi József Attila Tudományegyetem régészet-történelem szakán végzett 1989-ben, és ugyanazon év őszétől a szolnoki Damjanich János Múzeum régésze. Kilenc évvel később, 1998-ban pályázat alapján kinevezik a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok igazgatójának. Szűkebb szakterülete a régebbi kőkor, azon belül is az epipaleolitikum és a mezolitikum. Egyetemi doktorátussal rendelkezik. Életrajzi adatai között tisztelettel hálával emlékezik meg szegedi tanáraitól, név szerint is említve a történész Kristó Gyulát, Makk Ferencet, Katona Tamást és Gyimesi Sándort, a régészek közül pedig Trogmayer Ottót, Vörös Gabriellát, Kürti Bélát és különösen Horváth Ferencet, akinek a precíz ásatási technológia megismerését is köszönheti.

– Miért választ valaki olyan korszakot kutatási témául, mely tudhatóan rendkívül csekély számú leletanyaggal kecsegtet, és aminek ráadásul magyarországi létét a szakma egy része ma is vitatja?

– Tulajdonképpen a véletlen műve volt. Ugyan még egyetemista koromban köteleztem el magam a régebbi kőkor kutatása mellett, de a folytatásra Szolnokra kerülésem után nem sok esély mutatkozott, mert az Alföldön 2-3 lelőhelyet leszámítva addig hiányoztak az ilyen leletek. Azután egy jászberényi műkedvelő régész, Kerékvártó Gyula magángyűjteményét áttanulmányozva szép számú felső paleolit leletre bukkantam. Az ő segítségének hála, ma már több mint 30 felső- és epipaleolit lelőhelyet ismerünk a Jászságban. A közösen végzett terepmunka közben fedeztem fel a különös jelentőséggel bíró mezolit telepnyomokat, melyek száma mostanra meghaladja a százat.

– Akkor ez egy szenzációs felfedezés, hiszen mint magad is említet, a korábbi kutatás szerint Magyarországot ebben az időben a klimatikus viszonyok miatt nem lakták emberek.

– Mi sem áll távolabb tőlem, mint a „sikerrégészet” művelésének akárcsak a gondolata... Ami pedig a jászsági mezolit kutatási eredményeket illeti, ez ügyben valóban megosztott a szakma. Van, aki szerint egyszerűen „elástam” valamit, s ami előkerült, az nem egyéb, mint a Körös kultúra északra húzódtott vadászainak nyoma. Azoké lenne tehát, akik a termelő, a kerámiakészítést ismerő életmódjukból időnként kilépve, több ezer évvel korábbi típusú eszközöket használva járogattak északabbra vadászni. Én ezt nehezen elképzelhetőnek tartom.

Kaposvári Gyula gratulál Kertész Róbertnek kinevezése alkalmából
Gyula Kaposvári congratulates Róbert Kertész in his posting
Fotó: Tarpai Zoltán

– Jogos a feltételezés, hogy ezen a területen az átlagosnál is ingoványosabb a talaj a kutató régész lába alatt?

– Ez tulajdonképpen így van. Az a baj, hogy nincs holocén stratigráfia Magyarországon. A Körös kultúra nyomai a termőtalaj alsó szintjén találhatók, míg felső paleolit lelőhely az Alföldön csak négy-öt méter mélységben került elő korábban. Hol lehet akkor a mezolitikum? Ásatásaim során egyértelműen sikerült kimutatnom, mégpedig a termőtalaj legalján, az úgynevezett „talajkezdeményben”, az „embrionális talajrétegben”, közvetlenül a recens talajszint alatt. A mezolit anyagot a Kr.e. 6-8. évezredre datálom, az epipaleolit réteget, amiről még nincs radio-karbon vizsgálat a Kr.e. 8-10. évezredre.

– Az eredményeid szakmai támogatottsága?

– Magyarországon a témával mélyebben foglalkozó kutatók, specialisták kezdettől fogva elfogadták az interpretációm, és a három éve Makkay Jánossal közösen rendezett szolnoki nemzetközi mezolit-neolitik konferencia is engem igazolt.

– Emlékeimben kutatva régi, legendás múzeumigazgatók után, megannyi tekintélyes,

javakorabeli férfi képe merül fel. Téged harmincnégy évesen neveztek ki egy évvel ez előtt.

– Hogy hogyan kerültem egyáltalán „helyzetbe”? Tálás igazgató úr nyugdíjba vonult tavaly, és nekem is el kellett gondolkodnom a továbbiakról. Nagyon szerettem ezt a múzeumot, tízéves ittlétem alatt kialakultak azok a fő tendenciák, amiket szerettem volna én is megvalósítani túl a szakmán, általában a muzeológia területén. Éppen befejeződtek az elődöm által irányított felújítási munkálatok, és 1997-ben megkaptuk az „Év Múzeuma” kitüntető címet is. A felelősségérzet arra ösztökélt, hogy induljak a pályázaton.

– Biztattak?

– Igen, és a múzeumi szakalkalmazottak túlnyomó többsége is rám szavazott, amit a megyei közgyűlés elfogadott.

– Mivel nyertél?

– Tíz éve dolgozom itt, a kollégáim ismernek szakemberként éppúgy, mint emberként, minden jó, és nyilván számos rossz tulajdonságommal együtt. Én tehát nem akartam – nem is akarhattam volna – elhítni magamról semmi mást, mint ami és amelyen vagyok.

– Mégis, egy jó múzeumigazgató itt, Szol-

nokon milyen tulajdonságokkal, képességekkel kell, hogy rendelkezzen, és általában hogyan tevékenykedik?

– Szerintem az alapvető elvárás az volt velem szemben, hogy mozgásba hozzam az intézményt. Tíz év után befejeződött végre a múzeumépület felújítása, megnyiták a kiállítások, elkezdhattünk valódi múzeumként és nem csak tudományos műhelyként dolgozni. Nyitást várnak a múzeumigazgatótól a közönség felé, és természetesen egy mobilisabb, menedzser típusú működtetést.

– *Ezzel el is jutottunk minden múzeumi ember legnagyobb gondjához, a pénz kérdéshéhez.*

– Amiben természetesen mi sem bővelünk, s ezért gondoltam „gyógyvírként” – már a pályázatomban is megemlítve – egy kiemelten közhasznú alapítvány létrehozására. A Traditio Humana Alapítvány hivatott anyagi gondjaink enyhítésére.

– *És ez így jobb, mintha a múzeum közvetlenül kopogatna pénzért?*

– Feltétlenül. És egyébként is: nem kopogtatunk. Mi egy afféle „vállalkozó típusú” és nem pedig „kolduló” adományszerző alapítvány működtetésére gondoltunk. Az alapítványban kidolgoztunk egyfajta gesztusrendszert, melyben a támogatók igyekezetét valamilyen módon viszonzni tudjuk. Egészen új típusú kapcsolat kiépítésére törekszünk tehát a vállalkozókkal, akik semmit sem utálnak jobban, mintha pénzeszsáknak nézék őket, ha folyton kunyerálnak tőlük. Egy konkrétumokat tartalmazó együttműködési szerződés egészen más. Csak úgy, bele a „nagy közös zsákba”, követhetetlen sorsú pénzeket senki sem adományoz szívesen.

– *Az elv világos, de hogyan néz ki ez a gyakorlatban?*

– Engedd meg, hogy erre egy példát mondjak. Most voltunk benne éppen egy országos rendezvénysorozatban, amit az 1848–49-es szabadságharc 150. évfordulójára szerveztek. Mi a szolnoki csata évfordulója alkalmából rendeztünk konferenciát, kiállítást, hadijátékot. Ezekre kaptunk pénzt. Vagy itt van a múzeum csodálatos díszudvara, ami kínálja magát kulturális rendezvények szervezésére, de nincs mire leültetni a közönséget. Székek vásárlására kértünk és kaptunk támogatást megyei vállalkozóktól. Van, aki harminc-negyven darabbal lepett meg bennünket.

– *Tehát a „nagy trükk”: mindig konkrét dolgokra kértek, aminek az eredménye kézzel fogható.*

– Igen, és nem rezsire, vagy valami hasonlóra.

– *Már egészen fiatal kutatók is az időhianyra szoktak panaszkodni, ehhez képest te most elvállaltad a megyei múzeumigazgató-ságot... Mi lesz a tudományos munkáddal?*

– Meggyőződésem, hogy csupán szervezés kérdése az egész, és ezt igazolja a nagy

elődök példája is. Kitűnő vezetőtársaim vannak, ez év elején neveztem ki Tárnoki Juditot igazgatóhelyettesnek, aki egészen kiemelkedő diplomáciai, gyakorlati érzékkel rendelkezik. Tolnay Gábort kértem fel tudományos titkárnak, aki tapasztalataival, szervező-készségével járul hozzá a múzeum irányításához.

– *Írtad is a pályázatban, hogy igyekszel a kitűnő tudományos kvalitással rendelkező munkatársakat megtartani. Vajon mi a módszer? Aligha az égbeszökő fizetés.*

– Én úgy gondolom, hogy alapvető feladatom e téren, hogy munkatársaim szakmai koncepciójának megvalósításához biztosítsam a megfelelő feltételeket.

– *Márpedig ehhez pontosan az szükséges, amit a hüvelyk- és a mutatóujj összedörzsölésével szoktak jelezni.*

– Egy biztos: nekem, mint intézményvezetőnek az a feladatom, hogy a kutatásukhoz szükséges komfortérzetet biztosítsam számukra. Nagyon kevés közöttük a tősgyökeres helybeli. Ha ennek ellenére maradnak, az számomra egyfajta visszaigazolást jelent.

– *Új szelek fújdogálnak a múzeumi közművelődés területén, már úgynevezett „interaktív kiállításokról” is hallani.*

– Ezekről én is olvastam, éppen most mesélte egy ismerősöm, hogy Amerikában látott egy múzeumot, ahol leleteket ástak el egy dombon, és a gyerekek, mint a régészek, feltárták azokat... Mint a valóságban, végigcsinálták az egész munkafolyamatot, egészen a kiállításig. Nos, mi biztosan nem fogjuk a díszudvart földhányással feltölteni, és egy ilyen játékba belekezdeni. Ezzel együtt azért igyekszünk kiállításainkat szemléletessé tenni, olyanná, ami megfogja a látogatókat. Ebben a múzeumban tíz évig nem volt kiállítás a felújítás miatt, s egy egész generáció számára „maradt ki” a múzeumi élmény. Ezt most nekünk kell pótolni, visszaszoktatni a közönséget a kiállításokra. E téren már eddig is szép eredményeket értünk el az elmúlt egy évben, de azért akad még tennivaló. Jó programokat kell kitalálni, megvalósítani, ez a titka az egésznek, és akkor lesz látogató is.

– *Ami a tudományos munkát illeti, nagy fába vágjátok a fejszéteket: tervbe vettétek egy, a megye történetével foglalkozó monográfia elkészítését.*

– Utoljára 60 éve született ilyen a megyéről, van hát miről írni. Úgy gondolom, hogy megyénk szakembergárdája alkalmas egy ilyen mű elkészítésére, most folyik a tematika kidolgozása. Két kötetet tervezünk, az egyikben az átfogó jellemzés, a másikban pedig az egyes konkrét települések történetének leírása szerepelne. Borovszky Samu emlékezetes kiadványa a minta, ugyanazoknak az alapvető szakmai elvárásoknak szeretnénk megfelelni, miközben az olvasmányosság igényéről sem akarunk megfeledkezni, hogy minden érdeklődő ember könyvespol-

cán ott legyenek találhatóak múltunk emlékei, vagyis munkánk gyümölcse.

(A beszélgetés végeztével a titkárság asztalán fényképek közt válogatunk az interjúalanyt ábrázoló portrét keresve. Kertész Róbert választása mégis egy kétalakos képre esik, melyen a szeretve tisztelt, tavaly elhunyt nagy előd, Kaposvári Gyula, egykori múzeumigazgató jókívánságait fogadja kinevezése alkalmából. A múltat nemcsak a tárgyak, hanem a kiemelkedő személyiségek emléke is őrzi, sugallja gesztusa).

Interview with Róbert Kertész

Director of the Museum Organisation of Jász-Nagykun-Szolnok County since last year, Róbert Kertész was born in 1964, graduated Szeged University as an archaeologist and historian and started his career in the Damjanich Museum, Szolnok in 1989. Some years later he got his Master's degree, too.

In this interview he first tells about his professional, scientific results. Afterwards he expounds his plans and conception about managing and promoting such a museum network with about a dozen local (smaller and bigger) museums, several types of collections and professionals, different connections with the local communities.

A Pulszky Társaság hírei

Elnökségi ülés (1999. május 13.)

A testület örömmel nyugtázta Matskási István elnök bejelentését, amely szerint felkérést kapott a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Műszaki Múzeum főigazgatói pályázatait véleményező bizottságban való részvételre.

Az elnökség meghallgatta és megvitatta Selmeczi Kovács Attila főszerkesztő tájékoztatását a *Magyar Múzeumok* anyagi helyzetéről, a szerkesztés tartalmi és technikai problémáiról és távlati elképzeléseiről, majd javaslatokat fogalmazott meg a folyóirat terjesztésének bővítési lehetőségeire.

Rendkívüli közgyűlés (1999. május 15.)

A Fővárosi Bíróság márciusi végzésében foglaltak teljesítése érdekében a PT a Múzeumok majálisa első napján, szombaton délután tartotta rendkívüli közgyűlését a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Bodó Sándor alelnök a más irányú elfoglaltsága miatt távol lévő Matskási István elnök kimentése után Deme Péter ügyvezető elnöknek adta meg a szót, aki ismertette az alapszabályban javasolt és előzetesen kiküldött módosításokat. Ezek közül a legfontosabbak: az egyesület lemond a kiemelten közhasznú minősítésről és közhasznú egyesületként határozza meg magát; a korábbi két bizottság helyett egy öttagú Ellenőrző Bizottságot állít fel; szövegszerűen is megfogalmazza a nyilvánosság biztosítása érdekében vállalt feladatokat. Az előterjesztés alapján a közgyűlés a módosított alapszabályt egyhangúlag elfogadta.

Kriston Vízi József főtítkárral javaslatot tett az új Ellenőrző Bizottság tagjaira, akiket a jelenlévők titkos szavazással választottak meg. Az EB tagjai lettek: Gáspár János, Gócsáné Móró Csilla, Németh Lászlóné, Vándor László és Zádor Tamás.

Kitüntetés (1999. május 17.)

Éri István, társaságunk tiszteletbeli elnöke, a Magyar Múzeumok alapítója 70. születésnapja alkalmából, kiemelkedő szakmai és közéleti tevékenysége elismeréseként megkapta a Magyar Köztársaság Elnökének Arany Emlékérmét. A kitüntetést Göncz Árpád köztársasági elnök személyesen adta át. *Gratulálunk!*

Táblaavatás (1999. június 3.)

A kiskunhalasi Thorma János Múzeum ünnepélyesen felavatta „Az Év Múzeuma 1998”

pályázaton elnyert címet igazoló táblát. A rendezvényen a megyei közgyűlés elnöke, a megyei múzeumi szervezet igazgatója és a város polgármestere mellett szót kapott a Pulszky Társaság ügyvezető elnöke, Deme Péter is.

Elnökségi ülés (1999. június 10.)

A testület elsőként áttekintette az első félév tevékenységét, a különböző pályázatok eredményeit. A PT az Országgyűléstől nem kapott támogatást, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma viszont 3,5 millió forint támogatást nyújtott a működéshez. Emellett két program megvalósításához külön is nyújt finanszírozási támogatást a NKÖM: a magyar-holland együttműködés ez évi rendezvényeihez 900 ezer forintot, az októberre tervezett nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia megvalósításához 1,3 millió forintot. A Nemzeti Kulturális Alap-program múzeumi szakkollégiuma 2,5-2,5 millió forint támogatást szavazott meg a *Magyar Múzeumok* megjelentetéséhez (nyomdaköltségre) és „Az Év Múzeuma 1998” pályázat lebonyolítására, illetve a két fődíjra (a pályázatról szóló beszámolót lásd jelen számunk... oldalán).

Az elnökség hozzájárult a titkárság számára egy perifériákkal felszerelt személyi számítógép beszerzéséhez, installálásához és az Internetre való csatlakozáshoz. Elfogadva az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata (NEMO) kezdeményezését, úgy döntött, hogy egyesületünk csatlakozik a nemzetközi szervezethez (a NEMO-ról szóló tájékoztatást lásd e cikk után). A választmány korábbi kezdeményezése alapján a Menedzsment Tagozat vállalta az egyesület arculat-tervének kidolgoztatását. Az elnökség Poroszlai Ildikó alelnököt kérte fel, hogy az ehhez nyújtandó segítséget koordinálja.

A testület végül elfogadta Kriston Vízi József főtítkárral javaslatát, amely szerint a második félévben az elnökség szeptember 9-én, október 7-én, november 11-én és december 9-én, a választmány november 18-án tart ülést. A következő rendes közgyűlésre 2000 első negyedévében kerül sor, a Jász Múzeum meghívására Jászberényben.

Választmányi ülés (1999. június 10.)

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) főigazgatója, Cseri Miklós alelnök és munkatársai jóvoltából a testület (akárcsak az elnökség) kellemes környezetben tartotta ülését.

Deme Péter ügyvezető elnök ismertette

az első félév legfontosabb eseményeit és eredményeit, többek között a tagozatok programjait. Az ezt követő élénk vita közép-pontjában a készülő szakmai rendeletek és a törvénymódosítás előkészítésének szervezési és tartalmi problémái álltak.

A választmány – Kriston Vízi József főtítkárral előterjesztése alapján – tudomásul vette a testületek második félévi ülésrendjét, valamint az Ellenőrző Bizottság jelenlévő négy tagjának bejelentését, hogy a testület elnöke Zádor Tamás lett.

Az ülés a gasztronómiai élvezetek mellett baráti eszmecserevel folytatódott és ért véget.

Folyóirat-bemutató (1999. június 18.)

A Magyar Múzeumok 1999. évi 2. számát, melyben a Veszprém megyei múzeumok múltjáról és jelenéről olvasható számos írás, a Laczkó Dezső Múzeumban ismerhették meg elsőként az érdeklődők. Elsőként Talabér Márta, a megyei közgyűlés alelnöke köszöntötte Éri Istvánt, majd Deme Péter adott rövid áttekintést a Pulszky Társaság tevékenységéről. Selmeczi Kovács Attila az immár ötéves folyóirat számait mutatta be, míg a veszprémi szám társszerkesztője, Lackovits Emőke a megyei múzeum munkatársai által írt tanulmányokról szól. A találkozó V. Fodor Zsuzsa vezette, akit a megyei közgyűlés az előző napon nevezett ki öt évre a Veszprém-megyei múzeumi szervezet igazgatójának.

Az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózatáról

Deme Péter

A Network of European Museum Organisations (NEMO) 1991-ben jött létre azzal a céllal, hogy összefogja a különböző országok múzeumi szervezeteit, fórumot nyújtson a múzeumi szektoron belüli eszmecsereknél, képviselje a terület érdekeit Európában. Teljes jogú tagok lehetnek az Európai Unió országainak szakmai szervezetei, míg a társulási szerződéssel bíró országokban működő hasonló szervezetek szavazati joggal nem bíró társult tagként vehetnek részt a Hálózat munkájában.

A fentiekből értelem szerűen következik, hogy a NEMO elsősorban az Európai Parlament és Bizottság köreiben lobbizik, de egyre inkább törekszik minden európai ország múzeumi szakmai szervezeteinek bevonására, különösen azon államokból, amelyek a csatlakozás küszöbén állnak.

Az önálló apparátus és pénzügyi alap nélkül működő szervezet évente egyszer tart közgyűlést és *Museums Europe* címmel rendszeres időközönként hírlevelet ad közre. Az éves közgyűlésekhez többnyire anyagi támogatást nyújt a DGX (az Európai Bizottság kulturális ügyekkel foglalkozó rész-

lege), minden egyéb tevékenység vagy kiadvány költségeit a tagok felajánlásaiból, hozzájárulásából fedezik. Informális, mozgékony, de nem teljesen folyamatosan működő szervezetről van tehát szó.

A NEMO levelezési listáján évek óta több vezető múzeumi szakember szerepel Magyarországról. A szervezet jelenlegi, 2000-ig hivatalban lévő elnöke, *Mark Taylor* (a brit Museums Association képviselője) ez év tavaszán kezdeményezte, hogy a Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület hivatalosan is lépjen be. Tájékoztatásul megküldte a taglistát (ezen 39 személy szerepel), az

1999 novemberében elfogadott alapszabályt, valamint a legutóbbi hírlevelet. Mindezekből kiderül, hogy a Hálózat erőteljesen törekszik az európai múzeumok és tevékenységük pénzügyi támogatásának növelésére, a különböző országokban tevékenykedő szervezetek és szakemberek formális és informális kapcsolatainak javítására, erősítésére. Idei közgyűlését november 26-27-én Bécsben tartja. Miután a Pulszky Társaság elnöksége június 10-én elfogadta a csatlakozási felkérést, ezen a tervek szerint már részt vesz két képviselője: *Matskási István* elnök és *Cseri Miklós* alelnök.

E számunk szerzői

Ács Anna dr. (1953)
etnográfus
főmuzeológus
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém

Ács Piroska dr. (1955)
művészettörténész
főmuzeológus
Iparművészeti Múzeum
Budapest

M. Albeker Mária (1942)
régész, történész
főmuzeológus
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Balogh Csilla (1971)
régész
főmuzeológus
Kiskun Múzeum
Kiskunfélegyháza

Báldi András PhD (1965)
biológus
tudományos munkatárs
MTA-MTM Állatökológiai
Kutatócsoport
Budapest

Bogyirka Emil dr. (1940)
történész
igazgató
Pesterzsébeti Múzeum
Budapest

Borsódy Mihály (1916)
cukrászmester, vegyészmérnök
ipartörténész
Budapest

Csapó Katalin dr. (1954)
etnográfus, történész
muzeológus
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Csoma Zsigmond dr. (1952)
kertészmérnök, etnográfus
kandidátus
főtanácsos
Magyar Mezőgazdasági Múzeum
Budapest

Deme Péter dr. (1950)
történész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

F Dózsa Katalin dr. (1942)
művészettörténész
főigazgató-helyettes
Budapesti Történet Múzeum
Budapest

Draveczy Balázs dr. (1938)
régész, történész
igazgató
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Gerencsér Emil (1934)
vegyszmérnök
gyűjteménykezelő
Zwack Likóipari Rt.
Budapest

Herczeg Gábor (1972)
közgazdász, művelődésszervező
kommunikációs munkatárs
Móra Ferenc Múzeum
Szeged

Horváth Júlia (1954)
történész
osztályvezető
István Király Múzeum
Székesfehérvár

Juszkó Szilvia (1966)
középiskolai tanár
közművelő
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Kerényi Ferenc dr. (1944)
irodalomtörténész, kandidátus
tudományos főmunkatárs
MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest

Korsós Zoltán dr. (1958)
biológus, kandidátus
főosztályvezető
Magyar Természettudományi
Múzeum
Budapest

Kovács Lajos (1941)
tanár
múzeumvezető
Falumúzeum
Szegvár

Lakner Lajos (1962)
irodalomtörténész
muzeológus
Déri Múzeum
Debrecen

Lengyelne Kiss Katalin (1948)
kohómérnök
igazgató
Öntödei Múzeum
Budapest

Lukács László dr. (1950)
etnográfus, kandidátus
osztályvezető
István Király Múzeum
Székesfehérvár

Michnai Attila (1951)
régész, szakközügazdász
újságíró
Budapest

S. Nagy Anikó dr. (1946)
régész, numizmata, történész
igazgatóhelyettes
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Nagy Imre dr. (1955)
művészettörténész
kandidátus
tudományos igazgató
Móra Ferenc Múzeum
Szeged

Nagyváthy Éva (1944)
könyvtáros
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Orzsi Zoltán (1958)
etnográfus
múzeumigazgató
Dráva Múzeum
Barcs

Pusztai Gabriella (1964)
történész
múzeumigazgató
Helytörténeti Múzeum
Kunszentmárton

Rédey Judit (1954)
közgazdász
muzeológus
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Ronkay László dr. (1955)
biológus
tanácsos
Magyar Természettudományi
Múzeum
Budapest

Selmeczi Kovács Attila dr. (1942)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest

Siklós Zsuzsa (1955)
történész, népművelő
gyűjteményvezető
Kispesti Helytörténeti
Gyűjtemény
Budapest

Széles Kálmán (1955)
műbútorasztalos
restaurátor
Magyar Kereskedelmi és
Vendéglátóipari Múzeum
Budapest

Tál Gizella (1950)
újságíró
Polgármesteri Hivatal
Szolnok

„Az év múzeuma 1998“ pályázat díjazottjai
The award institutions of „The Museum of the Year 1998“

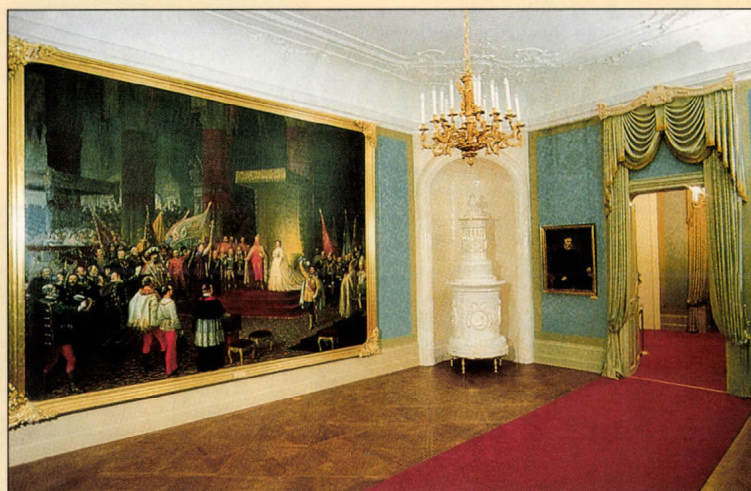

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Osztályának különdíját elnyert Pásztói Múzeum épülete, a barokk cisztercita rendház, előtte a középkori üveghuta falmaradványai és az Oskolamester-ház pincéjének lejárata
 Building of the Pásztói Museum, winner of the Special Award given by the Department of Museums, Ministry of National Cultural Heritage. It is a baroque Cistercian monastery, with the wall ruins of a medieval glass-works in the front, and with the entrance of the cellar of the Schoolmaster's House

Fotó: Hír János

A Pulszky Társaság—Magyar Múzeumi Egyesület a Gödöllői Királyi Kastélymúzeum. Részlet az állandó kiállításból
 The Royal Palace of Gödöllő won the Special Award of the Pulszky Society — the Hungarian Museum Association. Detail of the permanent exhibition

Fotó: Kresz Albert

Az írásbeli elismerésben részesült pápai Kékfestő Múzeum eredeti műhelyberendezésének részlete
 Original workshop in the Blue-dyer Museum in Pápa, awarded by a written acknowledgement

Fotó: Burján György

Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíjában részesült sárospataki Rákóczi Múzeum épületegyüttesének légifelvétele.

Aerial picture of the Rákóczi Museum at Sárospatak that received the Special Award that received the Special Award by the Hungarian National Committee of ICOM

Fotó: Váradi László

Jász Múzeum Jászberény

A Jász Múzeum épületének
műemléki szárnya
a városháza udvarán
Historic part of the Jász Museum
building in the yard of the City Hall

Részlet a történelmi kiállításból
Detail of the historical exhibition

Fotók: Faragó László

A Dalida Gitáregyesület a Déryné
emléknapján 1998-ban
a Jász Múzeumban
The Dalida Guitar Ensemble on
a Déryné memorial ceremony in 1998
in the Jász Museum

A Lehel-kürt
The Lehel Horn

A Vagantes Trió Honfodal című koncertje
1998-ban a múzeum kertjében
The concert entitled „Honfodal” by the Trio Vagantes
in 1998 in the museum garden

„Az év múzeuma 1998” pályázat győztesei The winners of „The museum of the year 1998” competition

H. dr. Bathó Edit a jászberényi, és Szakál Aurél
a kiskunfélegyházi múzeum
igazgatója a kiöntetű táblával
Dr. Edit H. Bathó and Aurél Szakál,
directors of the museums of
Jászberény and Kiskunfélegyháza,
with the award plates
Fotó: Faragó László

Thorma János Múzeum Kiskun- félegyháza

A Thorma János
Múzeum épülete
Building of the Thorma
János Museum

A restaurált Aradi vértanúk
című festmény
az új Thorma Galériában
The painting
„Martyrs of Arad” restored
in the new Thorma Gallery

Fotók: Ferincz János

Egy jászapáti redemptorista gazda szobája
az állandó kiállításban
A peasant room from Jászapáti in the
permanent exhibition

Részlet a helytörténelmi
kiállításból (XVII-XVIII. század)
Detail of the historical
exhibition (17-18th century)

XIX. századi polgári szoba részlete
az állandó kiállításban
A middle-class room from the 19th century
in the permanent exhibition

Az új numizmatikai kiállítás részlete
Detail of the new exhibition on numismatics

Múzeumok Majálisa '99 Museum Weekend '99

Fotók: Farkas Árpád és Cz. Trizsi Éva

Weber Henrik: Lacikonyha. Színes litográfia, XIX. század közepe. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok — Henrik Weber: Open air kitchen. Colour lithography, mid 19th century. Hungarian National Museum, Historical Gallery
Fotó: Képešy Bence

ÁRPÁTIA

ÉTTEREM RESTAURANT

1876–77-ben épült.
A kézzel festett falak,
a csodálatos aranyozás,
a boltozatok a magyar gótikát
idézik. A sörözőben
megcsodálhatjuk a díszes
üveg-berakásokat és
a kovácsoltvas lámpatartókat.
Valamennyi a kor ismert
képző- és iparművészeinek
munkája.
Díjnyertes konyhájában
a magyar és erdélyi konyha
remekeit varázsolják
az asztalra.

**H-1053 BUDAPEST,
FERENCIEK TERE 7-8.
TELEPHONE: (36-1) 317-3596
FACSIMILE: 318-0591**

restaurant@karpatia.hu
[Http://www.karpatia.hu](http://www.karpatia.hu)

LL
TA
TÓ

NESTLE

CIPÖNEK
BÖRRUHÁZATNAK
BÖRBUTORNAK

